

Funded by the European Union's
Rights, Equality and Citizenship
Programme (2014-2020)

ženska soba
women's room

Uredila:

MAJA MAMULA

ŽENSKA SOBA

SEKSUALNO NASILJE NAD I MEĐU DJECOM I MLADIMA

SEKSUALNO NASILJE NAD I MEĐU DJECOM I MLADIMA

Za preuzimanje priručnika i svih radnih materijala za provođenje SNEP programa
„Seksualno nasilje - edukacijski i preventivni program“

Uredila:

MAJA MAMULA

ŽENSKA SOBA

Zagreb, 2019.

stajalište Europske Unije.

IMPRESSUM:

Urednica:

DR. SC. MAJA MAMULA

Autorice:

DR. SC. MAJA MAMULA

DUŠICA POPADIĆ

KRISTINA MIHALJEVIĆ

ANTONIJA HOJT ILIĆ

LANA PETŐ KUJUNDŽIĆ

MAJA KOLEGA

JELENA BIĆANIĆ

ANAMARIA DROŽĐAN-KRANJČEC

Nakladnica:

Ženska soba - Centar za seksualna prava, Maksimirska 51 a, 10 000 Zagreb

zenska.soba@zenskasoba.hr

www.zenskasoba.hr

EU projekt: **EU projekt „Seksualno nasilje - edukacijski i preventivni program“ NO. REC-AG-2017/REC-RDAP-GBV-AG-2017**

Nositeljica projekta: **Ženska soba - Centar za seksualna prava**

Lektura: **Paula Župan**

Dizajn: **Impressum komunikacije d.o.o.**

Tisak: **HORVAT - TISAK d.o.o.**

Naklada: **500 komada**

ISBN

978-953-7505-15-8

CIP zapis je dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem xxxxxxxx. Ovaj je priručnik nastao u okviru projekta „Seksualno nasilje - edukacijski i preventivni program“ NO. REC-AG-2017/REC-RDAP-GBV-AG-2017 koji je financirala Europska Unija u okviru programa za prava, jednakost i građanstvo (2014. - 2020.). Ženska soba je koordinatorka projekta, dok su partnerske organizacije Pravobraniteljica za djecu, Plavi telefon, Srednja škola Ivan Švear iz Ivanić Grada, Prehrambeno-tehnološka škola iz Zagreba, Medicinska škola iz Osijeka, Obrtnička škola iz Osijeka, Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana iz Ogulina i Ekonomska i turistička škola iz Daruvara.

Sadržaj ovog priručnika isključiva je odgovornost Ženske sobe i nikako se ne može smatrati da odražava stajalište Europske Unije.

UVOD

Maja Mamula

1. SEKSUALNO NASILJE - DEFINICIJE I OSNOVNI OBLICI

Maja Mamula

2. SEKSUALNO NASILJE U OBITELJI NAD DJECOM I MLADIMA

Dušica Popadić

3. ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

Kristina Mihaljević

4. SEKSUALNO NASILJE U MLADENAČKIM VEZAMA

Antonija Hojt Ilić

5. RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA I PRIJAVA

Maja Mamula

6. PREDRASUDE VEZANE UZ SEKSUALNO NASILJE

Antonija Hojt Ilić i Maja Mamula

7. INDIKATORI I POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA

Maja Mamula

8. PRAVNA PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

Lana Pető Kujundžić

9. ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA - PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA

Anamaria Drožđan-Kranjčec

10. PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

Jelena Bićanić i Maja Kolega

11. RADIONICE ZA PREVENCIJU SEKSUALNOG NASILJA NAD I MEĐU DJECOM I MLADIMA

Maja Mamula, Antonija Hojt Ilić, Kristina Mihaljević, Anamaria Drožđan - Kranjčec, Dejana Boulet, Jelena Bićanić, Aleksandra Huić, Tanja Čarpović, Nada Grujić Tomas, Ivana Kelek Sabolić, Sanja Radić Bursać, Tajana Šarić i Helena Štruelj

12. KRATKE BILJEŠKE O AUTORICAMA

13. PRILOZI

14. POPIS LITERATURE

15. VAŽNI TELEFONSKI BROJEVI I KONTAKTI

SADRŽAJ

UVOD

Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima“, nastao je u okviru projekta „Seksualno nasilje – edukacijski i preventivni program“ (u nastavku: SNEP program). Sam je program razvijen kao odgovor na nepostojanje sustavne i kontinuirane edukacije o problematici seksualnog nasilja, kao i prepoznate potrebe i iskazanog interesa odgojno-obrazovnih institucija te djece i mladih za aktivniji rad na prevenciji seksualnog nasilja.

Priručnik je prije svega namijenjen stručnim suradnicima/ama srednjih škola, kako bi im pružio osnovne informacije o seksualnom nasilju (u obitelji, u partnerskim vezama, elektroničkom seksualnom nasilju), indikatorima i posljedicama seksualnog nasilja, rasprostranjenosti i razlozima neprijavlivanja, predrasudama kojima je seksualno nasilje obavijeno te pravnoj perspektivi prema seksualnom nasilju. Na kraju priručnika navedeni su korisni telefonski brojevi kao i važna literatura iz ovog područja.

Uz teorijski dio, priručnik sadrži i razvijeni SNEP program, koji se sastoji od ukupno **ŠEST PREVENTIVNIH RADIONICA** s pripadajućim priložima, namijenjenim učenicima/ama od **PRVOG DOTREĆEG RAZREDA SREDNJE ŠKOLE**. Radionice je razvila radna skupina koju čine predstavnice Ženske sobe, partnerskih organizacija te vanjske suradnice prof. dr. sc. Dejana Boulet, socijalna pedagoginja, Jelena Bičanić, prof. socijalne pedagogije i doc. dr. sc. Aleksandra Huić, psihologinja.

U svakom razredu naglašena je jedna tema:

1. razred – Seksualno nasilje i seksualno nasilje u obitelji
2. razred – Elektroničko seksualno nasilje i zaštita od elektroničkog seksualnog nasilja
3. razred – Seksualno nasilje u mladenačkim vezama, prepoznavanje i zaštita od seksualnog nasilja u mladenačkim vezama

SNEP program je tijekom 2019. godine pilotiran kroz ukupno **50 RADIONICA** na kojima je sudjelovalo **790 UČENIKA/CA** iz 6 partnerskih škola.

Provedena je i **PROCJENA UČINKA RADIONICA** koja je uključivala testiranje prije radionica te dva post-testiranja: tjedan dana i mjesec dana nakon održanih radionica. Testiranja je provela izv. prof. dr. sc. Silvija Ručević. Rezultati pokazuju povećanu razinu znanja i empatije kao i informiranosti mladih o mogućnostima pomoći i podrške te manje podržavanje većine predrasuda o seksualnom nasilju.

Program su recenzirale prof. dr. sc. Gordana Buljan Flander iz Poliklinika za zaštitu djece i mladih iz Zagreba i prof. dr. sc. Vesna Bilić s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima posebno je važan problem, kojemu ne posvećuju zadovoljavajuću pažnju nadležna tijela i institucije. Neki njegovi oblici su posebno neprepoznati, kako u samom zakonodavstvu, tako i od struke, ali i šire javnosti. Veliki broj javnih politika, dokumenata, strategija i protokola u Hrvatskoj ističe i naglašava važnost preventivnih programa protiv nasilja među ili nad djecom i mladima, međutim, usprkos

svim naporima, nema sustavnog i cjelovitog preventivnog programa, a najčešće su indirektno time pogođeni manje razvijeni i/ili izolirani dijelovi Hrvatske.

Posljedica je toga da mladi nemaju nužne informacije koje bi im pomogle da što ranije prepoznaju nasilje, kao što nemaju niti informacije kome se sve mogu obratiti za pomoć i podršku ako dožive nasilje. Također, nedostaje sustavna edukacija profesora/ica, stručnih suradnika/ca, roditelja, kao i ostalih relevantnih sudionika/ca u području prevencije seksualnog nasilja nad i među djecom i mladima.

Vjerujemo da će priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima“ kao i razvijeni preventivni program za srednje škole značajno pridonijeti suzbijanju seksualnog nasilja te otvoriti prostor za razvoj preventivnih programa i na ostalim razinama odgojno-obrazovnog sustava, kao što su to osnovne škole i vrtići.

Ovaj je priručnik nastao u okviru projekta „Seksualno nasilje – edukacijski i preventivni program“ koji je financirala Europska Unija u okviru programa za prava, jednakost i građanstvo (2014. – 2020.). Ženska soba je koordinatorica projekta, dok su partnerske organizacije Pravobraniteljica za djecu, Plavi telefon, Srednja škola Ivan Švear iz Ivanić Grada, Prehrambeno-tehnološka škola iz Zagreba, Medicinska škola iz Osijeka, Obrtnička škola iz Osijeka, Gimnazija i strukovna škola Bernardina Frankopana iz Ogulina i Ekonomska i turistička škola iz Daruvara.

Sadržaj ovog priručnika isključiva je odgovornost Ženske sobe i nikako se ne može smatrati da odražava stajalište Europske Unije.

Zahvaljujemo svim autoricama koje su sudjelovale u nastanku i izradi ovog priručnika kao i članicama radne skupine koje su osobnim interesom i entuzijazmom te velikim zalaganjem dale značajan prilog razvoju i implementaciji SNEP programa.

Urednica dr. sc. Maja Mamula

Zagreb, prosinac 2019.

01

SEKSUALNO NASILJE -
DEFINICIJE I
OSNOVNI OBLICI

SEKSUALNO NASILJE - DEFINICIJE I OSNOVNI OBLICI

Brojni se oblici nasilja na žalost događaju djeci i mladima. Neki od njih su vidljiviji i/ili privlače više pažnje, prije svega odraslih osoba, od kojih se očekuje da nešto učine i zaustave ga. Međutim, neki oblici ostaju nevidljivi, neprepoznati, obavijeni šutnjom, sramom, krivnjom i/ili tajnom.

Nasilje nad djecom i mladima uključuje različite oblike zanemarivanja i zlostavljanja. **ZANEMARIVANJE** se odnosi na nedostatak odgovarajuće skrbi i njege roditelja/skrbnika i drugih važnih odraslih osoba te nezadovoljavanje osnovnih životnih potreba djeteta (npr. prehrane, zdravstvene zaštite, sigurnosti, obrazovanja). Ono može imati vrlo teške posljedice za dijete, uključujući i fatalne ishode. **ZLOSTAVLJANJE** može biti fizičko, psihičko (emocionalno), seksualno i ekonomsko. Pri tome nije rijetko da su djeca istovremeno izložena višestrukim oblicima nasilja.

SEKSUALNO NASILJE još je uvijek jedan od oblika nasilja nad djecom koji izaziva značajan otpor i izbjegavanje prepoznavanja, kako stručne, tako i opće javnosti. Iako se problem prepoznaje i dobiva na važnosti zadnja dva desetljeća, i dalje je označen kao nešto sramotno, nešto o čemu se rijetko govori, što nije u fokusu. To se jasno vidi u nepostojanju sustavnih preventivskih programa protiv seksualnog nasilja od najranije dobi s jedne strane, s druge u nedostatku sustavne, specijalizirane edukacije za sve zaposlene u obrazovnom sustavu, kako bi na vrijeme prepoznali i zaštitili djecu koja su preživjela seksualno nasilje, a potom i kroz nisku razinu osviještenosti o problemu u društvu.

Kako bismo razumjeli problem, važno je jasno reći što je sve seksualno nasilje, koje su ključne razlike između seksualnog nasilja nad odraslim osobama i onoga nad djecom i mladima, koji su mu najčešći oblici te tko mu je najviše izložen.

DEFINIRANJE SEKSUALNOG NASILJA

Prije sveg važno je naglasiti da je seksualno nasilje veoma ozbiljan društveni problem koji je široko rasprostranjen, a istodobno nedovoljno prepoznat. Ono se od drugih oblika nasilja razlikuje ne samo svojom težinom i prelaskom svih osobnih granica osobe koja ga je preživjela, nego i po tome što je obavijeno velikim brojem predrasuda, koje negativno utječu na žrtvu, rad nadležnih institucija, ali i društvo u cjelini. Žrtve se veoma rijetko odlučuju na prijavu, a postupak prijave i procesuiranja dug je i vrlo zahtjevan za žrtvu. Posljedice su brojne i, na žalost, često dugotrajne.

Bilo koja osoba može doživjeti seksualno nasilje, uključujući djecu, mlade, odrasle i osobe starije životne dobi. Međutim, ono se najčešće događa **DJECI I ŽENAMA** (Finkelhor i sur., 1990.; Rennison, 2002.; Stephen i sur., 2008.; Finkelhor, 2009.; Black i sur., 2011.).

Počinitelji mogu biti članovi/ce obitelji, osobe od povjerenja, prijatelji/ce, poznanici/e ili nepoznate osobe.

Djeca i mladi izloženi su seksualnom nasilju i zlostavljanju na svim mjestima: od vlastitog doma, u kojem bi dijete ili mlada osoba trebala biti najsigurnija, do škole, na ulici i drugim javnim prostorima, kao i putem društvenih mreža.

Seksualno nasilje u odnosu na druge oblike nasilja nosi sa sobom cijeli niz specifičnosti. Prije svega, radi se o obliku nasilja pri kojem su **POVRIJEĐENE SVE OSOBNE, INTIMNE I PSIHOLŠKE GRANICE** osobe.

Seksualno nasilje je **RODNO UVJETOVAN ZLOČIN. NEPROPORCIONALNO VIŠE** pogađa djevojčice, djevojke i žene. Većina počinitelja seksualnog nasilja su muškarci. U temelju seksualnog nasilja nalazi se neravnopravnost žena i muškaraca, negativni stavovi prema ženama, diskriminacija, seksizam i mizoginija. To je ujedno razlog zašto je seksualno nasilje okruženo brojnim **PREDRASUDAMA I STEREOTIPIMA**, od kojih je većina usmjerena na prebacivanje odgovornosti s počinitelja na žrtvu, kao i na umanjivanje značaja i posljedica preživljenog nasilja. Usprkos činjenici da je seksualno nasilje najčešće nad djevojčicama, djevojkama i ženama, žrtve mogu biti i dječaci, mladići i muškarci. Također, iako je većina počinitelja muškog spola, to ne implicira da su svi muškarci nasilnici (Mamula, 2007.)

Seksualno nasilje često uključuje već od ranije postojeći **ODNOS ŽRTVE I POČINITELJA**, što može odvratiti pažnju nadležnih institucija od činjenica koje obilježavaju zločin. U većini slučajeva nema svjedoka, a zbog čestog odgađanja do prijave, najveći broj **DOKAZA SE GUBI**.

Zbog svih navedenih razloga, **IZNIMNO SE RIJETKO PRIJAVLJUJE**, tako da ga karakterizira **VISOKA PROPORCIJA TAMNIH BROJKI**.

Ključni element seksualne aktivnosti je **PRISTANAK**. Svatko ima pravo dati ili uskratiti pristanak u bilo kojem trenutku. I u situacijama kada je osoba pristala na neku seksualnu aktivnost (npr. ljubljenje), to ne znači da je dala pristanak za sve seksualne aktivnosti. Također, i nakon što je dala pristanak, osoba ima pravo odlučiti da to zapravo ne želi i povući ga. Temelj zdravog odnosa i nenasilja je poštovanje osobnih granica druge osobe i uvažavanje pristanka.

Važno je ne pretpostavljati da je osoba dala pristanak. U nejasnim i/ili nedorečenim situacijama, važno je izravno provjeriti. Samo DA znači DA, sve je drugo NE i sve je seksualno nasilje.

Pravi pristanak ima neke ključne elemente. Osoba prije svega treba biti **DOVOLJNO ZRELA** (kognitivno i emocionalno), kako bi shvatila što se od nje očekuje i na što pristaje. Pristanak treba biti **VOLJAN**, dan slobodno, bez pritiska, manipulacija i nagovaranja. Također, osoba treba biti **SVJESNA**, a ne u snu ili pod utjecajem alkohola i/ili drugih sredstava ovisnosti.

Samo pristanak koji uvažava sve navedeno je pravi pristanak.

KADA SAŽMEMO SVE NAVEDENO, DOLAZIMO DO OSNOVNE DEFINICIJE SEKSUALNOG NASILJA. DAKLE, TO JE ČIN MOĆI I KONTROLE, ISKAZAN NA SEKSUALAN NAČIN, KOJI JE NEŽELJEN, ZA KOJI NIJE DAN PRISTANAK ILI NIJE DAN SLOBODNO I SVJESNO. ČIN MOŽE BITI VIZUALAN, VERBALAN I/ILI FIZIČKI, KOJI JE OSOBA DOŽIVJELA (TIJEKOM ILI KASNIJE) KAO PRIJETNJU, PONIŽENJE, POVREDU I/ILI NAPAD. MOŽE, A NE MORA, UKLJUČIVATI PRIJETNJU, PRINUDU I/ILI PRISILU (MAMULA I POPADIĆ, 2018).

Prisila može imati različite oblike - ona se ne odnosi samo na primijenjenu fizičku silu, nego uključuje i psihološko zastrašivanje, ucjenjivanje i prijetnje (prijetnje nanošenjem fizičkih ozljeda, nedobivanjem posla, ucjenama za ocjenu i sl.) (Garcia-Moreno i sur., 2006.).

Seksualno nasilje nad djecom ima dodatne elemente, a to je prije svega zloupotreba **POVJERENJA, AUTORITETA ILI UTJECAJA** nad djetetom.

Tako Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (Lanzarote konvencija, 2007.) seksualno zlostavljanje djece definira kao sudjelovanje

u seksualnim aktivnostima s djetetom koje je, sukladno relevantnim odredbama nacionalnog prava, mlađe od zakonske dobi za seksualne aktivnosti i/ili sudjelovanje u seksualnim aktivnostima s djetetom, u kojima se koristi prisila, sila ili prijetnja ili se zloupotrebljava **PRIZNATI POLOŽAJ POVJERENJA, AUTORITETA ILI UTJECAJA** nad djetetom, uključujući seksualne aktivnosti unutar obitelji ili se zloupotrebljava posebno ranjiva situacija djeteta, posebice uslijed mentalne ili fizičke invalidnosti ili situacije ovisnosti.

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO, 2003.) definira seksualno zlostavljanje djeteta kao uključivanje djeteta u seksualnu aktivnost koju ono u potpunosti **NE RAZUMIJE**, za koju ne može dati informirani pristanak ili za koju dijete **NIJE RAZVOJNO PRIPREMLJENO** i ne može pristati na nju, ili koje je samo po sebi kršenje zakona ili društvenih tabua. Seksualno zlostavljanje djeteta može počinuti odrasla osoba ili drugo dijete (djeca), koji zbog svoje dobi ili stupnja razvoja ima odgovornost za dijete, povjerenje djeteta ili moći nad djetetom.

Način na koji hrvatsko zakonodavstvo prepoznaje različite oblike seksualnog zlostavljanja djece nalazi se u poglavlju br. 8. i u prilogima 1 i 2.

Seksualno nasilje nad djecom ima **NIZ SPECIFIČNOSTI** koje zahtijevaju razumijevanje i poseban odnos. Glavne specifičnosti prema Berlineru i Elliottu (2002.) su:

- suprotno uobičajenim vjerovanjima, **RIJETKO SE KORISTI FIZIČKO NASILJE**, pa nema ni fizičkih ozljeda (uključujući genitalne ozljede)
- počinitelj **MANIPULIRA** djetetovim povjerenjem
- većina počinitelja **POZNATA** je djetetu i/ili obitelji
- seksualno zlostavljanje u većini slučajeva traje **DULJI VREMENSKI PERIOD** (od nekoliko tjedana do više godina)
- najčešće se događa **PONOVLJENO** i s vremenom postaje sve invazivnije
- počinitelji obično uključuju dijete u **POSTEPEN PROCES SEKSUALIZIRANJA** odnosa
- seksualno zlostavljanje djeteta u obitelji obuhvaća **1/3 SVIH OBLIKA** seksualnog zlostavljanja djece
- djeca **RIJETKO KAŽU** nekome o preživljenome iskustvu odmah neposredno nakon što se ono dogodi.

Kao što je navedeno, u seksualnom zlostavljanju djece počinitelji koriste manipulaciju, kojom osiguravaju šutnju djeteta i **POZICIJU MOĆI** nad djetetom, kako bi se dijete ustrašilo ili prisililo na nešto. Pri tome koriste različite taktike. Nekada je to uvjeravanje djeteta kako je to što počinitelj traži i želi nešto **NORMALNO I OBIČNO** te da će i dijete uživati u tome. Kada dijete odbije sudjelovati u traženim aktivnostima i/ili se planira povjeriti drugoj odrasloj osobi, počinitelj koristi **PRIJETNJE**. Nerijetko su prijetnje ne samo životu i tijelu samog djeteta, nego i njemu važnim osobama (mami, tati, sestri, bratu i sl.). Pri tome, počinitelj često uvjerava dijete da mu nitko neće vjerovati.

Također, seksualno zlostavljanje djece razlikuje se od seksualnog nasilja kod odraslih i **PREMA POČINITELJIMA**. Podatci američkog Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi (US Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, 2018.) navode kako **93 %** djece koja su doživjela seksualno nasilje do 18 godina poznaje svog počinitelja.

U **88 %** slučajeva počinitelj je muškarac, u 9 % žena, a u 3 % slučajeva nepoznat je spol. U 80 % slučajeva počinitelji su roditelji, 6 % drugi rođaci, 5 % „drugi“ (od braće i sestara, do nepoznate osobe), a u 4 % su nevjenčani partneri jednog roditelja.

Iako je većina počinitelja seksualnog nasilja nad odraslim ženama također poznata žrtvama,

SEKSUALNO NASILJE - DEFINICIJE I OSNOVNI OBLICI

u 19,5 % slučajeva počinitelji su nepoznate osobe, 39 % su poznanici, 33 % sadašnji ili bivši suprug/partner, 6 % više osoba i 2,5 % rođaci (RAINN, 2019.).

OBLICI SEKSUALNOG NASILJA

Seksualno nasilje pojavljuje se u čitavom nizu oblika. Neki od njih su više prepoznati i o njima se češće govori ili izvještava u medijima, dok neki „prolaze“ neprimjetno, kao nešto što je uobičajeno i gotovo normalno i prihvatljivo (Mamula, 2018.).

Oblici seksualnog nasilja mogu se navoditi prema različitim klasifikacijama i kriterijima: od toga kolika je razina agresije na tijelo žrtve, prema mjestu počinjenja, toga tko je počinitelj i sl. Postoje brojne klasifikacije seksualnog nasilja, s obzirom na vrstu, mjesto počinjenja, počinitelje i dr. Navedeni oblici se ne poklapaju nužno s oblicima odnosno kaznenim djelima kako ih vidi Kazneni zakon, ali daju uvid u različitost.

Prema Kelly, seksualno nasilje se događa u kontinuumu, od dodira sa obostranim pristankom, do seksualnog napada, odnosno silovanja (Kelly, 1987.).

DODIR S OBOSTRANIM PRISTANKOM - dodir koji obje osobe žele, ugodan i slobodno izabran.

PRITISAK I NEPOŽELJAN DODIR - seksualno iskorištavanje osobe, manipulacija, pritisak i nagovaranje.

PRISILA - uključuje prijetnje, koje ne nanose nužno fizičku štetu ili bol.

SEKSUALNA AGRESIJA - odvija se bez svojevoljnog pristanka i uključuje neželjeno i neprimjereno dodirivanje, praćeno lošim osjećajima.

SEKSUALNI NAPAD/SILOVANJE - prisiljavanje na neki oblik spolnog odnosa.

Seksualno zlostavljanje mladih osoba može uključivati različite oblike:

bilo kakve neželjene dodire, izlaganje genitalija pred maloljetnicima/ama, ljubljenje, neprimjereno dodirivanje tijela, prisila na masturbaciju, partnerovo korištenje prisile na seksualni odnos, pokušaj silovanja i/ili silovanje, seksualni odnos s osobom koja je bila pod utjecajem alkohola ili drugih sredstava ovisnosti, te korištenje djece i mladih za pornografiju i/ili prostituciju (Mamula, 2007.). Osim navedenih oblika, postoje i brojna ponašanja koja često nisu prepoznata kao seksualno nasilje - odbijanje korištenja kondoma i sredstava kontracepcije, zahtijevanje seksualnog odnosa nakon fizičkog zlostavljanja (kao oblika pomirenja), korištenje seksualno uvredljivih riječi i izraza, prijetnje od prekida veze ako se ne ispune seksualni zahtjevi te pritisak na neželjene seksualne aktivnosti (Mamula, 2007.).

SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE

Ono obuhvaća neželjena seksualna ponašanja, koja ne uključuju nužno fizički dodir. Osobu dovode u neugodan i ponižavajući položaj te izazivaju osjećaj srama (Mamula, 2005.).

Seksualno uznemiravanje uključuje različita ponašanja, od neželjenih

SEKSUALNO NASILJE - DEFINICIJE I OSNOVNI OBLICI

seksualnih komentara, opaski o tijelu, izgledu i seksualnosti, preko neželjenih prijedloga seksualne prirode i neprikladne seksualne pažnje, do neželjenih fizičkih dodira (dodirivanje leđa, ramena, intimnih dijelova tijela, grljenje, pokušaj i/ili ljubljenje). Također, uključuje i širenje laži o seksualnosti osobe i sl.

Seksualno uznemiravanje može se događati u školi, na fakultetu, na radnom mjestu, kao i na ulici i u drugim javnim prostorima.

Uvijek ga karakterizira **RAZLIKA U STVARNOJ ILI PERCIPIRANOJ MOĆI** počinitelja nad osobom koju se uznemirava.

Uvijek je važno imati na umu da je seksualno uznemiravanje **NEŽELJE-NO**. Ponašanja koja su željena stvaraju dobar osjećaj, ona su uzajamna, zabavna, kontrolirana, podižu samopouzdanje, laskaju, pridonose osjećaju sigurnosti i ravnopravnosti. S druge strane, seksualno je uznemiravanje neželjeno, jednostrano, plaši, stvara osjećaj bespomoćnosti, smanjuje samopouzdanje, vrijeđa, razvija osjećaj nesigurnosti, potencira osjećaj nejednake moći, poniženja i degradacije.

Tablica br. 1. Primjeri seksualnog uznemiravanja

PONAŠANJE	PRIMJERI
VERBALNI PRIJEDLOZI	eksplicitne seksualne ponude
NEŽELJENE SEKSUALNE PRIMJEDBE	neželjene primjedbe i komentari o tijelu ili seksualnosti
FIZIČKI DODIRI I GOVOR TIJELA	dodirivanje, grljenje, ljubljenje, „buljenje”, stajanje suviše blizu, namigivanje, pokazivanje znakova rukama i/ili tijelom
EMOCIONALNO PROGANJANJE	poruke (sms, putem društvenih mreža i drugih aplikacija), praćenje
NEPRIKLADNA PAŽNJA	suviše „pomagačko” raspoloženje
SEKSUALNO PODMIĆIVANJE	ocjene (druge usluge) ponuđene za seksualni odnos
ŠIRENJE SEKSUALNIH LAŽI O OSOBI	širenje laži i neistina o seksualnosti osobe, njenom ponašanju i/ili seksualnoj orijentaciji

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

Uključuje oblike koji su teži od seksualnog uznemiravanja. Osim što uključuje fizički dodir, karakterizira ga i ograničavanje slobode i kretanja.

Tablica br. 2. Primjeri seksualnog zlostavljanja

PONAŠANJE	PRIMJERI
NEŽELJENI/ PRISILNI DODIRI TIJELA	fizičko sputavanje neželjeno dodirivanje tijela
DODIRIVANJE INTIMNIH DIJELOVA TIJELA	neželjeno i nasilno diranje intimnih dijelova tijela, prisila da dijete/mlada osoba dodiruje drugu osobu i/ili zlostavljača
PRISILJAVANJE NA MASTURBACIJU	prisiljavanje na gledanje masturbacije, masturbaciju počinitelja ili masturbaciju sebe dok nasilnik gleda

SILOVANJE

Jedan od najtežih oblika seksualnog nasilja je silovanje, koje je povreda svih osobnih granica osobe. Na žalost, često ostavlja dugotrajne posljedice, pogotovo kada osoba koja ga je preživjela nema odgovarajuću pomoć i podršku ili kada se radi o sustavnom, višegodišnjem seksualnom nasilju i silovanju. Odnosi se na prisilne seksualne odnose (vaginalni, analni, oralni) penisom, drugim dijelovima tijela i/ili objektima.

OSTALI OBLICI

Seksualno nasilje pojavljuje se u brojnim drugim oblicima. Ovdje su navedeni neki od njih:

- prisilni brakovi (dječji brakovi)
- prisilni pobačaj i/ili prisilna trudnoća
- trgovanje ljudima u svrhu seksualne eksploatacije
- genitalno sakaćenje
- sustavno silovanje u oružanim konfliktima.

Na kraju možemo zaključiti da je seksualno nasilje, nažalost, svugdje oko nas. Pitanje je koliko smo ga spremni prepoznati i vidjeti, a još važnije, u kojoj mjeri smo spremni poduzeti sve nužne korake da pomognemo djetetu ili mladoj osobi koja ga doživljava. Djeca i mladi zaslužuju svu našu pažnju, znanja i iskustva i imaju pravo očekivati od nas da što ranije prepoznamo seksualno nasilje i pomognemo im.

02

**SEKSUALNO NASILJE U
OBITELJI NAD
DJECOM I MLADIMA**

NITKO NE ŽELI RAZMIŠLJATI O TOME DA SEKSUALNO NASILJE U MNOGIM OBITELJIMA POSTOJI. ISTODOBNO, MI ODRASLI ODGOVORNI SMO ZA BLAGOSTANJE DJETETA. ODGOVORNI SMO ZA TO KAKO SE DIJETE OSJEĆA I JE LI ZAŠTIĆENO.

SEKSUALNO NASILJE U OBITELJI NAD DJECOM I MLADIMA

NEĆETE OTKRITI SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE DJETETA AKO NE VJERUJETE DA ONO POSTOJI

Dijete je najčešće seksualno zlostavljano u obitelji. Podatci pokazuju da se u ulozi počinitelja nalazi član/ica obitelji koji ima moć nad djetetom i tko je autoritet za dijete. Najčešći počinitelj seksualnog zlostavljanja djece u obitelji je biološki otac. Slijede očuh, hranitelj, usvojitelj – dakle, figura oca. Zlostavljanje se ne događa na ulici, u mračnom haustoru, od nepoznate osobe. Postotak tih slučajeva „nepoznatog stričeka s bombonima“ je vrlo nizak. Dom je, nažalost, najnesigurnije mjesto za dijete.

TRI PREDUVJETA ZA ODVIJANJE SEKSUALNOG NASILJA NAD DJETETOM

Neophodno je da počinitelj ostvari tri komponente da bi seksualno zlostavljao dijete. To su **MOĆ NAD DJETETOM, AUTORITET ZA DIJETE I POVJERENJE DJETETA** (Herman, 2000.). Ove tri komponente prisutne su zajedno u svom najjačem omjeru u ulozi roditelja.

SEKSUALNO NASILJE IMA SPOL

Počinitelji seksualnog nasilja najčešće su osobe muškog spola. Osobe koje su preživjele seksualno nasilje najčešće su ženskog spola. Uzrok seksualnog nasilja, jednako kao i emocionalnog i fizičkog, je višestoljetna neravnomjerna raspodjela moći među spolovima. Pojedinci muškog spola zloupotrebljavaju moć koju posjeduju u društvu i to čine na štetu osoba ženskog spola. Zloupotreba moći na ovaj način se svakodnevno bilježi u poslovnoj i privatnoj sferi, osobito u obitelji. I dječaci mogu biti seksualno zlostavljani, ali podatci pokazuju da su djevojčice najčešća meta.

NE POSTOJI FORMULA

Ne postoji „profil“ obitelji u kojoj se događa seksualno zlostavljanje djeteta. Iako nekada želimo okriviti nisko obrazovanje, siromaštvo ili određeno geografsko područje kao uzroke seksualnog nasilja događa, ili nekada dodatno stigmatiziramo već marginalizirane društvene grupe, govoreći „da se to ‚tamo‘ ili ‚njima‘ događa“ – seksualno nasilje je rasprostranjeno u društvu bez navedenih stereotipnih obilježja. Podatci pokazuju da se tajna dulje krije u urbanim i visoko obrazovanim slojevima – ali ne da se u bilo kojem društvenom sloju događa češće (Incest Trauma Centar – Beograd, 2019.).

Seksualno nasilje nad djetetom može se dogoditi u svakoj obitelji. Srećom,

ne događa se u svakoj. Predrasude su „to se mene ne tiče“ ili „to se meni / u mojoj obitelji ne može dogoditi“. Najčešće je to najsigurniji put da ne prepoznamo da je dijete seksualno zlostavljano.

Jednako važi da ne postoji „profil počinitelja“ i „profil žrtve“. Kad bi postojali profili ili ma koja upadljivost, detektiranje bi slučajeva seksualnog nasilja nad djecom bilo jednostavnije.

Nekada znak upozorenja da postoji seksualno nasilje nad djetetom može biti „idealno, savršeno ponašanje“ počinitelja, za kojeg može važiti opis „too good to be true“ (previše dobar da bi bilo istinito).

Ovo ponašanje se upravo ubraja u klasične „zamagljivače“ koje počinitelji koriste kako bi nam skrenuli pažnju i onemogućili sumnju da postoji seksualno nasilje. Namjera i cilj počinitelja su da mi, kao okruženje djeteta, mislimo dobro o njemu kao roditelju ili drugom članu obitelji. (Napomena: Ovo se svakako ne odnosi na sve one roditelje i druge članove/ice obitelji koji imaju namjere i ponašanja isključivo i u punoj mjeri za dobrobit djeteta.)

NASILNE SEKSUALNE RADNJE

Nasilne seksualne radnje koje čine široko područje seksualnog zlostavljanja djece su sljedeće: opsceni telefonski pozivi, pokazivanje inače pokrivenih dijelova tijela i voajerizam, milovanje, snimanje fotografija i video materijala sa sadržajem koji uključuje seksualno zlostavljanje djeteta, pokušaj da se obavi seksualni odnos, silovanje, incest i dječja prostitucija. Najčešće je više radnji kombinirano i bilo koja od navedenih radnji može se dogoditi unutar obitelji, od strane člana/ice obitelji nad djetetom.

CILJ POČINITELJA

Cilj počinitelja je uspostavljanje moći i kontrole nad djetetom. Prečica do pravilnog razumijevanja cilja je kad ljudi misle da je cilj seksualnog nasilja seksualno zadovoljenje počinitelja. I seksualno zadovoljenje i seksualno uživanje počinitelja se tijekom nasilnog seksualnog čina nad djetetom može dogoditi, ali ono nije osnovni, odnosno krajnji cilj. Počinitelj nastoji upravljati životom djeteta. To uspijeva kroz **TAJNU**. Dijete je primorano voditi „paralelan život“, onaj koji njegovo okruženje i javnost poznaje i onaj koji samo dijete i počinitelj znaju. Počinitelj time upravlja djetetovim mislima, osjećajima i ponašanjem. Identičan je cilj kad je u pitanju emocionalno i fizičko nasilje. Emocionalno, fizičko i seksualno nasilje su samo sredstva do istog cilja (Popadić, 1995.).

DINAMIKA U TRENUTKU OBJELODANJIVANJA

Uzet ćemo kao primjer najčešći oblik seksualnog nasilja unutar obitelji, a to je otac – kćer (Herman, 2000.). Iako smo skloni da o sebi kao pomagačima/cama vjerujemo da, u trenutku kada dijete objelodani da je seksualno zlostavljano, sve činimo da zaštitimo dijete, praksa pokazuje da je stvarnost drugačija.

Reagira se u najvećem broju slučajeva sljedećim redoslijedom:

1. OKRIVLJAVANJE MAJKE

- Stereotip da je bila prešutna ili aktivna suučesnica („da je znala“ da je dijete zlostavljano).
- Okrivljavanje za izbor partnera, umjesto da je privatno okruženje i/ili profesionalne zajednice, koja imaju obavezu, zaštite.
- Niz tradicionalnih (nerealnih) pretpostavki, na primjer, „da majka uvijek mora osjeti-

ti...“.

- Sveukupno, mizogine optužbe koje čine da se na trenutke zaboravlja da majka nije počiniteljica, da nije ona počinila seksualno zlostavljanje i da je ona sada djetetu prijeko potreban oslonac, a negativnim tretmanom da je slabimo u tome.

2. DVOJAKI TRETMAN POČINITELJA

Ovisno od tome vjeruje li okruženje u iskaz djeteta ili ne, događa se sljedeće:

- Najčešće: Djetetu se ne vjeruje te odrasli u okruženju djeteta izražavaju podršku počinitelju u smislu „Fin čovjek...“, „Znam čovjeka, nemoguće da je on...“.
- Rjeđe: Djetetu se vjeruje i mogu se čuti izjave „Ja bih mu napravio....“, pune suosjećanja prema djetetu. Ove izjave najčešće slijedi konkretna akcija zaštite djeteta.

3. FOKUS NA DIJETE

- Nakon što su, najprije, česti napadi na majku koja je – praksa pokazuje – u najvećem broju slučajeva nenasilan roditelj, a koja je upravo saznala da je dijete seksualno zlostavljano, pa zatim reakcije u odnosu na počinitelja, u realnosti za intervenciju na red tek onda stiže dijete.
- Ovaj protok vremena biva ozbiljan i kasniji fokus na dijete može dovesti do povlačenja ili mijenjanja iskaza djeteta. Razlog je osjećanje nesigurnosti za dijete, jer smo mu odlaganjem da pažnju prioritarno usmjerimo na njega, poslali poruku da njegov iskaz nije (dovoljno) važan i urgentan. Ujedno, zanemarili smo da u tom „čekanju“ dijete može biti izloženo prijetnjama, ucjenama i drugim načinima pritiska od strane počinitelja.

Imajte u vidu i sljedeće karakteristike koje se javljaju u kontekstu seksualnog zlostavljanja djece (navedene karakteristike zasnovane su na 26 godina rada Incest Trauma Centra – Beograd, tokom kojih je primljeno u prosjeku 6 slučajeva seksualnog zlostavljanja djece tjedno):

- Dijete/mlada osoba uvijek nepogrešivo zna može li vjerovati drugim članovima/cama obitelji i povjeriti im se o preživljenom seksualnom nasilju. Pamti prethodna iskustva kada je povjerilo bilo koju svoju životnu teškoću i njima se vodi.
- Na nama odraslima je da učinimo sve da postanemo osoba od povjerenja, nije na djetetu i/ili mladoj osobi koja je preživjela seksualno nasilje da nas „vuče za rukav“.
- Od trenutka objelodanjivanja, kada se očekuje da reagiranjem odraslih dijete bude zaštićeno, dolazi do izražaja i potvrđuje se zatečena različita moć članova/ica obitelji. Rodna prizma je ključna (kod rješavanja važnih pitanja, na primjer, je li u obitelji jednaka težina riječi majke, oca, majčinog oca i očevog oca i dr.).
- Često tim zaposlenih u okviru ustanove odgovorne za zaštitu djeteta – bez obzira na jasnost postojećih protokola – ima različita mišljenja kako postupati, a intervencija se najviše lomi u vezi sa pružanjem povjerenja u iskaz djeteta.
- Prijavljivanje kaznenog djela: nije rijetko uočavanje analogije između „zatvaranja“ obitelji kao sustava i „zatvaranja“ škole (odgojno-obrazovnih institucija) kao sustava u slučaju izvršenja zakonske obveze prijavljivanja. Ovaj fenomen je karakterističan i za druge resore, ne samo za sustav odgoja i obrazovanja. Može se dogoditi da oba

setinga, i dom i profesionalna zajednica, nastavljaju čuvati tajnu i time pomažu počinitelju. Nerijetko je time dano „zeleno svjetlo“ počinitelju da nastavi sa zlostavljanjem, jer smatra „nisu me uhvatili, siguran sam“.

FAKTORI KOJI UTJEČU NA OZBILJNOST TRAUME

Faktori koji utječu na ozbiljnost traume su sljedeći (Lamers-Winkelman, 1995.; Herman, 2015.; Ogilvie, 2004.; Bogavac, 2007.; Bass i Davis, 2013.):

- spol djeteta
- uzrast djeteta
- trajanje zlostavljanja
- učestalost zlostavljanja
- koje nasilne seksualne radnje su korištene
- odnos bliskosti (privrženosti) između počinitelja i djeteta
- je li zlostavljanje objelodanjeno
- prva reakcija s kojom se dijete suočilo kad je objelodanjeno zlostavljanje
- je li primilo adekvatnu psihološku pomoć
- postoji li pozitivan ishod na sudu.

Svi navedeni faktori padaju na tlo koje se tiče osobnog kapaciteta djeteta. Od posebnog je značaja ne raditi gradaciju seksualne traume, odnosno procjenjivati i uspoređivati iskustva seksualnog nasilja različite djece. Za jedno dijete će niz faktora učiniti na jedan način štetu, a za drugo dijete, shodno njegovom osobnom kapacitetu, na drugi način. Posljedice se, od jednog do drugog djeteta, ne mogu „mjeriti“, uspoređivati, procjenjivati.

Najvažnije je vjerovati da je oporavak djeteta moguć. Zašto? Zato što upravo to pokazuju podatci i iskustvo u radu s djecom i odraslim osobama koje su preživjele seksualno nasilje (Finkelhor, 1989.; Finkelhor, 2010.; Finkelhor, 2014.; NSPCC, UK, 2019.; Incest Trauma Centar – Beograd, 2019.).

NAJČEŠĆE PREPREKE KOJE SAMI ZAPOSLENI/E U OBRAZOVANJU IDENTIFICIRAJU U VEZI S TEMOM SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA DJECE

- straživanja su iznijela na svjetlo dana da mladi značajno više vjeruju u oporavak djeteta i/ili mlade osobe nego odrasli, kad je riječ o seksualnoj traumi. Na nama odraslima je da ispravimo ovu negativnu praksu (Incest Trauma Centar – Beograd, 2015.).
- Pored toga, identificirane prepreke su (Nacionalna mreža škola i

SEKSUALNO NASILJE U OBITELJI NAD DJECOM I MLADIMA

SEKSUALNO NASILJE U OBITELJI NAD DJECOM I MLADIMA

vrtića protiv seksualnog nasilja u Republici Srbiji, 2016.):

- Otpor aktera – „zatvaranje očiju pred seksualnim nasiljem“, pasivno prihvaćanje, nedovoljna osjetljivost (na primjer, „dok se meni osobno ne dogodi...“); strah učenica/ka da ne budu obilježeni; kako priopćiti roditeljima sumnju na seksualno zlostavljanje; strah zaposlenih od reakcije roditelja ako poduzmu korake u skladu sa zakonskom procedurom za zaštitu djece od zlostavljanja (uključujući nereagiranje ili drugu nesuradnju roditelja koja se može iskazati na različite načine, prebacivanje djeteta u drugu školu, najava tužbe protiv zaposlenih u obrazovanju i dr.); strah zaposlenih u obrazovanju od posljedica izvršene prijave nasilja.
- Doživljaj svog mjesta u sustavu – nedovoljno dobra međusektorska komunikacija i osjetljivost za temu; osjećaj usamljenosti u sustavu, izoliranosti, beznadnosti, bespomoćnosti, nemoći; nepoznavanje procedure intervencije i/ili doživljaj visoke složenosti intervencije (visok zahtjev) „šta uopće može učiniti razrednik/ca...“; teškoće s čestim mijenjanjem članova/ica timova za zaštitu djece u ustanovama (npr. na godišnjoj razini); nedostatak kvalitetnih specijaliziranih edukacija za zaposlene o temi seksualnog nasilja; nepravodobno i/ili nepravilno reagiranje na emocionalno i fizičko nasilje koje šalje poruku brisanja nulte tolerancije na nasilje te se seksualno nasilje rijetko prijavljuje i procesuiraju. Uz to, i žalbe na „previše papirologije“ i dr.

Iskustvo u kontinuiranom radu u području seksualnog nasilja pokazuje da je navedene prepreke nužno ustrajno rješavati. Neophodna je izgradnja mreže saveznica i saveznika i tada je rad jednostavniji.

UMJESTO ZAKLJUČKA

VAŠA ULOGA

- Adolescencija je bura kao životno doba i može nam zamagliti znakove upozorenja.
- Adolescentkinje i adolescenti najčešće objelodanjuju da su seksualno zlostavljani u ljutnji i bijesu, tijekom konflikta koji imaju s nenasilnim članom/icom obitelji (najčešće majkom).
- Adolescentkinje i adolescenti se najčešće povjeravaju unutar vršnjačke grupe.
- Adolescentkinje i adolescenti najčešće odlučuju objelodaniti zlostavljanje kada su zabrinuti da mlađa sestra ili brat također mogu biti seksualno zlostavljani.
- Odvojite vrijeme da upoznate sve svoje učenike/ce. Jedna od

pet je mlada osoba koja je u vašu školu kročila već s iskustvom seksualnog zlostavljanja u djetinjstvu, a koje se dogodilo unutar obitelji.

- Od prvog trenutka se predstavite svojim učenicima/cama da znaju da ste osoba koja njeguje kontinuirani javni govor o temi seksualnog nasilja i demonstrirajte to redovno. To je način da se promovirate u osobu od povjerenja, kojoj će učenici/e prići kako bi ispričali da su preživjeli seksualno zlostavljanje.
- Budite uzor osobe koja poštuje različitosti. Na primjer, svi znaju da Vi ne sudjelujete u vicevima koji potiču mizoginiju, seksizam, homofobiju, rasizam i dr. i javno reagirate i suprotstavljate se većini u vezi s tim. Svi znaju da se Vi redovno pridružujete građanskom aktivizmu kojim se skreće pažnja javnosti na temu seksualnog nasilja. To je način da steknete povjerenje osobe koja je preživjela seksualno nasilje.

Kad vam se dijete/mlada osoba povjeri da je seksualno zlostavljano u obitelji:

- **VJERUJTE DJETETU.** Djeca ne lažu da su seksualno zlostavljana. Može biti da dijete misli da ste vi jedina osoba koja može pomoći.
- **PODSJETITE SE U SEBI KOLIKO JE OGROMAN KORAK DIJETE NAPRAVILO DA OSTAVI ZA SOBOM LOJALNOST OBITELJI I POČINITELJU.** Kažite djetetu da ste svjesni koliko je hrabro i odvažno. Zahvalite se na povjerenju koje vam je ukazalo.
- **POKUŠAJTE OSTATI SMIRENI.** Naravno da je ovo teško postići, ali šok i ljutnja mogu imati za rezultat da se dijete povuče u sebe. Našim neadekvatnim reagiranjem, može doći do toga da promijeni ili povuče iskaz, ali to ne znači da se nasilje nije dogodilo.
- **SLUŠAJTE PAŽLJIVO.** Odvedite dijete na sigurno i mirno mjesto i dopustite da vam svojim riječima ispriča šta se dogodilo. Poklonite djetetu punu pažnju.
- **NEMOJTE ISPITIVATI DIJETE.** Postavljanje „tisuću pitanja“ nastaje iz naše potrebe da uspostavimo kontrolu u situaciji objelodanjivanja, to nije potreba djeteta. Jedino pitanje koje trebate postaviti je sljedeće: „Šta je rekao (počinitelj) da će se dogoditi ako ovo nekome ispričaš?“ Najčešće je većina prijetnji bez osnove, te pažljivim slušanjem odvojite što se od njih sigurno neće ostvariti, što će se možda ostvariti, kao i ako nešto ne znate, o nečemu nemate informaciju, to otvoreno kažite djetetu i kad je saznate, vratite se da mu je pružite.
- **KAŽITE JASNO DJETETU DA NIJE KRIVO.** Najveći strah djeteta se ogleda u tome što se osjeća odgovorno za seksualno nasilje i krivi sebe. Odgovornost je uvijek na strani počinitelja.
- **POHVALITE DIJETE ZBOG TOGA ŠTO VAM SE POVJERILO.** Ponovite djetetu više puta da je dobro što vam je ispričalo svoje iskustvo i da je s vama sigurno. Još jednom, pokažite da ste zahvalni za ukazano povjerenje.

03

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

Iako korištenje interneta i ostalih elektroničkih uređaja ima cijeli niz prednosti, uključujući i odgojno-obrazovne, ono sadrži i brojne opasnosti. Internet i društvene mreže otvorile su novi prostor za činjenje i doživljavanje nasilja.

ELEKTRONIČKO NASILJE (engl. cyberbullying) predstavlja namjerno ponavljano nanošenje štete pojedincu/ki ili grupi osoba putem interneta, mobitela i drugih elektroničkih uređaja. Šteta se drugim osobama može nanositi višestrukim slanjem poruka i različitih audio-vizualnih zapisa putem Interneta i društvenih mreža. Cilj takvih ponašanja je povrijediti, uznemiriti ili na bilo koji drugi način oštetiti drugu osobu ili grupu osoba koje se nisu u stanju zaštititi od takvih postupaka. Ovaj oblik nasilja može se događati na raznim internetskim stranicama (npr. društvene mreže, forumi, blogovi, chat sobe) te putem različitih komunikacijskih sredstava (npr. e-mail, instant poruke) (Cakić, Hodak Kodžoman i Velki, 2013.). Internetski svijet nasilnicima omogućava anonimnost, osjećaj sigurnosti i moći, nasilje se brzo širi, a žrtvu se izlaže širokoj publici u kratkom vremenu (Mihaljević i Tukara Komljenović, 2018.).

Istraživanje koje je provedeno u Hrvatskoj tijekom 2017. godine (EU Kids Online Hrvatska, 2018.) pokazuje kako gotovo polovica djece u dobi od 9 do 11 godina, 2/3 djece u dobi od 12 do 14 godina te 3/4 djece u dobi od 15 do 17 godina **UVIJEK KADA ŽELI ILI TREBA MOŽE PRISTUPITI INTERNETU**. Nadalje, gotovo svako treće dijete komunicira s nepoznatim osobama, a većina djece nikada ili gotovo nikada ne razgovara s roditeljima o opasnosti na internetu, kao ni o tome što učiniti ako dožive nasilje.

Istraživanja koja je provela Ženska soba (Tukara Komljenović i Mihaljević, 2018.; Mihaljević, 2019.) pokazuju kako 97 % djece ima pristup internetu na računalu i na mobitelu u kući i/ili školi.

Porastom korištenja interneta i društvenih mreža došlo je i do porasta nasilja u internetskom okruženju, pri čemu je **SVAKO TREĆE DIJETE DOŽIVJELONEKI OBLIK ELEKTRONIČKOG NASILJA** (Mihaljević, 2019.). Moderne tehnologije omogućile su i seksualnom nasilju premještanje u internetsko okruženje. Djeca su danas putem elektroničkih uređaja sve izloženija seksualnom nasilju koje je poprimilo nove oblike i metode, a počiniteljima nove komunikacijske tehnologije olakšavaju pristup žrtvama.

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE ODNOSI SE NA SVAKI OBLIK SEKSUALNOG NASILJA KOJI JE POVEZAN S INTERNETSKIM OKRUŽENJEM (KONVENCIJA VIJEĆA EUROPE O ZAŠTITI DJECE OD SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA I ZLOSTAVLJANJA, 2012.). OVAJ OBLIK NASILJA UKLJUČUJE SLANJE I DIJELJENJE SADRŽAJA SEKSUALNE PRIRODE KOJI SLUŽE ZA SEKSUALNO UZNEMIRAVANJE DRUGE OSOBE, S CILJEM USPOSTAVLJANJA MOĆI I KONTROLE POČINITELJA NAD TOM OSOBOM. OVAKVI SADRŽAJI MOGU UKLJUČIVATI PORUKE, SLIKE, KOMENTARE, VIDEO URATKE TE DRUGE AUDIO-VIZUALNE MATERIJALE INTIMNOG SADRŽAJA (PRIKAZ INTIMNOG DIJELA TIJELA, PRIKAZ SPOLNIH ODNOSA, PORUKE SEKSUALNOG SADRŽAJA).

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE OBUHVATA SLJEDEĆE OBLIKE (Craven i sur., 2006.):

- neželjene seksualne komentare,
- objavljivanje i/ili prosljeđivanje intimnih slika i snimki bez pristanka osobe,
- širenje glasina koje se odnose na seksualni život osobe,
- činjenje dostupnim slika ili video snimki seksualnog zlostavljanja djece,
- zadovoljenje pohote pred djecom,
- mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba,
- uključivanje djece u pornografske aktivnosti,
- upoznavanje djece s pornografijom.

Opseg seksualnog zlostavljanja djece na internetu i na društvenim mrežama teško je točno procijeniti, posebice kada se u obzir uzme pretpostavka da trenutno u „svijetu postoji oko 100. 000 internetskih stranica na kojima se nalaze sadržaji koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece“ (MUP, 2017.). Tijekom 2018. godine tehnološke su kompanije prijavile više od 45 milijuna sadržaja koji prikazuju seksualno zlostavljanje djece (The National Center for Missing and Exploited Children, 2018.).

POČINITELJIELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA mogu biti djeci poznate i **NEPOZNATE OSOBE**, a počinitelji mogu vrbovati dijete u internetskom okruženju s namjerom seksualnog zlostavljanja u offline svijetu.

MOTIVACIJA POČINITELJA može biti (Odeljan, 2019.):

1. spolno nekontaktno iskorištavanje djeteta (bez fizičkog kontakta),
2. spolno kontaktno iskorištavanje djeteta (uključuje penetraciju i druge fizičke kontakte),
3. pribavljanje sadržaja s ciljem daljnjeg iskorištavanja djeteta za neku dobit.

Oblik seksualnog nasilja kojim se **NEPOZNATE OSOBE** koriste za seksualno zlostavljanje djece na internetu i društvenim mrežama naziva se **CYBERGROOMING**. Cybergrooming je proces upoznavanja i zbližavanja (stjecanje povjerenja) seksualnog predatora s djetetom/mladom osobom s ciljem seksualnog zlostavljanja. Ovaj proces uključuje pristupanje djetetu, dobivanje djetetovog povjerenja i održavanje komunikacije u tajnosti, kako bi se spriječilo otkrivanje. Često se sve čini s ciljem da bi se seksualno zlostavljanje nastavilo u offline svijetu (Craven i sur., 2006.; prema Škrtić, 2013.).

Osobe se **JAVLJAJU** djeci na društvenim mrežama, instant porukama, u chat sobama, na forumima ili online platformama za igrice, lažno se predstavljaju te uspostavljaju prijateljski i povjerljiv odnos. S ciljem **USPOSTAVE** takvog **ODNOSA**, nasilnici/e se koriste:

- manipulacijama (npr. Ja sam jedini prijatelj/ica kojem možeš vjerovati.)
- lažima (npr. I ja imam 15. godina i znam da se osjećaš kao da te nitko ne razumije.)
- čestim razgovorima, zahtijevanjem tajnosti (npr. Nemoj reći nikome za mene jer će nam zabraniti da razgovaramo, a to sigurno ne želiš.)
- ljubaznošću i laskanjem (npr. Ti si najljepša/i, najpametnija/i.).

Nakon što im dijete, odnosno mlada osoba, počne **VJEROVATI** oni počinju sa **SLANJEM PORUKA SEKSUALNOG SADRŽAJA**, a ubrzo zatim i slika te **ZAHTIJEVAJU OBOSTRANU KOMUNIKACIJU** (npr. Pošalji mi sliku grudi, nitko neće znati, a učinit ćeš me sretnim.). U slučaju da dijete, odnosno mlada osoba **ODBIJE SLANJE** vlastitih slika, razmjenu poruka seksualnog sadržaja

ili ne želi nastaviti daljnju komunikaciju, kreću **UCJENE I PRIJETNJE (SEXTORTION)** (npr. Ako mi ne pošalješ to što sam tražio, reći ću sve tvojim roditeljima/objavit ću sve na internetu/znam gdje živiš.) (Beech, Hamilton-Giachristis i Whittle, 2014.). Osobe koje doživljavaju ovaj oblik nasilja boje se povjeriti drugim odraslim osobama, osjećaju da su u bezizlaznoj situaciji, strah ih je osвете i zato nastavljaju s neželjenom komunikacijom, ali i s nalaženjem uživo, što dovodi do seksualnog nasilja u offline svijetu.

Počinitelji se mogu ograničiti na pribavljanje seksualno eksplicitnih sadržaja vlastite izrade, seksualnog sadržaja koji je snimio počinitelj uz suglasnost žrtve ili bez njezine suglasnosti i na snimke spolnog zlostavljanja djeteta (EC3 – Eropol, 2015. prema Odeljan, 2019.)

RECENTNA ISTRAŽIVANJA za Hrvatsku (EU Kids Online Hrvatska, 2017.) na populaciji djece od 9 do 17 godina pokazuju sljedeće:

- **svako treće dijete komuniciralo je na internetu s osobom koju nije vidjelo uživo,**
- više od 2/3 djece vidjelo je seksualne fotografije ili film gole osobe, a da nisu imali namjeru vidjeti ih,
- **svako četvrto dijete u dobi od 15 do 17 godina našlo se uživo s osobom koju su upoznali na internetu.**

Prema podacima Ministarstva unutarnjih poslova između 25 % i 35 % djece bilo je izloženo seksualnim sadržajima na internetu. Isti podatci pokazuju da je jedno od petero djece koja se koriste Internetom primilo prijedlog ili zahtjev seksualne prirode, što potvrđuje da elektroničko seksualno nasilje predstavlja rastući problem u Hrvatskoj (MUP, 2017.).

Rezultati istraživanja koje je provela Ženska soba (Mihaljević, 2019.) na uzorku od 659 učenika/ca 6., 7. i 8. razreda iz 11 osnovnih škola pokazuju:

- **svako treće dijete pristupa Internetu bez nadzora roditelja**
- **svaki četvrti roditelj nema nikakvo saznanje o tome koje stranice dijete posjećuje i/ili s kim se dopisuje**
- **svako šesto dijete ima iskustvo dopisivanja s nepoznatim osobama**
- **svako 10. dijete primilo je intimne fotografije drugih osoba**
- **svako 10. dijete našlo se uživo s nepoznatom osobom**
- **svako šesto dijete ne bi potražilo pomoć u slučaju doživljavanja elektroničkog nasilja.**

Rezultati istraživanja „Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih“ koje je provela Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba, u suradnji s Gradskim uredom za zdravstvo i Društvom za komunikacijsku i medijsku kulturu (2019.) pokazuju sljedeće:

POJAM KOJI JE BITNO RAZUMJETI U RADU S DJECOM, POSEBICE ADOLESCENTIMA, JEST SEXTING. SEXTING SE ODNOSI NA SLANJE ILI PRIMANJE ILI PROSLJEĐIVANJE SEKSUALNO SUGESTIVNIH ILI EKSPLICITNIH SADRŽAJA (SLIKE, PORUKE, VIDEO MATERIJALI). SEXTING SE NAJČEŠĆE DOGAĐA MEĐU OSOBAMA KOJE SU U VEZI, NAJČEŠĆE U ADOLESCENTNOJ DOBI. ČESTO SE ČINI KAO BEZAZLENO KOKETIRANJE, NO TREBA IMATI NA UMU DA JEDNOM POSLANI SADRŽAJ NEKO DRUGI MOŽE PROSLIJEDITI I DA JE U STVARNOSTI NEMOGUĆE KONTROLIRATI ŠTO SE S TIM SADRŽAJEM DOGAĐA.

formira na internetu,

- **više od 50 % adolescenata/kinja dobilo je poruke** izazovnog sadržaja te seksualno izazovne fotografije ili videe, najčešće na Snapchat-u i Instagramu,
- **17 % adolescenata/kinja prosljeđivalo je seksualno** izazova video ili fotografiju poznanika/ce bez pristanka,
- **35 % adolescenata/kinja susrelo se s osobom koju su upoznali putem društvenih mreža,**
- gotovo svaki peti adolescent sextao je pod nagovorom ili prisilom (najčešće partnera/ice, potom prijatelja/ice, nekoga tko im se sviđa i poznaju ga uživo ili nekoga tko im se sviđa i ne poznaju ga uživo),
- 5 % adolescenata/kinja razmjenjivalo je seksualne sadržaje sa znatno starijom osobom.

Navedeno istraživanje pokazuje i kako više od **80 % STRUČNJAKA/INJA U ŠKOLAMA NIJE UPOZNATO ILI NIJE DOVOLJNO UPOZNATO S POJOM SEXTINGA**, a 85 % kaže da se nisu susreli s tim u svojoj školi. Više od 90 % stručnjaka/inja iskazuju želju i potrebu za dodatnom edukacijom o elektroničkom i elektroničkom seksualnom nasilju

Osobito je važno otvarati ovu temu i ukazivati na problematiku jer je internetsko okruženje dio naše svakodnevice, pri čemu nasilje čini njegov sastavni dio. Djeca su nažalost često dovedena u opasne situacije u internetskom okruženju ili se u njih upuštaju zbog neznanja. Mamljenje djece putem interneta s ciljem seksualnog zlostavljanja velika je prijetnja zbog neograničene mogućnosti komunikacije, prikrivanja identiteta, spola, starosti i izgleda, kao i stvarnih namjera uspostavljanja odnosa i komunikacije. No, internet može biti mjesto na kojem se svi mogu osjećati sigurno i slobodno od nasilja, pri čemu je nužno da u kreiranju sigurnog internetskog okruženja aktivno sudjeluju djeca, roditelji stručnjaci/kinje i cijeli odgojno-obrazovni sustav.

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

04

SEKSUALNO NASILJE U MLADENAČKIM VEZAMA

SEKSUALNO NASILJE U MLADENAČKIM VEZAMA

Svaki partnerski odnos je poseban i drugačiji, a njegova kvaliteta rezultat je uloženog truda i svakodnevnog rada na njemu. Kvalitetan partnerski odnos svakako podrazumijeva uzajamno poštovanje, povjerenje, poštivanje međusobnih granica i mogućnost izražavanja svojih osjećaja, mišljenja i stavova bez ikakvog straha.

U periodu adolescencije mladi ostvaruju svoje prve veze, stupaju u prve seksualne odnose, eksperimentiraju, ali se i nerijetko upuštaju u rizična spolna ponašanja. Kada govorimo o periodu adolescencije, stereotipne rodne uloge koji od mladića zahtijevaju da budu „pravi muškarci“, snažni, jaki i koji „drže situaciju pod kontrolom“, a od djevojaka da budu „prave žene“, odnosno „dame“, nježne, ženstvene i submisivne, stvaraju nejednak odnos moći u mladenačkim vezama te direktno pružaju podlogu za odvijanje nasilja (Popadić i Bogavac, 2014.).

Needuciranost i nedovoljna informiranost mladih, neprepoznavanje različitih oblika seksualnog nasilja kao i podržavanje predrasuda o seksualnom nasilju, mogu dovesti do iskustva različitih oblika seksualnog nasilja, odnosno seksualnih aktivnosti pod uporabom sile ili prijetnje, prijevare, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje odnosno dati svoj pristanak, ili seksualnih aktivnosti nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda (Kazneni zakon RH, 2019.).

Seksualno nasilje u mladenačkim vezama nerijetko počinje psihičkim nasiljem, kroz koje nasilna osoba nastoji zadobiti moć i kontrolu. S vremenom i ako nema posljedica i reakcija za takvo ponašanje, oblici nasilja mogu postati brojniji, a nasilje intenzivnije.

NEKI OD OBLIKA PRISILJAVANJA NA SEKSUALNE AKTIVNOSTI SU:

- neprestano inzistiranje na seksualnim aktivnostima što u osobi izaziva negativne osjećaje, osjećaj krivnje i/ ili obveze
- sticanje kako će veza biti ozbiljno ugrožena ako se seksualne aktivnosti odbiju
- prijetnje prekidom veze
- prijetnje da će proširiti laži o tome da je osoba već imala seksualni odnos s njim/om
- različita lažna obećanja i nagrade kako bi se iznudile seksualne aktivnosti.

Brojni su razlozi zašto osoba koja doživljava nasilje ostaje u vezi. Ostanak u nasilnoj vezi ima dugoročan negativan učinak na psihičko i fizičko zdravlje osobe. Na primjer, jedan od oblika seksualnog nasilja u mladenačkim vezama jest i odbijanje korištenja kontracepcije, što posljedično može dovesti do spolno prenosivih bolesti i trudnoće (Office on Women Health, 2019.).

Iako seksualno nasilje uzrokuje traumu neovisno o dobi u kojoj je ono doživljeno, u adolescenciji odnosno u periodu kada se osoba razvija intelektualno, emocionalno i socijalno, ono uvelike narušava razvoj koji je tek u povoju (Soua, 1999.).

Istraživanja pokazuju veću prisutnost nasilja u mladenačkim vezama nego u bračnim odnosima (Rapoza i Baker, 2008.; prema Gvozdić, Krulić Kuzman, Lukić, Štelcer, Zalović, 2018.). Prema istraživanju UNICEF-a (2017.), oko **15 MILIJUNA DJEVOJAKA U DOBI OD 15 DO 19 GODINA** diljem svijeta doživjelo je prisilan seks (prisilan spolni odnos ili drugi neželjeni seksualni čin) u nekom

trenutku svog života. Adolescentkinje su u većem riziku od prisilnog spolnog odnosa trenutnog/bivšeg partnera ili dečka. Prema podacima istraživanja, samo 1 % potraži profesionalnu pomoć i podršku.

JEDNA OD PET ŽENA I JEDAN OD SEDAM MUŠKARACA KOJI SU DOŽIVJELI SILOVANJE, fizičko nasilje ili uhođenje od intimnog partnera, prvi su put neki od oblika nasilja u partnerskim vezama, doživjeli u dobi od 11 do 17 godina (Black i sur., 2011.).

Iako često, seksualno nasilje u mladenačkim vezama rijetko se prijavljuje. Jedan od ključnih razloga neprijavlivanja jest prihvaćanje i održavanje predrasuda o seksualnosti i seksualnim odnosima u mladenačkim vezama. Tako istraživanje koje je provela organizacija CESI (2004.), koje je uključivalo srednjoškolce/ke u Hrvatskoj, pokazuje kako **21 % MLADIĆA I 3 % DJEVOJAKA** izjavljuje da se od djevojke očekuje da pristane na seks s dečkom koji je potrošio poprilično novca tijekom zajedničkog izlaska. Nadalje, **28 %** mladića i 8 % djevojaka vjeruje da žene kada kažu NE, misle DA a 51 % mladića i 31 % djevojaka smatra da žena treba paziti da ne izaziva muškarca (Hodžić, 2007.). Ovakvo široko rasprostranjeno podržavanje predrasuda o seksualnom nasilju među mladima pridonosi njegovoj raširenosti, a neki od ostalih rizičnih čimbenika su: mlađa životna dob, rana seksualna iskustva, prijašnje iskustvo seksualnog nasilja kao i zloupotreba droga i alkohola (Rickert i Wiemann, 1998.).

U nekim slučajevima, počinitelji/ce seksualnog nasilja koriste alkohol i/ili tzv. „droge za silovanje na spoju“, kako bi oslabili otpor osobe koju planiraju silovati ili izvršiti neku drugu seksualnu aktivnost protiv njezine volje. Jedna od droga koja se najčešće koristi u slučajevima seksualnog nasilja naziva se Rohypnol, poznatija pod nazivima Rophy, Ropies, Ruffies i sl. (Weir, 2001.). Radi se o iznimno jakoj drogi koja djeluje brzo, pa osoba nerijetko i ne primijeti da nešto s njom nije u redu, dok nije prekasno. Konzumacija navedene droge dovodi do zbunjenosti osobe, ošamućenosti, poteškoća s govorom, malaksalosti mišića, vrtoglavice, mučnine, pospanosti, poteškoća s disanjem, nesvjestice. Također, Rohypnol uzrokuje poteškoće s razmišljanjem, donošenjem odluka i prisjećanjem, odnosno pamćenjem događaja. Najčešće se droga neprimjetno ubaci osobi u piće, a s obzirom da su izlasci u noćne klubove i na tulum često neizostavni dio mladenačkog života, neophodno je mlade educirati o ovoj temi i upoznati ih s mehanizmima zaštite.

Seksualno je nasilje veliki problem u mladenačkim vezama dijelom i zato što mladi ne razumiju koncept pristanka na seksualne aktivnosti (RAINN, 2019.). Pristanak je međusobni dogovor između osoba koje se žele uključiti u neku seksualnu aktivnost. Ključan element u davanju pristanka jest da je osoba svojom voljom odlučila stupiti u seksualne aktivnosti i da je bila sposobna donijeti i izraziti takvu odluku (nije bila u stanju alkoholiziranosti ili pod utjecajem droga, nije bila u nesvijesti ili snu i sl.). Jednom dani pristanak ne znači da isti vrijedi i za svaki sljedeći put a jednako tako, pristanak se u svakome trenutku može povući. Svaka zemlja svojim zakonodavstvom propisuje dobnu granicu za davanje pristanka na bilo koju seksualnu aktivnost odnosno određuje dob do koje dijete, prema mišljenju stručnjaka/kinja različitih profila (psiholozi/ginje, pedagozi/ginje, socijalni radnici/e, pravnici/e i dr.), nije sposobno ni dovoljno zrelo procijeniti rizike i posljedice ulaska u spolni odnos. U Hrvatskoj je ta granica 15 godina i svaka seksualna aktivnost s osobom mlađom od 15 godina smatra se kaznenim djelom (Kazneni zakon RH).

Rad s mladima na razumijevanju koncepta pristanka uvelike pridonosi prevenciji različitih oblika seksualnog nasilja u mladenačkim vezama, a ujedno mlade uči kako zaštititi svoje osobne granice ali i poštivati tuđe kroz jasnu komunikaciju, aktivno slušanje i međusobno uvažavanje.

Kada govorimo o prevenciji seksualnog nasilja u mladenačkim vezama od ključne je važnosti razvoj vještina od najranije dobi, koje će djeci i mladima omogućiti usvajanje pozitivnih stavova o seksualnosti i zdravim partnerskim odnosima, te prepoznavanje ranih znakova nasilja u vezi. Također, mladima je potrebno osigurati siguran prostor u kojemu će, ako doživljavaju neki oblik nasilja, biti spremni zatražiti pomoć i podršku. Upravo u ovom segmentu očituje se uloga i važnost stručnih djelatnika/ca odgojno – obrazovnih institucija kojima je potrebna sustavna i sveobuhvatna podrška svih relevantnih aktera u prevenciji seksualnog nasilja (državne institucije i tijela, organizacije civilnoga društva, roditelji, mediji i šira javnost).

05

RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA I PRIJAVA

RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA I PRIJAVA

Seksualno je nasilje jedan od najtežih oblika nasilja, a istodobno najmanje prijavljivano. Događa se daleko češće nego što je većina ljudi spremna uvidjeti. Međutim, zbog malog broja sustavno prijavljivanih slučajeva, ostaje dojam da se radi o obliku nasilja koji nije čest.

Većina žrtava seksualnog nasilja **NIKAD NE PRIJAVI PREŽIVJENO NASILJE**, niti neposredno, niti s odgodom. Između **55 % I 69 % OSOBA** koje su preživjele seksualno nasilje kao djeca, nije to tada povjerilo nikome (London i sur., 2008.).

Podatci istraživanja u Americi i Kanadi ukazuju da je kod 70-75 % djece koja su preživjela seksualno nasilje, prošlo pet i više godina prije nego su nekome rekli što su doživjeli (Hebert i sur., 2009.).

Čak **91 % ŽENA** koje su doživjele silovanje nisu to nikome rekly kada im se nasilje dogodilo, a kamoli da su ga prijavile (Kelly, 2001.). Istraživanje u Hrvatskoj pokazuje da **95 % ŽENA** nije prijavilo pokušaj silovanja i/ili silovanje (Mamula, 2006.).

Sve to stvara dojam kako se radi o obliku nasilja koje se događa rijetko, što utječe ne samo na opću klimu u društvu, nego i na rad nadležnih tijela i institucija, kao i na nedostatak sustavnih preventivskih programa protiv seksualnog nasilja za djecu i mlade. Tako nastaje začarani krug: žrtve ne vjeruju da će dobiti pomoć i podršku, boje se težine i dugotrajnosti postupka nakon prijave, ne znaju kamo se obratiti za pomoć, pa samim tim ne prijavljuju.

Da bismo razumjeli svu težinu problema seksualnog nasilja, treba postojati jasna svijest o tome koliko je ono zapravo često. Ključne informacije koje valja zapamtiti su:

JEDNO OD PETERO DJECE DO 18 GODINE ŽIVOTA PREŽIVI ODREĐENI OBLIK SEKSUALNOG NASILJA

JEDNA OD PET ŽENA TIJEKOM ŽIVOTA PREŽIVI POKUŠAJ SILOVANJA I/ILI SILOVANJE

Odakle dolaze ti podatci? Prema podacima Vijeća Europe **JEDNO OD PETERO DJECE** preživjet će određeni oblik seksualnog nasilja. Ta procjena nije rezultat nekog neodređenog nagađanja, nego je utemeljena na analizama rezultata brojnih istraživanja provedenih u zemljama Europske unije, statističkim podacima UNICEF-a, Međunarodne organizacije rada i Svjetske zdravstvene organizacije (Vijeće Europe, 2003.; Lalor i McElvaney, 2010.).

Te podatke podupiru i podatci brojnih drugih istraživanja. U Velikoj Britaniji **18 % DJEVOJAKA I 5 % MLADIĆA** doživjelo je seksualno nasilje (Radford i sur., 2010.). Na razini svijeta **12,7 % DJECE I MLADIH** doživjelo je seksualno nasilje, od čega **18 % DJEVOJAKA I 7,6 % MLADIĆA** (Stoltenborgh i sur., 2011.).

Podatci za Hrvatsku ne razlikuju su značajno – **18,2 %** djece doživjet će neki oblik seksualnog nasilja prema blažem, a **13,7 %** prema težem kriteriju (Buljan Flander, (2007.).

U odrasloj dobi **JEDNA OD PET ŽENA I JEDAN OD 71 MUŠKARCA** doživjet će silovanje tijekom života (Black i sur., 2011). Gotovo identični podatci dolaze i iz Amerike, gdje će **19,3 % ŽENA I 1,7 % MUŠKARACA** tijekom života doživjeti silovanje (Breiding i sur., 2014).

U Hrvatskoj je **17,5 % ŽENA** doživjelo seksualno nasilje (Mamula, 2006.).

Usprkos navedenim brojkama iz istraživanja, broj prijava seksualnog nasilja je iznimno nizak. Tako se u Hrvatskoj u zadnjih deset godina prosječno godišnje prijavi od 560 do 1000 kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

U 2018. godini prema Glavi 16. Kaznenog zakona, Kaznena djela protiv spolne slobode, prijavljeno je 321 djelo (324 žrtve), od čega su u 93 % slučajeva žrtve žene. Prema Glavi 17. Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta prijavljena su 543 djela (524 žrtve), od čega su u 88 % slučajeva žrtve djevojčice i djevojke (Ministarstvo unutarnjih poslova, 2019.).

RAZLOZI NEPRIJAVLJIVANJA

Prema brojnim svjetskim istraživanjima i procjenama na jedno prijavljeno silovanje dolazi između 15 i 20 neprijavljenih slučajeva, ovisno o vrsti seksualnog nasilja i počinitelju. Razlozi tako malog broja prijave su: nepovjerenje, stigmatizacija, dugotrajan i težak proces dokazivanja te nedostatak nadležnih službi pomoći (Mamula, 2007.).

Općenito, možemo reći da postoje tri osnovne grupe razloga neprijavljanja seksualnog nasilja. To su **PSIHOLOŠKI RAZLOZI** same osobe koja je preživjela seksualno nasilje, nedostatna podrška žrtvama i strah od prijave i sudskog postupka (Mamula, 2005.).

PSIHOLOŠKI RAZLOZI su strah od počinitelja i vjerovanje u njegove prijetnje, strah od reakcija obitelji i prijatelja/ica uključujući nepovjerenje i odbacivanje, nepovjerenje u odrasle osobe da će vjerovati i pomoći, nedostatne informacije o tome kome se mogu obratiti za pomoć i o postojećim mehanizmima za zaštitu, neprepoznavanje određenih oblika nasilja kao nasilje te postojanje brojnih predrasuda prema žrtvama u društvu, što odbija žrtve da se ikome povjere.

NEDOSTATNA PODRŠKA ŽRTVAMA odnosi se na nespремnost odgovornih odraslih da pomognu, kao i na nedostatak specijaliziranih servisa za stručnu pomoć i podršku osobama koje su preživjele seksualno nasilje, a pogotovo za djecu i mlade.

STRAH OD PRIJAVE I PROCESUIRANJA NASILJA odnosi se na strah od policije, nadležnih institucija, nerazumijevanje postupka, duljinu i nepredvidivost postupka, zapriječene niske kazne.

RAZLOZI NEPRIJAVLJIVANJA SEKSUALNOG NASILJA

(Mamula, 2007.)

- **STRAH OD POČINITELJA:** „A tko meni garantira zaštitu od njega i njegovog društva ako ga prijavim!?“ ili „Rekao mi je da će me ubiti pisnem li ikome o tome. A dobro zna gdje stanujem i kamo izlazim.“
- **STRAH OD REAKCIJE OBITELJI I PRIJATELJA/ICA:** „Ne smijem reći mami. Ubit će me. I onako je bila protiv moje veze s njim.“
- **STRAH OD POLICIJE:** „Ne želim to pričati pred nekim tko mi ništa neće vjerovati i još će svašta misliti o meni.“
- **STRAH OD STIGMATIZACIJE:** „Ja sam obilježena! To svi na meni vide. Nikad više neću živjeti normalno. Kad prolazim kroz hodnik do učionice, svi se pogledavaju i šapću o meni!“

- **NEPOVJERENJE:** „Nikome više ne vjerujem! Imam osjećaj da će svi saznati.“, „Znam da mi nitko neće vjerovati. On je omiljen u društvu. Samo će ispasti da mu se osveću-jem zbog nečega.“
- **PRITISAK OBITELJI I PRIJATELJA/ICA DA NE PRIJAVLJUJE ZLOČIN:** „Moji mi kažu kako je bolje da šutim i sve zaboravim. Ovako ću samo biti predmet ismijavanja!“ ili „Tata kaže da sam si sama kriva i da sad bar ne sramotim cijelu obitelj.“
- **NEGIRANJE I POTISKIVANJE:** „Ne želim ni misliti o tome, a kamoli pričati. To što se meni dogodilo nije pravo silovanje.“
- **NEPREPOZNAVANJE SEKSUALNOG NAPADA KAO KAZNENOG DJELA:** „Mene nije silovao neki stranac, nego moj dečko!“
- **STRAH OD DUGOTRAJNOG I TEŠKOG SUDSKOG POSTUPKA:** „Znam da suđenje traje jako dugo, na sudu te vrijeđaju i svašta ispituju, a on ne dobije nikakvu kaznu.“ ili „Ne mogu na sud. Ne mogu ni zamisliti da ga ponovo vidim i budem u njegovoj blizini!“
- **NEDOSTATAK INFORMACIJA O MOGUĆOJ POMOĆI, KAO I NEDOSTATAK NA-DLEŽNIH SLUŽBI POMOĆI:** „Ne znam ni kome da se obratim za pomoć. Zvala sam nekoliko telefona, samo me šalju dalje.“

Još jedan od važnih razloga neprijavlivanja seksualnog nasilja postojanje je široko rasprostranjenih **PREDRASUDA O SILOVANJU I SEKSUALNOM NASILJU**, koje se jasno vide u općeprihvaćenim stavovima u društvu, ogledaju se u vicevima, pričama, odnosu prema žrtvama. Takve predrasude minimaliziraju ozbiljnost preživljenog nasilja i odgovornost počinitelja. Utječu na to kako se osjeća osoba koja je preživjela seksualno nasilje, smanjuje njezina očekivanja da će joj itko pomoći ili spremnost da nekome otkrije priču i/ili prijavi nasilje. Također, jedan od ključnih razloga neprijavlivanja preživljenog nasilja policiji ili povjeravanje odrasloj osobi koja bi mogla pomoći je **NEPREPOZNAVANJE I NEIMENOVANJE PREŽIVLJENOG NASILJA** kao silovanja ili seksualnog nasilja (Mamula, 2007.). Razlozi tog neprepoznavanja su brojni: čin nije u skladu s uvriježenim slikama o tome što je seksualno nasilje, koje se uče procesom socijalizacije u društvu koje nema preventivne programe protiv seksualnog nasilja, nedostatak edukacija i informiranost. Počinitelj nije nepoznata osoba, neki strašan i opasan „manijak“, nego poznata i bliska osoba, strah od posljedica imenovanja nasilja pravim imenom i brojni drugi.

SPECIFIČNI RAZLOZI NEPRIJAVLJIVANJA I NEOTKRIVAN-JA PRIČE KOD DJECE

Očekivanja odraslih da dijete odmah reagira i nekome se povjeri, u potpunosti zanemaruje položaj djeteta, njegovu ovisnost, subordiniranost i bespomoćnost u odnosu na zlostavljača. Suprotno općem vjerovanju kako će se dijete odmah povjeriti i zatražiti pomoć, najveći dio djece nikad to ne učini (London i sur., 2005.).

Najčešće iskustvo djeteta prilikom otkrivanja priče o preživljenom nasilju su nepovjerenje, okrivljavanje i odbacivanje od odraslih osoba. Uobičajeni načini nošenja djeteta s preživljenom traumom razlikuju se značajno od očekivanja da će dijete reagirati na seksualno zlostavljanje kao što bi pretpostavljeno reagirala odrasla osoba i odmah potražiti pomoć. To posljedično dovodi do nerazumijevanja i neprepoznavanja traumatskog iskustva djeteta. Upravo prilagodba djeteta na bol, neizvjesnost i zbunjenost može potaknuti odrasle osobe, čak i profesionalce/ke da povjeravanje i otkrivanja priče od strane djece vide kao laž, zbunjenost ili mogućnost da im je netko drugi nametnuo tu priču kao stvarnost.

Nevjerenje djetetu i odbacivanje dovodi do dodatne stigmatizacije, optuživanja djeteta da laže,

izmišlja ili da ga je izmanipulirao jedan roditelj lažnim pričama. Takva izdaja i napuštanje djeteta, umjesto pomoći i podrške, vodit će dijete dublje u samookrivljavanje, mržnju prema sebi, otuđivanje i reviktimizaciju (Summit, 1983.).

Koji su to glavni razlozi koji utječu da dijete šuti i nikome ne govori o seksualnom zlostavljanju koje doživljava?

1. Dijete ne zna da je to seksualno zlostavljanje

Većina zlostavljača koristi vrijeme da pridobije povjerenje i pažnju djeteta, a najčešće se radi o osobi koja je od ranije u poziciji osobe od povjerenja (član obitelji, učitelj, trener...). Zlostavljanje uobičajeno počinje dodirima koje dijete ne prepoznaje kao zlostavljanje, koji su društveno prihvatljivi. Bez ikakvog znanja o tome što su dozvoljeni i nedozvoljeni, mlađa djeca neće prepoznati da su žrtve seksualnog zlostavljanja. Kada dijete i osjeća da je nešto „krivo“, ne poznaje termine kojima bi to opisalo (nedostaje rječnik, poznavanje i razumijevanje seksualnosti).

Zlostavljači koristi razne taktike kojima osigurava šutnju djeteta. Tako nerijetko predstave zlostavljanje kao njihovu posebnu igru, njihovu „tajnu“ („Ovo je samo naša tajna, to nitko ne bi razumio.“).

2. Dijete se ne sjeća zlostavljanja

Većina djece ne otkrije nikome da su seksualno zlostavljana u djetinjstvu, nego puno godina kasnije. Veliki dio djece, pogotovo kada su zlostavljanja u najmlađoj dobi, zbog uobičajene reakcije na traumatsko iskustvo mogu zaboraviti i potisnuti traumatska sjećanja. Takva sjećanja mogu ostati zaboravljena dugo vremena, a mogu se pojaviti bilo kada, često izazvana nekim vanjskim okidačima (određena situacija, osoba koja slična zlostavljača). Također, mogu se pojaviti kada se dijete ili mlada osoba konačno osjeća sigurno, kada više ne mora potiskivati svoja sjećanja a da bi preživjela traumatski događaj.

3. Dijete smatra da je odgovorno za preživljeno zlostavljanje

Značajan dio djece ima osjećaj da su sami izazvali ili nekako pridonijeli zlostavljanju, potaknuti strategijom zlostavljača da krivnju i odgovornost prebaci na dijete. Neka djeca smatraju kako je seksualno nasilje oblik kazne, da su neki njihovi postupci uzrokovali zlostavljanje, da su „zbog nečega to zaslužili“. Sve to dodatno pridonosi da se dijete ne povjeri nikome.

4. Negativni osjećaji djeteta o sebi zbog nasilja koje mu se događa

Djeca mogu osjećati niz negativnih osjećaja o sebi, zbog nasilja koje trpe. Mogu osjećati krivnju, strah, sram, gađenje prema sebi, što je sve uvjetovano seksualnim zlostavljanjem.

5. Dijete ne vjeruje nikome dovoljno da bi se povjerilo i/ili smatra da mu nitko neće vjerovati

Dio djece nema osjećaj da postoji ijedna odrasla osoba kojoj bi se moglo

RASPROSTRANJENOST SEKSUALNOG NASILJA I PRIJAVA

povjeriti, koja bi im vjerovala i stala uz njih. Takav osjećaj može biti utemeljen na ranijim iskustvima djeteta, kada su tražili pomoć od članova/ica obitelji ili drugih odraslih osoba, zbog nekog drugog problema koji im je bilo težak, ili temeljeno na općem doživljaju odnosa unutar obitelji. Zbog toga dijete osjeća da je najsigurnije da šuti.

Jedan od najvećih strahova seksualno zlostavljane djece jest taj da im nitko neće vjerovati. Zlostavljači su najčešće njima bliske osobe, ali često mogu biti i osobe koje su cijenjene i ugledne u zajednici. Također, sami zlostavljači često kao taktiku koriste objašnjenje djetetu da mu i onako nitko neće vjerovati, ako nekome kaže.

Dijete može osjetiti atmosferu nepovjerenja prema drugim žrtvama, kako u svojoj obitelji, tako i u široj zajednici, temeljeno na filmovima, novinama, reakcijama okoline na neke slične slučajeve.

6. Strah od toga što će se dogoditi ako nekome kaže

Dio djece osjeća strah od počinitelja, za sebe ili svoje bliske osobe, ako itko sazna što mu se dogodilo/događa.

Djeca često prešućuju zlostavljanje, jer misle da će razotkrivanje donijeti teže posljedice nego ponovno zlostavljanje. Strah ih je da će biti udaljena i odvedena od obitelji i da više nikada neće vidjeti osobe koje vole.

7. Dijete ne želi povrijediti osobu koju voli

Kada je zlostavljač osoba od povjerenja, dijete osim negativnih emocija može osjećati ljubav i bliskost. Osim toga, dijete vidi da zlostavljač ima bliske i tople odnose i s drugim djetetu važnim osobama. Neki zlostavljači jasno zastrašuju dijete da će otkrivanjem tajne oni morati otići zauvijek, da ih neće više nikad moći vidjeti ili da će mu se dogoditi nešto strašno.

Kada je zlostavljač član obitelji, dijete strahuje od raspada obitelji i odlaska počinitelja u zatvor.

8. Sindrom prilagodbe djeteta na seksualno zlostavljanje

Summit (1983.) je definirao tipične reakcije djeteta na seksualno zlostavljanje kao „Sindrom prilagodbe djeteta na seksualno zlostavljanje“. Smatra da se radi o normalnoj reakciji djeteta koje, bez pomoći i zaštite, nastoji na svoj način, sa svojim kapacitetima preživjeti nasilje koje mu se događa.

Model je razvijen kako bi se unaprijedilo razumijevanje i prihvaćanje položaja djeteta u kompleksnoj dinamici seksualnog zlostavljanja. Prema autoru, prilagodba se sastoji od pet faza, koje su reakcija na seksualno zlostavljanje:

- a. osjećaj tajnosti
- b. osjeća bespomoćnosti
- c. dijete je uhvaćeno u zamku i prilagođava se na seksualno zlostavljanje (s obzirom na tajnu i nemogućnost da se nekome povjeri, jedina mogućnost djeteta jest da se nauči prihvatiti situaciju, kako bi preživjelo)
- d. odgođeno otkrivanje zlostavljanja, koje se odraslima može činiti nedovoljno uvjerljivo
- e. povlačenje svega što je reklo o preživljenom zlostavljanju, kada doživi neadekvatnu reakciju odraslih.

Sve navedene razloge važno je uzeti u obzir i imati na umu kako je veoma mala vjerojatnost da će dijete i/ili mlada osoba, koja na neki način otvori priču o iskustvu seksualnog nasilja koje proživljava i/ili je preživjelo, lagati ili izmisliti priču. Važno je s najvećom pažnjom čuti dijete, razumjeti ga i napraviti sve što je u vašoj moći da mu pomognete da se nasije odmah prekine, a da dijete dobije primjerenu zaštitu, pomoć i podršku.

06

PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU

PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU

Seksualno nasilje obavijeno je brojnim predrasudama koje su jedan od važnih razloga neprijavlivanja seksualnog nasilja nadležnim institucijama i tijelima, ali su također i jedan od razloga ne traženja stručne psihološke pomoći i podrške. Brojne predrasude osim na prijavu utječu i na reakciju i odgovor društva prema osobi koja je seksualno nasilje doživjela što u konačnici utječe i na njezino emocionalno stanje i oporavak.

Podržavanjem predrasuda o seksualnom nasilju minimalizira se ozbiljnost počinjenog djela seksualnog nasilja te se krivnja prebacuje s počinitelja na osobu koja je preživjela seksualno nasilje.

Najveći dio predrasuda vezanih uz seksualno nasilje proizlazi iz duboko ukorijenjenih stavova vezanih uz rodne uloge i rodnu neravnopravnost. Upravo su rigidne rodne uloge i rodna neravnopravnost na svim razinama društva te patrijarhalni sustav primarni uzrok muškog nasilja nad ženama.

Tablica br. 3. Najčešće predrasude o seksualnom nasilju

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
SEKSUALNO NASILJE NIJE ČEST PROBLEM.	prema podacima Vijeća Europe (2003.) jedna od pet žena (20%) tijekom života doživjet će pokušaj silovanja ili silovanje. Za manje teške oblike nasilja taj broj je daleko veći. To što je većina slučajeva neprijavljena i neprepoznata, ne znači da nasilja nema.
VEĆINA SILOVANJA DOGAĐA SE U MRAČNIM I NAPUŠTENIM ULICAMA, U NOĆI.	Silovanje, kao i ostali oblici seksualnog nasilja događaju se u jednakom omjeru po danu i po noći. Rijetko se događa u napuštenim ulicama i parkovima. Više od 50 % slučajeva događa se u domu počinitelja, domu žrtve ili njihovom zajedničkom domu (Heenan i Murray, 2006.)
NAJČEŠĆE SILUJU NEPOZNATI OSOBE	Najveći broj silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja počinile su žrtvi poznate osobe. U više od 70% slučajeva žrtva poznaje i vjeruje počinitelju (partneri, prijatelji, poznanici) (RAINN, 2019.).
SILOVATELJE JE LAKO IDENTIFICIRATI: TO SU LUĐACI KOJE JE LAKO UOČITI PO IZGLEDU I PONAŠANJU.	Ne postoji tipičan silovatelj. Silovatelji dolaze iz svih socio-ekonomskih klasa i rasnih i nacionalnih pripadnosti. Ne može ih se prepoznati po specifičnom načinu oblačenja ili ponašanja.

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
SILOVANJE JE REZULTAT IZUZETNO JAKE SEKSUALNE ŽELJE KOJA SE NE MOŽE KONTROLIRATI.	Glavni razlog seksualnog nasilja je moć – nadvladavanje i kontrola druge osobe, te podčinjavanje svojim željama i potrebama. Silovanje nije grub seks, silovanje je nasilje. Prisiljavanje nekoga na seksualnu aktivnost protiv volje te osobe je čin nasilja i agresije. Podržavanje predrasude kako su muškarci slabi u kontroli svojih nagona i impulsa održava priču o krivnji žene-izazivačice.
SEKSUALNO NASILJE JE IMPULZIVAN ČIN.	U većini slučajeva seksualno nasilje je planirano. Počinitelji često koriste situacije u kojima je ciljana osoba ranjiva i samim tim manje sposobna za obranu.
NE MOŽE SE NAZVATI SILOVANJEM KADA SE OSOBE POZNAJU. (KADA DVOJE IZAĐE NA SPOJ, NEMA GOVORA O SILOVANJU.)	Većina počinitelja su osobe koju žrtva poznaje. U adolescenciji, u devet od deset slučajeva seksualnog nasilja počinitelji su partneri/bivši partneri (UNICEF, 2017.). Silovanje je silovanje, bez obzira na odnos žrtve i počinitelja. Svatko ima pravo na promjenu mišljenja, pogotovo o seksualnim aktivnostima. Neki oblik seksualnog kontakta ne znači otvoren poziv na seksualni čin. I u slučajevima kada su žrtva i počinitelj ranije imali seksualne odnose, to ne daje pravo počinitelju da prisiljava žrtvu na seks manipulacijama, pritiskom, prisilom, prijetnjom ili nasiljem.
NE POSTOJI SILOVANJE U BRAKU.	Žena u braku nije vlasništvo muškarca s kojim je u bračnoj/izvanbračnoj zajednici. Svaka seksualna radnja bez pristanka seksualno je nasilje i kazneno djelo.
TO ŠTO JE DJEVOJKA U VEZI VEĆ JEDNOM PRISTALA NA SEKSUALNE ODNOSE, ZNAČI DA I SVAKI SLJEDEĆI PUT MORA PRISTATI	Pristanak na neku seksualnu aktivnost koji je dan jednom, nije pristanak za bilo koju drugu seksualnu aktivnost i u nekom drugom trenutku. Seksualne aktivnosti su izraz međusobne želje i poštovanja , a ne očekivanja, pritiska i prisile. Osoba se može predomisлити u bilo kojem trenutku za vrijeme seksualne aktivnosti, a partner/ica to mora poštovati.

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
ŽRTVE SILOVANJA SU NAJČEŠĆE ATRAKTIVNE MLADE ŽENE.	Vjerovanje kako samo mlade i atraktivne žene mogu biti silovane proizlazi iz mita o silovanju kao rezultatu seksualne potrebe i privlačnosti. Seksualno nasilje je zločin iz moći i potrebe za kontrolom, a silovatelji biraju žrtve koje percipiraju ranjivima ili nad kojima imaju moć. Svaka osoba može biti silovana, bez obzira na fizički izgled, dob, način oblačenja, socijalni status ili način ponašanja. Vrlo često su seksualno zlostavljane djevojke i žene s fizičkim invaliditetom, psihičkim poremećajima ili mentalnim ograničenjima.
ŽENE IZAZIVAJU SILOVANJE SVOJOM ODJEĆOM ILI SVOJIM PONAŠANJEM	Većina žena je uvjerenjena ne mogu biti silovane, jer paze na svoje ponašanje i način odijevanja. Činjenica je da atraktivna odjeća ili ponašanje nije poziv na silovanje. Prisiljavanje nekoga na neželjenu seksualnu aktivnost je seksualno nasilje, bez obzira na odjeću i ponašanje žrtve.
AKO ŽENA NIJE OZBILJNO FIZIČKI POVRIJEĐENA, MALO JE VJEROJATNO DA JE BILA SILOVANA.	U gotovo 90% slučajeva silovanja uključena je prijetnja za život žene ili njoj bliske osobe, a u 11% slučajeva uključena je prijetnja oružjem (RAINN, 2019.). Osim blokade izazvane strahom, dio žrtava prividno popuštaju kako bi smanjile rizik od povrede ili težinu povreda.
AKO OSOBA SVOJEVOLJNO ODE U KAFIĆ/KLUB ILI NEKOME U STAN, SVJESNA JE RIZIKA OD SILOVANJA. AKO SE NEŠTO KASNIJE I DOGODI, NE MOŽE TVRDITI KAKO JE SILOVANA. TREBALA JE ZNATI KAKO SE NE MOŽE TAKO PONAŠATI.	Kada osoba i ode nekome u stan i pristane na neki oblik seksualnih aktivnosti (npr. ljubljenje), to nije dozvola za sve seksualne aktivnosti. Kada netko nije siguran do koje granice je druga osoba spremna ići, uvijek može stati i pitati. Kada netko kaže ne ili stani , to znači NE . Seksualne aktivnosti pod prisilom su seksualno nasilje.

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
NE MOŽE SE REĆI DA JE NEKO DJELO SEKSUALNO NASILJE, KADA SE DOGODI NAKON KONZUMACIJE ALKOHOLA ILI DROGE.	Kada je netko pod utjecajem alkohola ili nekog drugog sredstva ovisnosti, to nije poziv za nasilje. Osoba pod utjecajem takvih sredstava nije u stanju dati ključni element za seksualnu aktivnost – pristanak. To što osoba ne može dati pristanak, ali ni svjesno odbiti neželjeni seksualni odnos, to nije poziv za nasilje.
KAD DEČKO PLATI IZLAZAK, NORMALNO JE DA OČEKUJE SEKSUALNI ODNOS	Seks nije trgovina , nego rezultat obostrane želje. Nije važno je li netko platio piće ili poklonio skupi dar – to je bio osobni izbor . Nitko nije obavezan „otplatiti” piće ili dar neželjenim seksualnim odnosom. Seksualni odnos se ne duguje nikome. Prisila na seksualni odnos nakon plaćenog izlaska je seksualno nasilje .
ŽENE ČESTO LAŽNO OPTUŽUJU MUŠKARCE ZA SILOVANJE.	ene ne lažu o silovanju; dapače, žene rijetko prijavljuju silovanje zbog brojnih razloga. Prema podacima FBI-a, broj lažnih prijava za silovanje i seksualno zlostavljanje nije veći od broja drugih lažno prijavljenih kaznenih djela (krađa, provala, pokušaja ubojstva) i iznosi 2% (Heenan i Murray, 2006.; National Sexual Violence Resource Center, 2015.).
AKO ŽENA ZAISTA ŽELI, ONA MOŽE SPRIJEČITI SILOVANJE/SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE.	Silovatelji se vrlo često služe izravnom prijetnjom životu žrtve ili njoj bliskih osoba kako bi izvršili krivično djelo i osigurali da žrtva ne prijavi seksualno zlostavljanje. Što god osoba učinila kako bi preživjela silovanje jest ispravno . Osoba može ne pružati otpor zbog brojnih razloga: <ul style="list-style-type: none"> • osjećaj ugroženosti vlastitog života (odnos snage, prijetnje i/ili oružje) • šok, strah, užas • nije u mogućnosti (premlada, pod utjecajem alkohola ili droge, u snu) Nepružanje otpora nije pristanak za sudjelovanje. Odgovornost je isključivo na počinitelju.

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
KATKAD JE ŽRTVA SAMA KRIVA ZA SEKSUALNO NASILJE.	Seksualno nasilje nikad nije krivnja žrtve, bez obzira na način odijevanja ili noćne izlaske. Nitko ne želi biti silovan. Odgovornost i krivnja je uvijek na počinitelju. Nepostojanje vidljivih ozljeda često se doživljava kao nedostatak jasne obrane i samim tim pristanak. Pritom se zaboravljaju prijetnje i strah, koji često blokiraju žrtvu. Osim toga, neke žrtve se svjesno prepuste kako bi smanjile rizik od povreda i smrti. To ne znači da su dale pristanak počinitelju. Svaka od osoba koja je doživjela silovanje napravila je najbolje što je mogla i znala kako bi preživjela.
MUŠKARCI NE MOGU BITI ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA.	Muškarci također mogu biti žrtve seksualnog nasilja, a prema recentnim podacima, jedan od sedamdeset jednog muškarca doživjeti će silovanje u nekom trenutku života (Black i sur., 2011.) a jedan od šest dječaka će doživjeti neki oblik seksualnog nasilja prije osamnaeste godine (Finkelhor, 1990.).
DJEČACI UVIJEK ŽELE I UVIJEK SU SPREMNI ZA SEKSUALNE ODOSE	I djevojke i dječaci misle o seksu i uživaju u njemu jednako, kad imaju odgovarajuće, brižne i pažljive partnere/ice. Povremeni nedostatak želje za seksualnim odnosima ili iskazivanje emocija nisu nedostatak „muževnosti“ , nego baš suprotno. Dječaci kao i djevojke pokatkad jednostavno ne žele seksualne odnose i nisu spremni za njih. Djevojke i dječaci trebaju naučiti biti slobodni od društveno nametnutih uloga i živjeti u skladu s vlastitim željama i potrebama.
TO SE MENI NE MOŽE DOGODITI!	Nažalost, seksualno nasilje se događa svima, bez obzira na godine, socio-ekonomski status, vjeru, grad ili mjesto odakle dolaze. Žrtve seksualnog nasilja su bebe, starije osobe, osobe s posebnim potrebama, LGBTIQ osobe, muškarci.

NAJČEŠĆE PREDRASUDE	ČINJENICE
U SLUČAJU DA JE DIJETE ILI MLADA OSOBA KOJU POZNAJEM DOŽIVJELA SEKSUALNO NASILJE, UVJEREN/A SAM KAKO BI MI TO ODMAH REKLA.	Veliki broj osoba koje su preživjele seksualno nasilje neće nikad nikome reći što im se dogodilo niti će to prijaviti policiji. Većina djece i mladih je zburnjena iskustvom nasilja, osjećaju se odgovornima ili smatraju kako su nekako pridonijeli svemu. Mogući razlog šutnje i skrivanja su prijetnje počinitelja kako ne smije nikome ništa reći. Jedan od najvećih strahova je da će je bliske osobe i okolina okriviti i odbaciti zbog preživljenog nasilja.
PRIČANJE O PROŽIVLJENOM ISKUSTVU SAMO OTEŽAVA SITUACIJU	Omogućiti osobi da otvoreno govori o svom iskustvu u sigurnoj i zaštićenoj sredini, važan je korak procesa oporavka. Olakšava smanjenje osjećaja krivnje i prekida začarani krug šutnje vezan uz nasilje. Istodobno, nikada žrtvu nasilja ne treba prisiljavati da priča o iskustvu. Svatko treba svoje vrijeme, način i vlastiti proces kako bi mogao/la govoriti o tome.

U okviru ovog poglavlja naglasak će biti na tri teme: koji su mogući faktori koji povećavaju rizik za djecu i mlade od seksualnog nasilja, koji to indikatori trebaju skrenuti pažnju na to da dijete ili mlada osoba doživljava seksualno nasilje, kao i koje su to posljedice seksualnog nasilja za dijete ili mladu osobu.

FAKTORI KOJI MOGU POVEĆATI RIZIK OD SEKSUALNOG NASILJA

U svjetskoj i domaćoj literaturi mogu se naći brojni faktori koji mogu povećati rizik od seksualnog nasilja kod djece i mladih. Ovdje će biti izdvojeni oni koji su potvrđeni kroz brojna istraživanja, kao ključni:

◆ SPOL:

Najčešće žrtve seksualnog nasilja su djevojčice, djevojke i žene. Podatci variraju od zemlje do zemlje, ali većina istraživanja i dostupnih podataka sustavno ukazuje da je više od 80 % žrtava seksualnog nasilja ženskog spola (WHO, 2003.; Heenan i Murray, 2006.; Black i sur., 2011.; Breiding i sur., 2014.).

◆ DOB:

Djeca su izloženija riziku od seksualnog nasilja, nego odrasle osobe. Prema istraživanjima iz brojnih zemalja, od trećine do polovine žrtava seksualnog nasilja su djevojčice mlađe od 15 godina (WHO, 2003.; Heenan i Murray, 2006.; Mamula i sur., 2011.; Breiding i sur., 2014.; Morgan i Oudekerk, 2019.).

◆ RANIJE ISKUSTVO SEKSUALNOG NASILJA:

Brojna istraživanja ukazuju na to da za osobe koje su preživjele seksualno nasilje postoji značajno veća vjerojatnost od ponovnog doživljavanja takvog traumatskog iskustva (Fisher i sur., 2000.; Arata, 2002.; Classen i sur., 2005.; Fargo, 2009.).

◆ ZLOUPOTREBA SREDSTAVA OVISNOSTI:

Utvrđena je uzročno-posljedična povezanost između seksualnog nasilja i zloupotrebe alkohola i droga (WHO, 2003.; Oram, 2019.). Nažalost, većina istraživanja ne odgovara na pitanje što je zapravo uzrok, a što posljedica. Naime, djeca i mlade osobe koje koriste različita sredstva ovisnosti izloženiji su riziku da će doživjeti seksualno nasilje. Istodobno, korištenje sredstava ovisnosti jedna od čestih posljedica seksualnog nasilja, kao način da se žrtva lakše nosi s posljedicama traume.

Uz navedene, nerijetko se spominju i dodatni mogući faktori rizika kao što su djeca bez pratnje, djeca u udomiteljskim obiteljima, djeca s poteškoćama u razvoju, osobe s invaliditetom, LGBTIQ djeca i mladi i dr. (Nosek i sur., 2001.; WHO, 2003.; Coulter i Rankin, 2017.).

Osim navedenih faktora, neizostavno je **NAVESTI RODNU NERAVNOPRAVNOST**, koja postoji u društvu i koja je povezana sa svim oblicima nasilja nad ženama (Yodanis, 2014.). Usvajanje i uklapanje u stereotipne rodne uloge (o muškarcima kao jačima, moćnijima, „glavama“ obitelji ili veze, dominantnima, čije su potrebe nadređene potrebama drugih, uključujući i seksualne te u stereotipne rodne uloge o ženama,

kao o „slabijem“ spolu, onima koje su podređene, tople, nježne, kojima su tuđe potrebe iznad njihovih) povezano je s većim prihvaćanjem opravdavajućih stavova prema seksualnom nasilju i počiniteljima, a samim tim i prema većem riziku od seksualnog nasilja (Chapleau i Oswald, 2014.).

INDIKATORI SEKSUALNOG NASILJA

INDIKATORI, odnosno određeni **ZNAKOVI UPOZORENJA** mogu ukazivati da je dijete ili mlada osoba bila ili je još uvijek izložena seksualnom nasilju. Mogu biti vidljivi na tijelu i tjelesnim promjenama, iako su u pravilu rjeđe prisutni, jer počinitelj (pogotovo seksualnog nasilja u obitelji) pomno vodi brigu da iza njega ne ostaju fizički dokazi. Indikatori su stoga najčešće vidljivi u promjenama u psihološkom statusu i funkcioniranju i/ili promjenama u ponašanju.

Međutim, prvi i najvažniji preduvjet u prepoznavanju seksualnog nasilja vjerovanje je da se ono stvarno dogodilo. Nažalost, upravo to je kritična točka, jer većina ljudi ne želi vjerovati da je moguće da se nešto tako dogodilo, pogotovo njima bliskim osobama ili učenicima/cama za koje su odgovorni. Zbog toga ne žele ni vidjeti problem, ili ga marginaliziraju, minimaliziraju ili u potpunosti negiraju njegovo postojanje (Mamula, 2007.).

Nadalje, djeca, mladi, ali i odrasle osobe koje su preživjele seksualno nasilje najčešće nikome ne povjere što su doživjele i ne prijavljuju ga (više u poglavlju br. 5). Očekivanja odraslih da se djeca i mladi odmah nakon preživljenog nasilja nekome povjere i potraže pomoć, najčešće se neće dogoditi (Hebert i sur., 2009.).

Međutim, na temelju određenih promjena kod djece i mladih (nekada naglih i neobjašnjivih), može se posumnjati da se radi o ozbiljnom problemu i preživljenom nasilju te pomoći djetetu ili mladoj osobi da se nasilje zaustavi.

Četiri su osnovne grupe indikatora koje mogu skretati pažnju i ukazivati na moguće seksualno nasilje (Mamula, 2007.). Dijete ili mlada osoba može **SAMA OTVORITI PRIČU**, rijetko u cijelosti, više kao poziv u pomoć, nekom rečenicom ili otvaranjem nekog drugog problema. Nekada je moguće zamijetiti **TJELESNE INDIKATORE**, pogotovo neposredno nakon preživljenog nasilja. **PSIHIČKI INDIKATORI I INDIKATORI U PONAŠANJU** mogu ukazivati i na neke druge oblike preživljenog nasilja i traume, ali u svakom slučaju ovdje su pobrojani kako bi potaknuli sumnju baš s naglaskom na seksualno nasilje.

Navedeni znakovi zajednički su za svu djecu i mlade u stanju krize i ne moraju nužno biti reakcija isključivo na seksualno zlostavljanje. Sigurno ste se puno puta susreli s njima. Obratite pažnju na to što bi mogao biti uzrok. Budite otvoreni da to može biti seksualno nasilje kojem je dijete izloženo. Ako nije, moguće je da se radi o nekom drugom uzroku, koji će biti jednostavnije rješavati.

Ne zaboravite da postoje djeca koja ne pokazuju niti jedan od navedenih znakova upozorenja i uspijevaju sakriti da su seksualno zlostavljana. Važno je imati na umu da je osnovno što dijete nauči tijekom seksualnog zlostavljanja da ne pokazuje svoje osjećaje, kako ih nitko ne bi vidio i kako ne bi saznao što mu se događa, jer ga je počinitelj ciljano „istrenirao“ da čuva tajnu (Popadić, 1995.).

Između indikatora i posljedica seksualnog nasilja postoji značajno preklapanje. Naime, veći dio indikatora jesu već vidljive postojeće posljedice, koje su samim time ozbiljni znakovi upozorenja. Kako biste otkrili da je dijete seksualno zlostavljano, neophodno je oslušivati ga. Bilo što ili sve što kod djeteta odstupa od uobičajenog, za vas je znak upozorenja (Popadić i sur., 2018.).

TJELESNI INDIKATORI

Takvi indikatori mogu biti neposredni, jasno vidljivi, odmah bude sumnju i skreću pažnju na preživljeno nasilje. Međutim, mogu biti vidljivi nakon nekog vremena ili dugoročno, a prema iskustvu u radu s djecom i mladima, kao i s osobama zaposlenim u odgojno-obrazovnom sustavu, oni najčešće ne izazivaju sumnju na seksualno nasilje, nego se vide i tumače na različite načine (npr. maloljetnička trudnoća).

Tablica br. 4. Primjeri tjelesnih indikatora seksualnog nasilja

NEPOSREDNI	NAKON ODREĐENOG VREMENA
KRV NA ODJEĆI	učestale urinarne infekcije / bol prilikom mokrenja
POTRGANA ILI KRVAVA ODJEĆA	bol, svrbež i peckanje genitalija, iscjedak
MODRICE, RANE I OZLJEDE NA TIJELU (POSEBNO U PREDJELU GENITALIJA)	brojne ozljede i ožiljci na tijelu (različito vrijeme nastanka)
PROBLEMI S HODANJEM	bolovi u trbuhu i gastrointestinalni problemi
PROBLEMI S ODLASKOM NA WC	spolno prenosive bolesti, genitalne infekcije
NEMOGUĆNOST MIRNOG SJEDENJA (BOLOVI U PREDJELU DONJEG DIJELA TRBUHA I/ILI GENITALIJA)	trudnoća / pobačaj

PSIHIČKI INDIKATORI

Ovi indikatori možda čine najveću grupu indikatora, koji mogu ukazivati da je dijete ili mlada osoba izložena nekom obliku nasilja, da ga je preživjela i/ili mu je izložena i dalje. Njihov je veliki dio vidljiv kroz ponašanja.

- osjećaj tuge, depresija
- osjećaj krivnje
- strahovi (npr. strah od određene osobe ili situacije, strah da ostane nasamo s nekim)
- niska razina samopouzdanja
- problemi koncentracije i pamćenja

INDIKATORI I POSLEDICE SEKSUALNOG NASILJA

- visoka razina emocionalne izoliranosti od članova/ica obitelji i prijatelja/ica
- odsustvo emocija (nepokazivanje emocija)
- suicidalne misli
- nedostatak interesa za svakodnevne aktivnosti
- nagle promjene raspoloženja
- kronične pritužbe koje nemaju opravdane fizičke razloge (umor, nesanica, glavobolje, druge somatske smetnje)
- preuzimanje odgovornosti za nasilje

INDIKATORI U PONAŠANJU

Takve je indikatore najlakše zamijetiti, pogotovo kada su direktno vezani uz školu i školski uspjeh. To su:

- prijava nasilja ili povjeravanje nekoj bliskoj osobi
- promjene uobičajenih obrazaca ponašanja
- promjene u tjelesnom izgledu i higijenskim navikama
- loše ocjene, iznenađan pad razreda
- izostanak sa (svih) školskih aktivnosti
- odbijanje daljnjeg odlaska u školu ili školovanja
- odbijanje djeteta da govori (šutnja kao izbor)
- regresija
- zloupotreba sredstava ovisnosti
- poremećaji spavanja (spavanje za vrijeme nastave, nesanica, noćne more)
- kronični poremećaji prehrane (anoreksija, bulimija)
- inkontinencija ili mokrenje u krevet
- samoozljeđivanje
- napadi panike
- ponašanja čiji je cilj skretanje pažnje na sebe
- teško zadržavanje kontrole i burne reakcije na naoko beznačajan povod
- loše socijalne vještine
- povlačenje u sebe, izolacija
- pokušaj suicida
- dobi neprimjereno seksualno ponašanje
- nekarakteristično ponašanje, koje podsjeća na seksualno
- neodgovarajuća ili detaljna znanja o seksu izražena kroz crteže ili verbalno
- buntovništvo, bijeg od kuće, delinkventno ponašanje.

OBRATITE PAŽNJU NA SLJEDEĆE (POPADIĆ I SUR., 2018.):

- Dva ili više od navedenih znakova mogu ukazivati da se radi o seksualnom zlostavljanju djeteta/mlade osobe. Istražite to. Odvojite vrijeme, nemojte odustajati.
- Tjelesni indikatori/znakovi upozorenja koji su navedeni ne javljaju se često, jer počinitelj budno pazi da nas zavara i da „ništa vidljivo“ ne privuče našu pažnju. Ne dopustite da vas to zavara.

• Ako ste otvoreni za prepoznavanje seksualnog zlostavljanja, važno je prije svega pomisliti da počinitelj može biti član obitelji, s obzirom da su djeca najčešće seksualno zlostavljana u obitelji. Iako je lakše misliti da je počinitelj netko tko nije povezan uz obitelj, to za dijete/mladu osobu može biti razočarenje, jer se ostvaruje njegov strah „da nitko neće niti pomisliti...“ da se radi o članu obitelji. Na primjer, seksualno prenosive bolesti ili trudnoća mogu nas navesti da pravocrtno istražujemo „o kom dečku iz kvarta se radi...“. Umjesto toga, važno je provjeriti s djetetom/mladom osobom je li ju netko iz obitelji povrijedio na seksualan način. Time će ona/on osjetiti da je zaista „vidite“.

POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA

Kao što je već navedeno, indikatori koji mogu ukazivati da je dijete ili mlada osoba doživjela seksualno nasilje, usko su povezani s posljedicama seksualnog nasilja, odnosno ono što se može prepoznati kao mogući znak upozorenja, najčešće su već posljedice koje su nastupile.

Osnovne grupe posljedica vidljive su na području **TJELESNOG ZDRAVLJA, PSIHIČKOG ZDRAVLJA**, ali i **POSLJEDICA U PONAŠANJU I POSLJEDICA NA SEKSUALNO ZDRAVLJE** osobe. Ono što je svakako specifično za seksualno nasilje jesu **SOCIJALNE POSLJEDICE** koje su često posebno teške i razorne (Mamula, 2018.).

TJELESNE POSLJEDICE

Dio je posljedica neposredno uzrokovan preživljenim nasiljem. Međutim, neke se tjelesne posljedice mogu razvijati kroz dulje vrijeme. Tjelesne posljedice mogu uključivati (WHO, 2003):

- tjelesne povrede (od podljeva i ogrebotina, do trajnog invaliditeta)
- povrede genitalnih organa
- narušeno reproduktivno zdravlje
- neželjenu trudnoću
- spolno prenosive bolesti
- **psihosomatske** probleme – moguć razvoj različitih tjelesnih problema i bolesti, koji na prvi pogled nemaju direktne veze s preživljenim seksualnim nasiljem (pogotovo ako se seksualno nasilje ponavlja kroz dulji vremenski period).

SOCIJALNE POSLJEDICE

Uz sve navedene grupe posljedica, seksualno nasilje ostavlja značajne posljedice na socijalni život djeteta/mlade osobe. Dio žrtava doživljava ne samo nevjericu i podsmijeh, nego i odbacivanje. Istodobno, kada se dijete ili mlada osoba nekome povjeri i/ili prijavi nasilje, može ostati trajno obilježena, izolirana, izložena negativnim i neprijateljskim komentarima i primjedbama, koje su duboko ukorijenjene u predrasudama prema seksualnom nasilju.

INDIKATORI I POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA

Najčešće negativne socijalne posljedice jesu:

- stigmatizacija (osoba je trajno obilježena u svojoj zajednici)
- etiketiranje (osobi su pripisane osobine koje nemaju stvarne veze s njom)
- labljenje odnosa s obitelji i prijateljima/cama
- napuštenost i odbačenost.

Značajan dio djece i mladih bit će izoliran i ako nikome ništa ne kažu i ne povjere se. Upravo nepovjerenje i čuvanje „tajne“ vodi dijete ili mladu osobu da se osjeća, ali i stvarno bude, izolirana od svih važnih drugih osoba u njenom životu, kao i od šireg kruga prijatelja/ica i zajednice.

PSIHOLOŠKE POSLJEDICE

Ove posljedice **ZASTUPLJENE SU U VEĆOJ** mjeri od većine drugih posljedica. Djeca i mladi koji su preživjeli seksualno nasilje suočavaju se s neposrednim psihološkim posljedicama, ali i sa razvojem kroničnih posljedica (Galaif i sur., 2001.; Coid i sur., 2003.; WHO, 2003.; Koss i Figueredo, 2004.; Yuan i sur., 2006., Hailes i sur., 2019.).

NEPOSREDNE PSIHOLOŠKE POSLJEDICE su šok, poricanje, strah, zbunjenost, tjeskoba, osjećaj srama i krivnje, nepovjerenje prema drugima, usamljenost, emocionalna otuđenost, tuga.

KRONIČNE PSIHOLOŠKE POSLJEDICE

- depresija
- generalizirana tjeskoba
- suicidalne misli
- traumatske reakcije i poremećaji
- narušeno samopouzdanje i samopoštovanje
- narušeno seksualno zdravlje

Za razumijevanje psiholoških posljedica, nužno je uključiti još jednu temu, a to je razumijevanje što je to trauma, kao i prepoznavanje osnovnih reakcija na traumatsko iskustvo (ili više njih).

TRAUMA I TRAUMATSKA ISKUSTVA

Posebna kategorija psiholoških posljedica odnosi se na proživljeno traumatsko iskustvo ili traumu koja kontinuirano traje dulje vrijeme.

Sam pojam traumatskog događaja definiramo kao događaj koji je izvan granica uobičajenog ljudskog iskustva i koji je izrazito težak, neugodan i preplavljuje sve postojeće kapacitete osobe da se nose s tim iskustvom (Mamula, 2007.).

Reakcije na traumatski događaj brojne su, a mogu uključivati šok, užas, tupost, bespomoćnost, tugu, bol, osjećaj da to što se dogodilo nije istinito. Žrtva se može ne sjećati traumatskog događaja u cijelosti ili u nekim detaljima. Reakcije se javljaju na emocionalnom, misaonom, tjelesnom i ponašajnom planu, a jačina reakcije može ovisiti o čitavom nizu faktora, kao što su osobni faktori (npr. dob, prijašnja životna iskustva), faktori koji se odnose na samu traumu (npr. tko je počinitelj, trajanje traumatskog iskustva, razina straha za život, količina povreda), te reakcije okoline (npr. razina podrške, razina optužbi, nevjerovanja i odbačenosti) (Mamula, 2005 b).

INDIKATORI I POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA

VAŽNO JE NAGLASITI KAKO NEMA ISPRAVNOG ILI POGREŠNOG NAČINA REAGIRANJA NA TRAUMATSKO ISKUSTVO. SVAKA OSOBA REAGIRA NA TRAUMATSKO ISKUSTVO NA SVOJ KARAKTERISTIČAN NAČIN I KAKO GOD SE OSJEĆALA, IMA PRAVO NA TO - TO JE ZA NJU JEDINO ISPRAVNO I NORMALNO.

Osnovne reakcije na preživljenu traumu su (DSM 5, 2014.):

AKUTNI STRESNI POREMEĆAJ – smatra se normalnom reakcijom na traumatski događaj. Može se pojaviti još za vrijeme trajanja samog traumatskog događaja ili neposredno nakon njega, a reakcije su usmjerene na ublažavanje utjecaja traumatskog događaja. Uobičajeno traje od nekoliko dana do nekoliko tjedana. Karakteriziraju ga:

- nametanje (uznemirujuća i nametljiva sjećanja na traumatski događaj, koja se pojavljuju bez kontrole, uznemirujući snovi, flešbekovi – osoba ima osjećaj da ponovno proživljava traumu, intenzivna psihička patnja)
- negativno raspoloženje (trajna nemogućnost doživljavanja pozitivnih emocija)
- disocijativni simptomi (izmijenjen osjećaj stvarnosti i/ili sebe, nemogućnost prisjećanja osnovnih elemenata traume)
- izbjegavanje (osoba nastoji izbjeći bilo što što je podsjeća na preživljenu traumu – sjećanja, misli, osjećaje, kao i bilo kakve vanjske podsjetnike na traumu, uključujući i razgovor o traumatskom iskustvu(ima))
- simptomi pojačane pobuđenosti (smetnje spavanja, razdražljivo ponašanje, pretjerane reakcije na iznenadne podražaje, problemi koncentracije).

POSTTRAUMATSKI STRESNI POREMEĆAJ – vezan je uz sjećanje na traumatski događaj i njegove neposredne posljedice. Karakteriziraju ga reakcije koje traju dulji vremenski period od kad je osoba doživjela traumatsko iskustvo ili se javljaju odgođeno. Simptomi su slični simptomima akutne stresne reakcije, s nekim razlikama i uključuju:

- nametanje, disocijativne reakcije, intenzivnu i produljenu psihičku patnju, fiziološke reakcije na unutarnje ili vanjske podražaje vezane uz traumatsko iskustvo
- izbjegavanje
- negativne promjene kognicije i raspoloženja (pretjerano negativna uvjerenja ili očekivanja od sebe i drugih, iskrivljena shvaćanja o uzrocima i posljedicama traumatskog događaja, osjećaj emocionalne otuđenosti, osjećaj odvojenosti od drugih)
- istaknute promjene u pobuđenosti i reaktivnosti (razdražljivost, napadi bijesa, nesmotreno ili samouništavajuće ponašanje, pretjerane reakcije na iznenadni podražaj, poteškoće s koncentracijom, problemi sa spavanjem).

Za oba navedena poremećaja karakteristično je da uzrokuju značajnu patnju ili oštećenje u socijalnom, radnom ili drugim važnim područjima funkcioniranja.

Iz dugogodišnjeg iskustva rada Centra za žrtve seksualnog nasilja, kao i iz literature, znamo

SINDROM TRAUME SILOVANJA

ZA RAZUMIJEVANJE UTJECAJA SEKSUALNOG NASILJA NA ŽIVOT I REAKCIJE DJETETA, MLADE ILI ODRASLE OSOBE KOJA GA JE PREŽIVJELA, OSIM POZNAVANJA AKUTNOG I POST-TRAUMATSKOG STRESNOG POREMEĆAJA, KORISNO JE POZNAVATI JOŠ JEDAN MODEL, KOJI DAJE PRILIČNO JASAN UVID U SPECIFIČNOSTI TRAUME SEKSUALNOG NASILJA. RADI SE O SINDROMU TRAUME SILOVANJA, MODELU KOJI SU RAZVILE BURGESS I HOLMSTROM (1974.) BAZIRANO NA SVOJEM DIREKTNOM RADU I ISTRAŽIVANJU SA ŽENAMA KOJE SU PREŽIVJELE SEKSUALNO NASILJE. UOČILE SU ČITAV NIZ SPECIFIČNIH SIMPTOMA I POSLJEDICA TE SU USTANOVILE DA ŽENE PROŽIVLJAVAJU ZNAČAJAN STUPANJ EMOCIONALNE I FIZIČKE BOLI ZA VRIJEME SILOVANJA, NEPOSREDNO NAKON SILOVANJA, ALI I DUŽE VREMENSKO RAZDOBLJE NAKON TOGA (MAMULA, 2005 B). SINDROM TRAUME SILOVANJA SASTOJI SE OD DVIJE FAZE: AKUTNE FAZE I FAZE REORGANIZACIJE.

AKUTNA FAZA JAVLJA SE NEPOSREDNO NAKON SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I MOŽE TRAJATI SATIMA, DANIMA, ČAK I TJEDNIMA. DVA SU OSNOVNA TIPA REAKCIJA NA TRAUMATSKO ISKUSTVO: EKSPRESIVNE REAKCIJE (OTVORENO POKAZIVANJE OSJEĆAJA KAO ŠTO SU STRAH, BIJES, TJESKOBA, TUGA I OČAJ, OSOBA PLAČE, VIČE, UZNEMIRENA JE I POTRESENA) I KONTROLIRANE REAKCIJE (ŽRTVA SKRIVA ILI MASKIRA OSJEĆAJE I NA PRVI POGLED DJELUJE NEPRIMJERENO MIRNO I SABRANO, BEZ ISKAZIVANJA OSJEĆAJA I REAKCIJA U PONAŠANJU).

U FAZI REORGANIZACIJE OSOBA KOJA JE PREŽIVJELA SEKSUALNO NASILJE NASTOJI INKORPORIRATI TRAUMATSKI DOGAĐAJ U OKVIRE KOJE MOŽE RAZUMJETI I PRIHVATITI. ZA OVU FAZU KARAKTERISTIČNO JE SLJEDEĆE (SVE NAVEDENO MOŽE ALI I NE MORA BITI PRISUTNO): PROMJENE ŽIVOTNOG STILA, PRISUTNOST NOĆNIH MORA, RAZVOJ STRAHOVA I FObIJA (ČESTO USKO POVEZANIH UZ SITUACIJU NASILJA), RAZVOJ SEKSUALNIH PROBLEMA, RAZVOJ KOMPLEKSNIH REAKCIJA (SITUACIJA KADA SE TRAUMATSKO ISKUSTVO „SPOJI“ S PROBLEMIMA VEZANIMA UZ OBITELJ, NOVAC, ŠKOLOVANJE, ZLOUPOTREBU SREDSTAVA OVISNOSTI....). U OVOJ FAZI OSOBA KOJA JE PREŽIVJELA SEKSUALNO NASILJE PROLAZI KROZ RAZLIČITE SUB-FAZE: ODNEGIRANA, POTISKIVANJA I RACIONALIZACIJE, DO PRORADE TRAUMATSKOG ISKUSTVA I NJEGOVO INKORPORIRANJE U VLASTITI ŽIVOT.

PRI TOME SU AUTORICE NAGLASILE POSEBNU VAŽNOST STRUČNE I SPECIJALIZIRANE POMOĆI, KAKO BI OSOBA KOJE JE PREŽIVJELA SEKSUALNO NASILJE MOGLA ŠTO LAKŠE PROĆI KROZ NAVEDENE FAZE I NASTAVITI SA SVOJIM ŽIVOTOM NA ŠTO BOLJI I KVALITETNIJI NAČIN.

INDIKATORI I POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA

da su osobe koje prežive seksualno nasilje najčešće izložene nerazumijevanju, sumnji, okrivljavanju, ali i nedostatku podrške i odbacivanju. Upravo je to jedan od ključnih razloga zašto je prevalencija posttraumatskog stresnog poremećaja vrlo visoka kod djece, mladih i odraslih koji su preživjeli seksualno nasilje (Coid i sur., 2003.; Yuan i sur., 2006.). U većini drugih traumatskih situacija u životu, bliža okolina, tzv. socijalna mreža, aktivira se tako da na sve načine nastoji pomoći traumatiziranoj osobi, direktno ili indirektno, praktično ili samim svojim prisustvom. Možemo reći da se socijalna mreža „zgušnjava“ (npr. u slučaju iznenadnog gubitka bliske osobe). U slučaju seksualnog nasilja i silovanja, događa se najčešće obrnut proces – svi se povlače puni sumnje i okrivljavanja, vlastitih predrasuda ili problema kako da se suoče sa seksualnim nasiljem i kako da podrže osobu (Mamula, 2005.).

POSLJEDICE UOČLJIVE U PONAŠANJU

Psihološke posljedice najčešće se očituju kroz promjene u ponašanju djeteta ili mlade osobe. Postoje brojne posljedice seksualnog nasilja uočljive u ponašanju, a ovdje će biti navedene ključne, za koje je karakteristično da su značajno izražene (Pederson i Skrondal, 1996.; WHO, 2003.; Yuan i sur., 2006.; Al Odhayani i sur., 2013.):

- problemi sa školovanjem (pad razreda, pad školskog uspjeha, bježanje s nastave, odustajanje od daljnog školovanja)
- auto-destruktivni oblici ponašanja (zloupotreba sredstava ovisnosti, samoozljeđivanje kao što su rezanje, paljenje, pokušaj suicida, rizična ponašanja)
- problemi u nošenju sa svakodnevnom rutinom
- poremećaji spavanja
- poremećaji prehrane
- agresivno ponašanje
- dobi neprimjereno seksualno ponašanje

Kako bi sve navedene posljedice bile što kratkotrajnije i blaže te kako bi dijete ili mlada osoba mogli što prije nastaviti sa životom na što kvalitetniji i bolji način, ključno je prepoznati što prije znakove upozorenja te pomoći djetetu ili mladoj osobi da se nasilje prekine i da dobije pravodobnu, specijaliziranu, efikasnu pomoć i podršku.

PРАВНА PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

08

PРАВНА PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

Pravo djeteta da ne bude ponovno žrtva u sudskom postupku ili u kakvom drugom alternativnom postupku samo zato što ponovno prepričava traumatski događaj je pravo koje je već prepoznala Konvencija o pravima djeteta.¹

Utvrđivanje djetetovog najboljeg interesa mora biti na prvom mjestu i u odnosu na postupak koji se vodi, odluku koja se donosi i na to pojedino dijete. Prema njemu se mora postupati posebno obazrivo, uzimajući u obzir njegovu dob, zrelost, poglede i potrebe.

Konvencija o pravima djeteta navela je da trebamo poduzeti zaštitne mjere da se djecu zaštiti od zlostavljanja tako da uspostavimo društvene programe kako bi se pružila potrebna podrška djetetu i onima koji se brinu o djetetu, kao i druge oblike sprječavanja i identifikacije, prijavljivanja, preporuka, istraživanja, liječenja i praćenja slučajeva zlostavljanja djece.

KONVENCIJA VIJEĆA EUROPE I DIREKTIVE EUROPSKE UNIJE

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja

Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja (2007.), poznata je i kao Lanzarote konvencija. Ciljevi Konvencije su: sprječavanje i suzbijanje seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece; zaštita prava djece žrtava seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja; promicanje nacionalne i međunarodne suradnje u suzbijanju seksualnog iskorištavanja i seksualnog zlostavljanja djece. Upravo kroz prijedloge prevencije, ta Konvencija, govori o učinkovitom učenju i senzibiliziranju javnosti radi sprječavanja i suzbijanja zlostavljanja djece. U Konvenciji se navodi materijalno i procesno kazneno pravo i mjere zaštite i pomoći djetetu žrtvi.

U preambuli Konvencije je navedeno da bi mjere za zaštitu djece žrtava trebalo usvojiti u njihovom najboljem interesu, vodeći računa o njihovim potrebama. Djeca žrtve trebala bi imati jednostavan pristup pravnim sredstvima i mjerama za rješavanje sukoba interesa kada do seksualnog zlostavljanja ili seksualnog iskorištavanja dođe unutar obitelji. Kada tijekom kaznene istrage ili kaznenog postupka treba biti imenovan posebni predstavnik/ca, tu ulogu može preuzeti pravna osoba, institucija ili tijelo. Osim toga, djecu žrtve koja o svom slučaju obavijeste nadležna tijela trebalo bi zaštititi od kažnjavanja, na primjer na temelju nacionalnog zakonodavstva o prostituciji.

Potrebno je nadalje izbjeći, koliko je to moguće, da se djeci zbog sudjelovanja u kaznenom postupku, saslušavanja ili vizualnog doticaja s počiniteljima prouzroče nove traume. Dobro razumijevanje djece i njihovog ponašanja u trenucima kada su suočena s traumatskim iskustvima bit će od pomoći da se osigura visoka kvaliteta dokazivanja i smanjivanje stresa kojem su djeca izložena prilikom izvršavanja potrebnih mjera.

DIREKTIVA 2012/29/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA O USPOSTAVI MINIMALNIH STANDARDNA ZA PRAVA, POTPORU I ZAŠTITU ŽRTAVA KAZNENIH DJELA

¹https://gov.hr/UserDocsImages/Moja%20Uprava/Konvencija_o_pravima_djeteta_UN.pdf

Direktiva 2012/29/EU² (koja se kolokvijalno često naziva Direktiva o pravima žrtava) u odnosu na djecu ističe da će se izvijestiti roditelji, odnosno staratelji koji brinu o djetetu, kao njegovi zakonski zastupnici/e o svim mjerama i pravima koje dijete ima kao žrtva.

Djeca žrtve imaju pravo davati mišljenje, odnosno da ih se čuje za vrijeme kaznenog postupka i potrebno im je osigurati mogućnost da njihovo iskazivanje bude dokaz u kaznenom postupku. Ujedno, za dijete je važno da bude zaštićeno u svojoj privatnosti i u svom identitetu za vrijeme kaznenog postupka i radi sprječavanja sekundarne viktimizacije. Direktiva je posebno navela pravo djeteta na njegovu zaštitu tijekom kaznenog postupka na način da se audiovizualno snima intervju s djetetom žrtvom i da se takva snimka koristi u kaznenom postupku te da ima specijalnog staratelja/icu koji/a će mu biti dodijeljen/a kao i pravnog zastupnika/cu koji/a će u njegovo ime moći iznositi mišljenje kada postoji suprotni interes između djeteta i njegovih roditelja.

Dijete žrtva trebalo bi imati pravo na pristup centrima za podršku, psiholozima/ginjama, socijalnim radnicima/cama, pedijatrima/cama i sl. Ako su djeca posebno ranjiv, kao npr. kada su djeca bez pratnje, bez roditeljskog staranja, takvi savjetnici/e, odnosno podrška bi trebali biti specijalizirani za rad s takvom djecom, koja su u posebnim situacijama.

Posebna zaštita djeteta kao žrtve je mogućnost da se dijete ispita izvan suda i prije nego počne rasprava na sudu, no takva zaštita djeteta žrtve ne smije ulaziti u obvezu suda da pazi na pošteno suđenje u odnosu na osumnjičenika/cu odnosno optuženika/cu.

DIREKTIVA 2011/93/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA O SUZBIJANJU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA I SEKSUALNOG ISKORIŠTAVANJA DJECE I DJEČJE PORNOGRAFIJE

Ova Direktiva 2011/93/EU³ navodi da bi mjere za zaštitu djece žrtava trebalo usvojiti u najboljem interesu djece, vodeći računa o njihovim potrebama.

Djeca žrtve trebala bi imati jednostavan pristup pravnim sredstvima i mjerama za rješavanje sukoba interesa kada do seksualnog zlostavljanja ili seksualnog iskorištavanja dođe unutar obitelji. Kada tijekom kaznenog postupka treba biti imenovan posebni predstavnik/ca, ulogu posebnog predstavnika/ce može imati pravna osoba, institucija ili tijelo. Osim toga, djecu žrtve koja o svom slučaju obavijeste nadležna tijela trebalo bi zaštititi od kažnjavanja, na primjer na temelju nacionalnog zakonodavstva o prostituciji. Potrebno je, nadalje, izbjeći koliko je to moguće, da se djeci zbog sudjelovanja u kaznenom postupku, saslušavanja ili vizualnog doticaja s počiniteljima/cama prouzroče nove traume. Dobro razumijevanje djece i njihovog ponašanja u trenutcima kada su suočena s traumatskim iskustvima bit će od pomoći da se osigura visoka kvaliteta dokazivanja i smanjivanje stresa kojem su djeca izložena prilikom izvršavanja potrebnih mjera.

Trebalo bi razmotriti mogućnost kratkoročne i dugoročne pomoći djeci žrtvama. Svaka šteta prouzročena seksualnim zlostavljanjem i seksualnim iskorištavanjem djece znatna je i treba joj se posvetiti. Zbog naravi štete prouzročene seksualnim zlostavljanjem i seksualnim iskorištavanjem s takvom pomoći treba nastaviti sve dok je to potrebno za fizički i psihološki oporavak djeteta te se može protegnuti i u odraslu dob, ako je to potrebno. Također treba razmotriti potrebu da se pomoć i savjetovanje osiguraju za roditelje ili skrbnike djece žrtava, ako oni nisu obuhvaćeni sumnjom za to kazneno djelo, kako bi im se pomoglo u davanju potpore djeci žrtvama, tijekom postupka.

DIREKTIVA 2011/36/EU EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA O SPREČAVANJU I SUZBIJANJU TRGOVANJA LJUDIMA I ZAŠTITI NJEGOVIH ŽRTAVA

U direktivi 2011/36/EU Europskog parlamenta i Vijeća o sprečavanju i suzbijanju trgovanja ljudima i zaštiti njegovih žrtava⁴ navodi se da je sve veća zabrinutost država članica u pogledu razvoja pojave trgovanja ljudima. Kada je kazneno djelo počinjeno u posebnim okolnostima,

primjerice protiv posebno bespomoćne žrtve, a što su djeca, kazna treba biti stroža.

Žrtvama trgovanja ljudima bez odgode se treba omogućiti pristup pravnom savjetovanju i u skladu s ulogom žrtava u odgovarajućim pravosudnim sustavima, pravnom zastupanju, uključujući za potrebe traženje odštete. Takvo pravno savjetovanje i zastupanje također mogu pružiti nadležna tijela za potrebe zahtjeva za naknadu štete od države. Svrha je pravnog savjetovanja omogućiti žrtvama da budu upućene i da dobiju savjete o različitim mogućnostima koje su im na raspolaganju. Pravno savjetovanje treba pružati osoba koja po izobrazbi nije nužno pravnik/ca, ali je odgovarajuće osposobljena. Pravno savjetovanje i pravno zastupanje trebaju se pružati besplatno, barem onda kada žrtva nema dovoljno financijskih sredstava, posebno djeci.

Pored mjera koje su na raspolaganju svim žrtvama trgovanja ljudima, države članice trebaju osigurati posebnu pomoć, podršku i zaštitne mjere za djecu koja su žrtve. Te se mjere trebaju osigurati uz poštovanje najboljih interesa djeteta. Ako se dob osobe koja je žrtva trgovanja ljudima ne može utvrditi, a postoje razlozi za vjerovanje da je mlađa od 18 godina, za tu se osobu pretpostavlja da je dijete i ona bez odgode prima pomoć, podršku i zaštitu. Mjere pomoći i podrške za djecu koja su žrtve trebaju se usredotočiti na njihov fizički i psiho-socijalni oporavak te na trajno rješenje za tu osobu. Pristup obrazovanju pomogao bi djetetu da se uključi u društvo. Budući da su djeca koja su žrtve trgovanja ljudima posebno bespomoćna, trebaju biti dostupne dodatne zaštitne mjere koje će ih štititi tijekom ispitivanja koje je sastavni dio kaznenog postupka.

Posebna se pažnja treba posvetiti djeci bez pratnje koja su žrtve trgovanja ljudima budući da im je potrebna posebna pomoć i potpora zbog njihova stanja posebne bespomoćnosti. Od trenutka identificiranja djeteta bez pratnje koje je žrtva trgovanja ljudima pa do pronalaska trajnog rješenja, države članice trebaju primjenjivati mjere za prihvata koje odgovaraju potrebama djece i trebaju osiguravati da se primjenjuju odgovarajuća postupovna jamstva. Trebaju se poduzeti potrebne mjere kako bi se osiguralo da se, prema potrebi, zbog zaštite najboljih interesa djeteta imenuju skrbnik/ca i/ili zastupnik/ca. Odluka o budućnosti svakog djeteta žrtve koje je bez pratnje, treba se donijeti u najkraćem mogućem roku s ciljem pronalaska trajnih rješenja na temelju pojedinačne procjene najboljih interesa djeteta, što treba imati prvenstvo. Trajno rješenje može biti povratak ili reintegracija u zemlju podrijetla ili zemlju povratka, integracija u društvo zemlje domaćina, priznavanje statusa međunarodne zaštite ili drugog statusa u skladu s nacionalnim pravom država članica.

PRESUDE EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Jedan od poznatih slučajeva Europskog suda za ljudska prava CJEU, C-105/03 PUPINO naveo je mogućnost da se dokaz može izvesti pred sudcem/tkinjom prije rasprave u posebnom postupku jer je u ovom konkretnom slučaju na talijanskom sudu državni odvjetnik tražio od suda da dozvoli ispitivanje djeteta niske dobi prije rasprave kako bi se osigurao

PРАВНА PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0029&from=en>

³ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0093&from=EN>

⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A32011L0036>

dokaz, ali sud ga je odbio. U ovom konkretnom predmetu radilo se o djeci koju je zlostavljao njihov učitelj i ona su po mišljenju Europskog suda upravo ranjiva zbog svojeg statusa prema počinitelju, svojoj dobi, ali i načinu počinjenja kaznenog djela. Tada je Europski sud za ljudska prava prvi put iznio stanovište da se prema djeci kao žrtvama i svjedocima u kaznenom postupku treba odnositi s posebnim zaštitama jer se radi o posebno ranjivim žrtvama što znači da bi nacionalni sud morao omogućiti takvim žrtvama ispitivanje koje im garantira zaštitu kao npr. ispitivanje izvan suda i prije održavanja rasprave. Ujedno, u ovom slučaju sud je istaknuo da sve mjere koje će se odnositi na zaštitu i prevenciju sekundarne viktimizacije djeteta žrtve moraju biti takve da optuženik/ca i nadalje ima sva prava na pošteno suđenje.

Presuda u postupku Kovač protiv Hrvatske, Zahtjev br. 503/05 je također naglasila pravo djeteta oštećenika/ce da bude zaštićeno, jer se navodi da se uvažava posebno organiziranje kaznenog postupka tako da se zaštite interesi veoma mladih svjedoka/inja, osobito u postupcima u kojima se sudi za seksualna kaznena djela. U odgovarajućim slučajevima, načelo poštenog suđenja nalaže da se interesi obrane dovedu u ravnotežu s interesima svjedoka/inja ili žrtava koji/e su pozvani/e svjedočiti.

Žrtva spolnih kaznenih djela, pogotovo ako je dijete, takav postupak često doživljava kao teško iskušenje, osobito ako se protiv svoje volje mora suočiti s optuženikom/com. U ocjeni pitanja je li ili nije u takvom postupku okrivljeniku/ci pošteno suđeno, moraju se uzeti u obzir interesi žrtve. Sud stoga prihvaća da se u kaznenom postupku koji se odnosi na seksualno zlostavljanje mogu poduzeti određene mjere u svrhu zaštite žrtve, uz uvjet da se takve mjere mogu uskladiti s odgovarajućim i djelotvornim ostvarivanjem prava na obranu.

ZAKONODAVSTVO U HRVATSKOJ

Zakon o sudovima za mladež⁵ je u Hrvatskoj, već 1998. godine, prvi put istaknuo položaj zaštite djece u kaznenom postupku i dao u nadležnost sudova za mladež suđenje odraslim osobama kad počine kazneno djelo na štetu djece.

DEFINICIJA DJETETA

Konvencija o pravima djeteta je navela da je dijete ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina ako se na temelju zakona koji se odnosi na dijete punoljetnost ne stječe ranije. Zakon o kaznenom postupku, Kazneni zakon i Zakon o sudovima za mladež također navode da je dijete osoba do 18 godina života.

POSTUPOVNI ZAKON REPUBLIKE HRVATSKE

Zakon o kaznenom postupku⁶ godine prepoznaje kao žrtvu i oštećenika/cu kada je dijete, osoba ispod 18 godina i koji/a ima više prava od odrasle osobe. Ta prava su: dobivanje opunomoćenika/ce na teret proračunskih sredstava, pratnja osobe od povjerenja prilikom sudjelovanja u radnjama, tajnost osobnih podataka, isključenje javnosti. Tim je zakonom određeno da sud, državni odvjetnik/ca, istražitelj/ica i policija moraju, prema djetetu kao žrtvi kaznenog djela, postupati posebno obzirno imajući na umu dob, ličnost i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta. Pri postupanju prema djetetu žrtvi nadležna tijela prvenstveno će se rukovoditi najboljim interesom djeteta. Ako nije poznata dob žrtve, pretpostaviti će se da se radi o djetetu ako postoji vjerojatnost da žrtva nije navršila osamnaest godina života.

Ako je oštećenik/ca dijete, a interesi djeteta su u suprotnosti s interesima roditelja, tijelo koje vodi postupak pozvat će nadležno tijelo socijalne skrbi da djetetu imenuje posebnog skrbnika/cu ako je to potrebno radi zaštite njegovih interesa. Ako je oštećenik/ca dijete ili osoba lišena poslovne sposobnosti, njegov zakonski zastupnik/ca ili poseban skrbnik/ca ovlašten je davati sve izjave i poduzimati sve radnje na koje je ovlašten oštećenik/ca, a oštećenik/ca s navršenih

šesnaest godina može sam davati izjave i poduzimati radnje u postupku.

Ujedno, zakonodavac je propisao sveobuhvatan katalog prava svih žrtava kaznenih djela, od kojih su neka pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik/ca, pravo na obavijest od državnog odvjetnika/ice o poduzetim radnjama u povodu njezine prijave i podnošenje pritužbe višem državnom odvjetniku/ci.

Uz navedeni katalog prava koja imaju sve žrtve kaznenih djela, zakonodavac je propisao i dodatna prava za djecu kao žrtve kaznenih djela i za žrtve kaznenih djela protiv spolne slobode i žrtve trgovanja (prilog br. 2).

U skladu s posebnim propisima, žrtva kaznenog djela za koje je propisana kazna zatvora od pet ili više godina, ako trpi teža psihofizička oštećenja ili teže posljedice kaznenog djela, ima pravo na stručnu pomoć savjetnika/ce na teret proračunskih sredstava prije davanja iskaza u kaznenom postupku te pri podnošenju imovinskopravnog zahtjeva.

Žrtva kaznenog djela nasilja počinjenog s namjerom ima pravo na novčanu naknadu iz sredstava državnog proračuna u skladu s posebnim zakonom. Sud, državno odvjetništvo, istražitelj/ica i policija dužni su pri poduzimanju prve radnje u kojoj sudjeluje obavijestiti žrtvu o njezinim pravima i u zapisnik će se unijeti dana obavijest i izjava žrtve želi li sudjelovati u postupku u svojstvu oštećenika/ce.

KAZNENOPРАВNA ZAŠTITA DJECE U ODNOSU NA KAZNENA DJELA

U Republici Hrvatskoj kaznenopravna zaštita djece oštećenika/ce u kaznenom postupku pruža se kada se radi o kaznenim djelima iz **Kaznenog zakona**⁷ ako se sudi počiniteljima/cama za ta kaznena djela na štetu djece:

- kaznena djela protiv života i tijela
- kaznena djela protiv spolne slobode
- kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta
- kaznena djela protiv braka, obitelji i djece
- mučenje i drugo okrutno, neljudsko ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje
- ropstvo
- trgovanje ljudima
- protupravno oduzimanje slobode
- otmica
- širenje i prenošenje zarazne bolesti.

PРАВNA PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

⁵ NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15

⁶ NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17

⁷ NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18

NAČIN POSTUPANJA PREMA DJETETU

Posebno obazrivo postupanje

Zakonodavci u Hrvatskoj propisuju postupanje prema djeci na poseban način, uzimajući u obzir njihovu dob, osobine ličnosti, obrazovanje, odgoj i obitelj, odnosno prilike u kojima žive tako da to iziskuje nužnost specijalizacije policajaca/ki, državnih odvjetnika/ca, sudaca/tkinja i odvjetnika/ca koji se postavljaju kao punomoćnici/e te posebnog skrbnika/ce.

Ujedno, takva obveza da se pri provođenju procesnih radnji treba posebno obazrivo odnositi prema djeci oštećenicima/ama znači da su sva tijela pribavila podatke o tom djetetu, da su napravila **pojedinačnu procjenu djeteta**, od socijalne skrbi, zdravstvenih, školskih ustanova kako bi se znali ponašati na posebno obazriv način ovisno o svakom djetetu individualno.

Kada su žrtve djeca uvijek se smatra u odnosu na pojedinačnu procjenu da treba upotrijebiti posebne mjere zaštite.

Saslušanje djeteta uz pomoć stručne osobe

Hrvatska je prepoznala djecu oštećenike koju trebaju saslušavati posebno obučene stručne osobe: psiholozi/ginje, socijalni pedagozi/ginje ili socijalni radnici/e, koji bi bili nužno posebno educirani/e o načinu ispitivanja i saslušanja djece kako bi se dobio pravilan forenzički intervju, a ne bi se sekundarno viktimiziralo dijete.

Postoji i obveza da se svjedok dijete mora ispitati na drugačiji način od odrasle osobe i da se njegov iskaz snima pa se kasnije reproducira na raspravi.

Saslušanje djeteta u posebnom prostoru putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka

Saslušanje se može provesti ne više od jedanput ako to ne zahtjeva posebna potreba vođenja postupka. Saslušanje djeteta u posebnom prostoru otvaranje je mogućnosti da se prema djeci ponaša na prijateljski način i da ih se ne dovodi na sud. Moguće je djecu ispitati u Poliklinici za zaštitu djece Grada Zagreba u kojoj se djeci pristupa na multidisciplinarni način. Poliklinika ima prostor za djecu i kamere koje mogu snimati iskaz, a druge osobe mogu biti u posebnom prostoru, uz psihologe/inje i psihijatre/ice koji/e su posebno educirani/e za vođenje razgovora s djetetom, kao forenzični intervju, ali i kao stručne osobe koje pomažu sudcu/tkinji u ispitivanju djeteta. Dobra tehnička opremljenost, prilagođeni prostor i stručnjaci/kinje koji/e znaju razgovarati s djecom garancija su da se poštuju sva djetetova prava, a to su: pravo na zaštitu privatnosti, pravo na informacije o postupku, pravo na iznošenje svojeg mišljenja, ali ne i prisiljavanje na iskazivanje ako o događaju ne želi govoriti.

Sudac/tkinja će odrediti saslušanje djeteta izvan suda kada je njegova dob niska, kada je dijete u otporu da dođe na sud, kada je vrlo zatvoreno /introvertno/, kada ima traumatskih posljedica, kada je na liječenju u bolnici ili iz drugih razloga koje se utvrde prije ispitivanja.

Svjedok dijete

Svjedok/inja je osoba za koju je vjerojatno da će moći dati obavijesti o kaznenom djelu i počinitelju/ici i o drugim važnim okolnostima. Svjedok/inja, može biti i dijete, koje je nešto vidjelo, čulo, omirisalo ili nekim drugim čulom percipiralo, potom zapamtilo i može to iskazati, a tu se podrazumijeva i mogućnosti iskazivanja osoba s invaliditetom kao npr. gluhih ili nijemih, ne isključivo usmenim iskazivanjem.

Svjedok/inja može biti i dijete u dobi u kojoj je sposobno percipirati, zapamtiti i iskazati, a za

djecu se psiholozi/ginje i psihijatri/ce slažu da bi već u dobi od tri - četiri godine bila njihova sposobnost da o nečem što su proživjeli mogu iskazati.

Opunomoćenik/ca djeteta oštećenika

Naš postupak predviđa pravo djeteta žrtve kaznenog djela na opunomoćenika/icu na teret proračunskih sredstva.

Za kaznena djela za koja je propisana kazna zatvora pet godina ili teža, kao i kada je počinitelj/ica kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, srodnik/ca djeteta u uspravnoj lozi, srodnik/ca u pobočnoj lozi iz trećeg stupnja, srodnik/ca po tzbini do drugog stupnja zaključno, posvojitelj/ica, djetetu žrtvi kaznenog djela, ako dijete nema izabranog opunomoćenika/cu, sud će po službenoj dužnosti, postaviti opunomoćenika/cu, odvjetnika/cu koji ima znanja o pravima djece.

Djetetu žrtvi kaznenog djela bit će osigurana pomoć savjetnika/ce u svrhu davanja iskaza u kaznenom postupku, koju će pružiti stručni suradnik/ca suda.

ZAKLJUČAK

Propisi iz postupnog zakona i posebnih zakona za zaštitu djece i mladeži imaju odredbe o djetetu svjedoku, žrtvi i oštećeniku/ci, pravima i načinu ispitivanja koje su usklađene sa svjetskim i europskim standardima.

Postupak je po svim propisima žuran jer se jedino tako štite prava i interesi djeteta.

Opunomoćenik/ca brine o zakonitim interesima oštećenika/ce djeteta.

Ispitivati dijete moguće je i izvan suda u prostoru koji će biti prilagođen djetetu i sudac/tkinja o tome odlučuje zbog toga što se pri provođenju postupovnih radnji treba osobito obazrivo odnositi prema djeci imajući na umu njihovu dob, značajke njihove ličnosti, obrazovanje i prilike u kojima živi, kako bi se izbjegle moguće štetne posljedice za njegov/njezin odgoj i zdravlje.

PРАВНА PERSPEKTIVA SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA

09

ŠTO UČINITI U SLUČAJU
SEKSUALNOG
NASILJA - PROTOKOL O
POSTUPANJU U SLUČAJU
SEKSUALNOG NASILJA

ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA - PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA

Prvi Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (u daljnjem tekstu: Protokol) Vlada Republike Hrvatske usvojila je 2012. godine, a temeljio se na tada važećim zakonima i podzakonskim aktima. Nastao je na temelju dugogodišnjeg rada Ženske sobe, koja je razvila prvi Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja u školama još davne 2004. godine i koji je korišten kao sastavni dio edukacija o seksualnom nasilju za stručno osoblje odgojno-obrazovnih ustanova. Ženska soba je nastavila lobirati za razvoj općeg protokola kroz procese javnog zagovaranja unaprjeđenja razine zaštite prava žrtava seksualnog nasilja, što je rezultiralo da u Nacionalnu politiku za ravnopravnost spolova (2006. – 2010.) uđe i mjera o njegovu razvoju. Pri Uredu za ravnopravnost spolova Vlade RH 2007. osnovana je radna skupina, čiji je mandat bio i razvoj općeg protokola. U radnoj skupini za izradu Protokola sudjelovala je i koordinatorica Ženske sobe dr. sc. Maja Mamula, kao njezina voditeljica.

S obzirom na protok vremena i potrebu za usklađivanjem s novim nacionalnim i međunarodnim propisima, Vlada Republike Hrvatske je, na prijedlog Ureda za ravnopravnost spolova, u srpnju 2018. godine donijela novi, revidirani Protokol.

PROTOKOL SADRŽI:

- a. obveze nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim seksualnom nasilju,
- b. oblike, način i sadržaj suradnje između nadležnih tijela i drugih čimbenika koji sudjeluju u otkrivanju i suzbijanju seksualnog nasilja i pružanju pomoći i zaštite osobama izloženim seksualnom nasilju,
- c. završne odredbe kojima se propisuju postupanja u skladu s aktivnostima Protokola.

Jedan je od osnovnih ciljeva Protokola uvođenje standardiziranog postupanja prema svim žrtvama seksualnog nasilja (neovisno o njihovim osobnim karakteristikama kao što su dob, spol i slično) kao i neovisno o tome gdje im se nasilje dogodilo.

Nadležna tijela u postupanju sa žrtvama seksualnog nasilja su: policija, zdravstvene ustanove (opće i kliničke bolnice, klinički bolnički centri), pravosudna tijela (sud i državno odvjetništvo), centri za socijalnu skrb, odgojno-obrazovne ustanove i institucije koje pružaju pomoć i potporu u zaštiti mentalnog zdravlja te tijela iz Zakona o pravima žrtava seksualnog nasilja za vrijeme oružane agresije na Republiku Hrvatsku u Domovinskom ratu.

PROTOKOL ZA ODGOJNO-OBRAZOVNE USTANOVE

Protokol na jednom mjestu propisuju važne informacije i načine pos-

tupanja svih odgojno-obrazovnih ustanova (dječjih vrtića, osnovnih i srednjih škola, učeničkih domova te centara za odgoj i obrazovanje) u slučajevima seksualnog nasilja. Svi djelatnici/e odgojno-obrazovnih ustanova obvezni su postupati sukladno odredbama Protokola u slučajevima otkrivanja i prijavljivanja djela seksualnog nasilja, obvezni su skrbiti o ostvarivanju prava djeteta u slučajevima svih oblika nasilja te su se obvezni senzibilizirati i educirati o problematici seksualnog nasilja nad i među djecom.

U okviru odgojno-obrazovnih ustanova **RAVNATELJI/CE** su odgovorne osobe za postupanje sukladno odredbama Protokola. Najvažnija smjernica za djelatnike/ce odgojno-obrazovnih ustanova je da u trenutku kada prime informaciju iz koje proizlazi **OSNOVANA SUMNJA** da je dijete doživjelo seksualno nasilje, ne ispituju dijete na način kako bi utvrdili sve činjenice i okolnosti počinjenja djela te da ne ispituju osumnjičenika kako bi donijeli konačnu odluku o prijavi nasilja. Djelatnici/e odgojno-obrazovne ustanove prijavljuju osnovanu sumnju da je dijete doživjelo seksualno nasilje, a istražne radnje provode druga nadležna tijela (policija i državno odvjetništvo) koja su za ta postupanja ovlaštena zakonskim propisima. Tijekom cijelog postupanja djelatnici/e odgojno-obrazovne ustanove dužni su voditi brigu o sigurnosti djeteta žrtve i svih osoba koje su izvor informacija o samom nasilju.

A/ Postupanje odgojno-obrazovnih ustanova u slučaju seksualnog nasilja prema Protokolu

1. Odmah po primanju informacije iz koje proizlazi sumnja da je dijete doživjelo seksualno nasilje djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove dužan je bez odgode o svom saznanju obavijestiti ravnatelja/icu.
2. Ravnatelj/ica je dužan odmah, bez odgode prijaviti sumnju o postojanju kaznenoga djela najprije policiji i nadležnom centru za socijalnu skrb te provesti razgovor s djetetom radi zaštite njegovih prava.
3. Poželjno je da razgovor s djetetom vodi stručni suradnik/ca odgojno-obrazovne ustanove. Ako stručni suradnik/ca nije dostupan ili dijete ne pristaje na razgovor s njima, razgovor može voditi i drugi djelatnik/ca u kojeg dijete ima povjerenje. Osoba koja vodi razgovor s djetetom dužna je o tome voditi zapisnik. Odgojno-obrazovna ustanova dužna je, na traženje suda, Državnog odvjetništva RH ili policije dostaviti svu traženu dokumentaciju.
4. U okviru razgovora s djetetom važno je na smiren način saslušati dijete i to tako da ga se ne prisiljava na detaljni opis djela, već je potrebno dopusti djetetu da samostalno opiše situaciju, na način i u opsegu kako to samo želi. Osoba koja vodi razgovor s djetetom dužna je upoznati dijete s daljnjim postupanjem na njemu razumljiv način te upoznati dijete i njegove roditelje o mogućnostima izvaninstitucionalne ili institucionalne pomoći i potpore.
5. Ako se radi o događaju koji se upravo dogodio, djetetu je potrebno bez odgode pružiti odgovarajuću pomoć i zaštitu te o svemu odmah obavijestiti policiju i nadležni centar za socijalnu skrb. Ako postoje vidljive ozljede ili uznemirenost djeteta odmah je nužno poduzeti potrebne mjere radi pružanja hitne liječničke pomoći.
6. O samom događaju ravnatelj/ica odgojno-obrazovne ustanove dužan je žurno obavijestiti:
  - a. roditelje/skrbnike djeteta,

ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA - PROTOKOL O POSTUPANJU U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA

- b. nadležni centar za socijalnu skrb,
- c. ako su roditelji/skrbnici nedostupni ili postoji sumnja da su oni zlostavljači, obavijestit će nadležni centar za socijalnu skrb prema mjestu prebivališta djeteta, ako dijete ne pohađa odgojno-obrazovnu ustanovu u mjestu svog prebivališta, kontaktirat će se najbliži centar za socijalnu skrb,
- d. policiju ili Državno odvjetništvo Republike Hrvatske,
- e. ako postoje vidljive ozljede ili uznemirenost, poduzeti mjere radi pružanja hitne liječničke pomoći,
- f. obavijestiti Ministarstvo znanosti i obrazovanja putem web obrasca za prijavu nasilnog ponašanja koji je dostupan na mrežnim stranicama Ministarstva, što žurnije, a najkasnije u roku od 7 dana,
- g. obavijestiti pravobraniteljicu za djecu, pravobraniteljicu za osobe s invaliditetom (u slučaju potrebe) i nadležnog školskog liječnika/cu.

7. Ako je počinitelj/ica seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove osoba koja ima o tome informaciju obvezna je obavijestiti policiju i/ili državno odvjetništvo o svojim saznanjima. Ako je počinitelj/ica seksualnog nasilja djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove ili se seksualno nasilje dogodilo u prostoru odgojno-obrazovne ustanove, odgojno-obrazovna ustanova dužna je žurno izvijestiti Ministarstvo znanosti i obrazovanja bez obzira tko je počinitelj.
8. U slučaju osobito teškog oblika ili intenziteta nasilnog postupanja koje je izazvalo ili može izazvati traumu kod djeteta žrtve ili drugih učenika/ca, odgojno-obrazovna ustanova će izvijestiti Ministarstvo znanosti i obrazovanja, a po potrebi i druga ministarstva i institucije te zatražiti odgovarajuću stručnu psihološku ili socijalno/pedagoško/psihološku pomoć za učenike/ce odgojno-obrazovne ustanove.

B/ Postupanje u slučaju seksualnog uznemiravanja koje se dogodilo u školi

Ako je počinitelj/ica seksualnog uznemiravanja:

1. djelatnik/ca odgojno-obrazovne ustanove postupak je isti kao u slučaju seksualnog nasilja;
2. drugi učenik/ca (ili više njih) u prostoru odgojno-obrazovne ustanove – ako odgojno-obrazovna ustanova ima stručnjaka/inju odgovarajućeg profila uključit će sve sudionike/ce u savjetovanje ili medijaciju, a ako nema stručnjake/inje odgovarajućeg profi-

la, uputit će sudionike/ce u savjetovalište. Obveza odgovorne osobe je o događaju obavijestiti roditelje svih uključenih učenika/ca kao i nadležni centar za socijalnu skrb.

Primjer 1

Za vrijeme školskog odmora profesorica jedne osnovne škole načula je razgovor između dviju učenica. One su razgovarale o tome kako im je prijateljica Mila (koja ide s njima u isti razred) rekla da je u problemima, jer ju njezin ujak ucjenjuje i traži od nje da mu svaki dan pošalje jednu svoju голу fotografiju. Ako to ne učini prijete joj da će reći njezinim roditeljima da je svoje gole fotografije slala jednom profesoru u školi, kako bi dobila veću ocjenu iz tog predmeta. Profesorica je bila zgrožena time što je čula, posebno zato što je s njezinim ujakom išla u osnovnu školu, poznaje ga još iz djetinjstva i zna da je on jako dobra i brižna osoba. Nije znala što bi napravila i jako se dvoumila da li nekome reći što je čula. Bojala se da će ujaku djevojčice uništiti život ako prijavi što je čula, jer je sigurna da on nije u stanju napraviti takvo što. Puno je razmišljala i onda je odlučila ujaka pozvati na kavu da prvo ona s njime malo popriča. Odlučila je da mu naravno neće reći zašto ga zove na kavu, nego će mu navoditi slične primjere s kojima se ona susreće u svom radu i da će na temelju njegovih reakcija sigurno moći zaključiti je li to istina ili nije.

JE LI PROFESORICA ISPRAVNO POSTUPILA?

Ne, profesorica nije ispravno postupila. Djelatnici/ce odgojno-obrazovnih ustanova nikada ne kreću u postupak ispitivanja osumnjičenika kako bi odlučili o prijavi nasilja. Djelatnici/e odgojno-obrazovne ustanove prijavljuju osnovanu sumnju da je dijete doživjelo seksualno nasilje, a istražne radnje provode druga nadležna tijela (policija i državno odvjetništvo) koja su za ta postupanja ovlaštena zakonskim propisima. Profesorica je u ovom slučaju trebala, bez odgode, o svojim saznanjima obavijestiti ravnateljicu škole koja tada postupa sukladno obvezama propisanim Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.

Primjer 2

Profesor likovnog odgoja zadao je svim učenicima/ama jednog razreda srednje škole zadatak da za domaću zadaću nacrtaju jedno svoje životno iskustvo koje će pamtili do kraja života. Svi učenici/e predali su mu svoje radove na idućem satu. Kada je krenuo pregledavati radove naišao je na rad učenika Svena koji je prikazao golo dijete i голу odraslu osobu koja leži na njemu, a djetetu kapaju suze preko cijelog crteža. Profesor je otišao do ravnatelja koji je odmah prijavio sumnju o postojanju kaznenoga djela policiji i nadležnom centru za socijalnu skrb. Stručna suradnica škole pozvala je Svena kako bi porazgovarala s njim o crtežu i vodila je zapisnik o njihovom razgovoru.

JE LI PROFESOR ISPRAVNO POSTUPIO?

Da, u ovom slučaju profesor je ispravno postupio. Svi poduzeti koraci u skladu su s obvezama postupanja sukladno Protokolu o postupanju u slučaju seksualnog nasilja.

10

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

10

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

ŠTO JE PREVENCIJA?

Prevenција je skup intervencija usmjerenih na populaciju djece i mladih s ciljem podupiranja njihovog pozitivnog razvoja i smanjivanja utjecaja rizičnih činitelja na razvoj rizičnih ponašanja i problema u ponašanju, prije njihovog prvog pojavljivanja.

U osnovi prevencije rizičnih oblika ponašanja stoji činjenica da se većina ponašanja uči u socijalnoj sredini. Ako je rizično ponašanje naučeno ponašanje, jednako ga je tako moguće promijeniti (odučiti) odnosno osvijestiti mogućnost izbora djelotvornijih oblika ponašanja.

Bašić i Ferić (2004.) kao najčešća rizična ponašanja djece i mladih izdaju: zlouporabu alkohola i psihoaktivnih tvari, rano stupanje u spolne odnose i napuštanje škole. Dok se na samim početcima prevencijska znanost usmjeravala na smanjivanje ili uklanjanje rizičnih te jačanje zaštitnih činitelja za razvoj problema u ponašanju, u današnje se vrijeme sve više bavi promocijom pozitivnog razvoja/mentalnog zdravlja.

Jedan od značajnih činitelja zaštite je koncept razvoja otpornosti kod djece. Utvrđeno je da otporna djeca postižu pozitivne rezultate unatoč riziku kojem su izložena (Delale, 2001.). Takva djeca su puna nade i imaju snažan osjećaj osobne vrijednosti, naučila su postavljati realne ciljeve i očekivanja na sebe i druge te imaju sposobnost rješavanja problema i donošenja odluka. Jednako tako, otporna djeca imaju razvijene vještine komuniciranja s vršnjacima/kinjama i odraslima, s lakoćom uspostavljaju odnose s drugima te se prema sebi i drugim ljudima odnose s poštovanjem (Brooks i Goldstein, 2005.). Otpornost djeteta ovisi o brojnim činiteljima: socijalnoj podršci, sposobnosti uočavanja smisla života, osjećaju kontrole nad vlastitim životom, doživljaju osobne djelotvornosti, samopoštovanju, smislu za humor, pozitivnom samopoimanju i sl. (Vanistenedael 1996., Doležal, 2006.).

ULOGA PREVENTIVNIH PROGRAMA

Školski preventivni programi su sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa, provode ih učitelji/ce, nastavnici/e i stručni suradnici/e škole i/ili vanjski suradnici, a usmjereni su na sprječavanje nastanka i rano otkrivanje pojavnih oblika problema u ponašanju. Jedinstveni su za svaku školu s obzirom na njezina specifična obilježja.

Prema Bašić (2005.) prevencijska znanost postavlja dva cilja: identifikaciju raznih rizičnih i zaštitnih činitelja te razvoj i primjenu uspješnih strategija temeljenih na istraživanjima koja se mogu primijeniti u praksi.

Škole kao nositelji preventivnih programa prikladne su iz nekoliko razloga:

- kroz školski sustav obuhvaćena je cijela dječja populacija
- škole imaju ključnu ulogu u stvaranju okruženja za socijalno učenje vrnjačkih skupina te je važno da u tom okruženju djeca i mladi imaju priliku naučiti nenasilne oblike ponašanja, kao i uspostavljati i održavati kvalitetne odnose s drugima
- postignuće u školi često je pokazatelj kasnije prilagodbe i pro-

duktivnosti u zreloj dobi te je iz tog razloga ulaganje u prosocijalna ponašanja kod djece bitan preduvjet za stvaranje zrelih i odgovornih odraslih osoba

- djeca provode puno vremena u školi i samim time stječu značajno iskustvo u tom formativnom razdoblju.

ŠKOLSKI PREVENTIVNI PROGRAMI sastavni su dio odgojno-obrazovnog procesa, propisani nizom zakona, podzakonskih akata i pravilnika:

- Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2019.)
- čl. 67 (Sigurnost i zaštita zdravlja u školskim ustanovama)
- čl. 65.a (Odgojno-obrazovna podrška i stručni tretman)
- Pravilnikom o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima (2013.) koji u člancima 23 i 24 govori o obvezama i dužnostima odgojno-obrazovnih radnika u odnosu na preventivne programe u školi
- Protokolom o postupanju u slučaju seksualnog nasilja (2018.)
- Protokolom o postupanju u slučaju nasilja u obitelji (2019.)
- Protokolom o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima (2004.)
- Konvencijom o pravima djeteta (1989.)
- Minimalnim standardima prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu (2017.)
- Kurikulumom zdravstvenog odgoja (2013.)
- Nacionalnom strategijom suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj 2012. – 2017. (2012.)

CILJEVI ŠKOLSKIH PREVENTIVNIH programa jesu:

- razvijati vještine, znanja i kompetencije koje pridonose učenicima/cama da se uspješno nose s izazovima na koje nailaze i izrastu u sretne i zadovoljne osobe
- poučavati učenike/ce zdravim stilovima življenja
- pridonositi razvoju otpornosti učenika/ca.

Primarni je cilj školskog preventivnog programa sprječavanje pojavnosti rizičnih oblika ponašanja, a provode ga zaposlenici/e škole izgradnjom kvalitetnih odnosa s učenicima/cama, koji se temelje na međusobnom uvažavanju, razumijevanju, povjerenju, podršci i poštovanju. Takav je odnos prilika učenicima/cama da iz njega uče kako stvarati i održavati kvalitetne odnose s drugim ljudima. Samo učitelji/ice koji su povezani s učenicima/cama mogu prepoznati „rizična“ ponašanja i samo povezujući se mogu pridonijeti stvaranju uvjeta u kojim će učenici/e moći zadovoljavati svoje potrebe na prihvatljiv način, naučiti brinuti o sebi, ali i uvažavati potrebe drugih.

Analizom brojnih preventivnih programa koji se provode po školama zaključuje se kako višegodišnji programi imaju dugotrajnije pozitivne učinke nego kratkoročni te kako je preventivne intervencije bolje usmjeriti na rizične i zaštitne činitelje, nego na same probleme ponašanja. Važan je zaključak i da intervencije treba usmjeriti osim na promjenu ponašanja djeteta, i na promjenu cijele okoline u kojoj dijete raste. Drugim riječima, najučinkovitiji su programi koji su

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

simultano usmjereni na promjenu ponašanja djeteta i uvođenje pozitivnih promjena u školsko i obiteljsko okruženje.

Prvi korak u prevenciji razvijanje je zaštitnih činitelja kojima možemo izbjeći rizična ponašanja te identificirati i smanjivati činitelje rizika koji mogu doprinijeti nastajanju nasilja.

Kranželić (2002.) analizom brojnih istraživanja sažima rizične činitelje u školskom okruženju, među kojima se ističu: školski neuspjeh, niske ocjene i zaostajanje u školi, disciplinski problemi, rano i uporno antisocijalno ponašanje, nedostatna privrženost školi, niska očekivanja uspjeha, slaba predanost edukaciji.

Uz navedene rizike, zaštitni činitelji povezani s dobrim rezultatima uključuju: kognitivnu, emocionalnu i socijalnu kompetentnost, privrženost školi i predanost učenju, visoka očekivanja od učenika/ca, sposobnost ostvarivanja i održavanja dobrih odnosa s vršnjacima/kinjama i odraslima, smisao za humor, prisustvo važne odrasle osobe u školi, prepoznavanje vršnjaka/kinja koji su modeli prosocijalnog ponašanja te podržavajuća, motivirajuća i izazovna škola.

Kad je riječ o seksualnom nasilju, postojanje činitelja rizika ne znači da će osoba nužno počiniti i/ili doživjeti seksualno nasilje, kao što ni zaštitni činitelji ne garantiraju sigurnost od nasilja i zdravo seksualno ponašanje. Ipak, povećanjem zaštitnih i smanjivanjem rizičnih činitelja pridonosi moćan jačanju otpornosti djece i mladih te na taj način izgradnji zdravijeg i sigurnijeg društva.

- Učinkoviti programi prevencije rizičnih seksualnih ponašanja, prema Mikić i Bašić (2008.) uključuju:
- višestruke intervencije usmjerene na mladu osobu, obitelj, zajednicu, nevladine organizacije, medije i vjerske organizacije
- prilagođenost dobi i iskustvu ciljane populacije (programi za mlađe adolescente/kinje koji potiču odgađanje ulaska u seksualne odnose, a za starije adolescente/kinje naglasak na odgovornom seksualnom ponašanju)
- znanstvenu utemeljenost programa
- usmjerenost na specifična rizična ponašanja
- osnaživanje pojedinaca u odolijevanju vršnjačkom pritisku
- osnaživanje pozitivnih individualnih i socijalnih normi odgađanja ulaska u seksualne odnose i odgovornog seksualnog ponašanja
- educiranje o AIDS-u
- razvijanje relevantnih vještina – komunikacijskih i ponašajnih
- aktivne tehnike poput treninga, igranja uloga, diskusije i sl

CILJ PREVENTIVNIH AKTIVNOSTI u školi je stvoriti sigurno okruženje u kojem:

- svaki djelatnik/ca škole zna prepoznati znakove seksualnog

- nasilja i poznaje strategije pomoći učenicima/cama koji su doživjeli seksualno nasilje
- svaki djelatnik/ca škole zna prepoznati djecu i mlade povećanog rizika
- učenici/ice doživljavaju osoblje škole kao odgovorne odrasle osobe od povjerenja s kojima mogu razgovarati i kojima se mogu obratiti za pomoć
- učenici/ice i djelatnici/ice razumiju što je to seksualno nasilje i uznemiravanje i ne podržavaju takve oblike ponašanja
- se svi djelatnici/ice i učenici/ice škole osjećaju sigurno, zaštićeno i uvaženo.

Prevenaciji pridonose jasne procedure i disciplinski standardi koji se dosljedno i pravedno primjenjuju te razvijanje osobne odgovornosti za kreiranje sigurne i poticajne atmosfere u školskom okruženju svih uključenih. Kako bi se navedeno moglo ostvariti, svaki djelatnik/ca škole trebao bi znati na koji način osobno može pridonijeti stvaranju sigurnog i zaštićenog okruženja. Svaka osnovna i srednja škola ima imenovane voditelje/ice školskih preventivnih programa, koji su koordinatori/ice i evaluatori/ce svih preventivnih programa koji se provode u školi, a njihova je uloga i upoznati sve sudionike/ce preventivnih programa s njihovim zadacima, ulogama i odgovornostima.

Nadalje, ravnatelj/ica imenuje odgojno-obrazovnog radnika/cu s ovlastima za postupanje u slučajevima povrede prava učenika.

ŠTO TREBA ČINITI SVAKI DJELATNIK/CA ŠKOLE?

RAVNATELJ/ICA:

- pridonositi pozitivnom ozračju škole, stvarajući uvjete u kojima će učenici/e i zaposlenici/e škole imati priliku razviti privrženost školi
- biti pozitivan model, obraćati se svakom s poštovanjem
- brinuti o sigurnom školskom okruženju, potičući timski rad i suradnju
- postaviti prevenciju kao prioritet na razini škole
- poticati i podržavati zdrava ponašanja i pozitivne stavove kod svojih učenika/ca
- ostvariti suradnju s ostalim službama iz lokalne zajednice
- slušati i vjerovati učenicima/cama kad prijavljuju seksualno nasilje
- surađivati s resursima lokalne zajednice u slučaju seksualnog nasilja
- omogućiti i podržati edukaciju osoblja o prevenciji i postupanju u slučaju seksualnog nasilja;
- uočavati znakove i simptome seksualnog zlostavljanja i poduzimati pravovremene mjere u cilju zaštite djece i mladih
- kontinuirano se stručno usavršavati
- omogućiti ciljanu edukaciju djelatnika
- osiguravati potrebne resurse i davati potporu provođenju Školskog preventivnog programa na programskoj, administrativnoj i financijskoj razini.

STRUČNI SURADNIK/CA:

- poučiti zaposlenike/ce škole o značaju provođenja preventivnih programa
- u suradnji s razrednicima/cama i učiteljima/cama raditi procjenu potreba sudionika/ca programa
- planirati programske aktivnosti
- provoditi evaluaciju programa te izvještavati o njegovoj uspješnosti, s ciljem unaprjeđivanja programa
- biti pozitivan model, obraćati se svakom s poštovanjem
- poticati i ohrabrivati zdrava ponašanja i pozitivne stavove djece i mladih
- educirati razrednike/ce o tome kako sa svojim razredom razgovarati o zdravom seksualnom ponašanju i prevenciji seksualnog nasilja
- ostvariti suradnju s ostalim službama iz lokalne zajednice (centrima za socijalnu skrb, policijskim postajama, službama školske medicine, nevladinim udrugama i sl.)
- razgovarati s roditeljima o načinu osnaživanja samopouzdanja mladih i smanjivanju rizičnih faktora
- organizirati različite aktivnosti koje propagiraju nenasilnu komunikaciju, nenasilno rješavanje sukoba, samopoštovanje, izgradnju pozitivne slike o sebi, asertivno ponašanje
- slušati i vjerovati učenicima/cama kad prijavljuju seksualno nasilje
- prepoznati učenike/ce s povećanim rizikom i raditi s njima i njihovim roditeljima na smanjivanju rizika
- stvoriti mrežu odnosa u lokalnoj zajednici koja će pridonositi prevenciji nasilja
- surađivati s ustanovama koje se bave tretmanom djece i mladih koja su doživjela seksualno nasilje, kao i onih koji su počinili seksualno nasilje
- pružanjem stručnih informacija demistificirati mitove o seksualnom nasilju
- biti izvor informacija
- raditi na kontinuiranom informiranju i stručnom usavršavanju učitelja/ica o seksualnom nasilju
- kontinuirano se stručno usavršavati.

RAZREDNIK/CA:

- biti pozitivan model, obraćati se svakom s poštovanjem
- s učenicima/cama razgovarati o zdravoj seksualnosti, procesima i razvoju zdrave seksualnosti i odgovornom seksualnom ponašanju

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

- raditi na razvijanju samopouzdanja i izgrađivanju pozitivne slike o sebi kod djece i mladih
- poticati i ohrabrivati zdrava ponašanja i pozitivne stavove kod djece i mladih
- razgovarati s roditeljima o načinu osnaživanja samopouzdanja djece i mladih, te smanjivanju faktora rizika
- slušati i vjerovati učenicima/cama kad prijavljuju seksualno nasilje;
- uočavati znakove i simptome mogućeg nasilja
- poučavati roditelje na roditeljskim sastancima uspješnijem roditeljstvu i stvaranju kvalitetnijih odnosa s djecom
- kontinuirano se stručno usavršavati.

PREDMETNI UČITELJ/CA ILI NASTAVNIK/CA:

- biti pozitivan model, obraćati se svakom s poštovanjem
- poticati i podržavati zdrava ponašanja i pozitivne stavove svojih učenika/ca
- slušati i vjerovati učenicima/cama kad prijavljuju seksualno nasilje
- koristiti rodno neutralni jezik (on/ona...)
- uočavati i prepoznavati znakove i simptome seksualnog nasilja
- graditi odnos povjerenja u kojemu će ih učenici/e doživjeti kao osobu kojoj se mogu javiti za pomoć
- poučavati učenike/ce životnim vještinama kroz sva područja svojega djelovanja
- povezivati se s roditeljima i pružati im podršku u odgajanju
- redovito se stručno osposobljavati za odgojno-obrazovno djelovanje.

TEHNIČKO OSOBLJE:

- biti pozitivan model, obraćati se svakom učeniku/ci s poštovanjem
- slušati i vjerovati učenicima/cama kad prijavljuju bilo koji oblik nasilja uključujući seksualno nasilje te o istom izvijestiti ravnatelja/icu ili stručnu službu škole.

Uz djelatnike/ce i sami učenici/ce, uz stručno vodstvo i podršku, mogu u velikoj mjeri pridonijeti razvoju i održavanju različitih preventivnih aktivnosti u školi, tako da:

- osobno pridonose smanjenju nasilja među mladima
- budu medijatori u konfliktnim situacijama te pomažu razriješiti sukob
- budu pozitivan model, na način da druge učenike/ce, kao i djelatnike/ce škole prihvaćaju i poštuju
- pridonose stvaranju okruženja u kojem se potiče nenasilje
- vjeruju i pružaju podršku prijateljima/cama koji govore o zlostavljanju, te im pomažu i podržavaju ih u obraćanju odraslim osobama kojima vjeruju
- aktivno govore o zlostavljanju: na satu razrednika, u školskim novinama, posterima i slično.

EVALUACIJA PREVENTIVNIH PROGRAMA

Kako je cilj preventivnih programa spriječiti pojavu određenog problema ili neželjenih oblika

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

ponašanja, evaluiran je takvih programa često je izloženo brojnim problemima. Moguće je da preventivni program prije svega djeluje na stavove, što se ne mora nužno očitovati u promjenama ponašanja. Nadalje, promjene u ponašanju vidljive su najčešće nakon određenog protoka vremena i teško ih je procjenjivati neposredno nakon provođenja programa ili u kratkom razdoblju nakon toga. Osim toga, evaluacija je izložena i riziku da se neki problem, uvjetovan nekim vanjskim činiteljima, pojavljuje u daleko manjoj mjeri u određenom razdoblju, što je vrlo teško kontrolirati.

Usprkos tome, evaluacija je nužna i važno je pažljivo planirati sve korake i analizirati rezultate kako bi se moglo ocijeniti u kojoj su mjeri ostvareni postavljeni ciljevi. Ovdje ćemo navesti neke od oblika evaluacije programa:

1. **Procjena potreba** – podrazumijeva prikupljanje podataka o potrebama ciljane populacije. Ključno je pitanje postoji li problem u ciljanoj populaciji koji bi se smanjio/nestao sustavnom primjenom preventivnog programa, odnosno postoje li u toj populaciji rizici za pojavu određenog oblika problema, iako problem još ne postoji.
2. **Evaluacija izvođenja preventivnog programa** procjenjuje što se događa pri implementaciji programa i/ili uspoređuje različite načine na koje program može biti prezentiran.
3. **Evaluacija ostvarenja postavljenih ciljeva** – ovisi u velikoj mjeri o tome jesu li postavljeni ciljevi realistični i mjerljivi, kako bi se mogla vidjeti razlika prije i nakon primjene programa. Većina evaluacija fokusira se na dva mjerljiva cilja: promjenu ponašanja i promjenu znanja/stava o nekom problemu.
4. **Procjena zadovoljstva primijenjenim programom** – prikupljanje dojмова učenika/ca, roditelja i nastavnika/ca o tome kako je program bio predstavljen i proveden te smatraju li ga korisnim. Iako je ovakav oblik evaluacije vrlo koristan, dobro ga je kombinirati s drugim objektivnim metodama evaluacije.

PREVENCIJSKI PROGRAMI U SVIJETU

Prema brojnim istraživanjima, programi koji koriste trening socijalnih vještina pokazuju u većoj mjeri učinkovitost. Socijalne se vještine mogu podijeliti u 4 kategorije (svijest o sebi i drugima, razvoj pozitivne slike o sebi – empatija, prepoznavanje vlastitih i tuđih očekivanja u odnosima; samokontrola – postavljanje granica, ovladavanje emocionalnim reakcijama; samoodređenje – sposobnost donošenja odluka, korištenje podrške lokalne zajednice; međuljudski odnosi – neverbalna i verbalna komunikacija, nošenje s konfliktom)

Uz treninge socijalnih vještina koji bi se trebali kontinuirano provoditi, važna je i edukacija vezana za seksualno nasilje, koja bi trebala uključivati:

- informacije i razotkrivanje mitova o seksualnom zlostavljanju

- identifikaciju kulturalnih normi koje potiču seksualno nasilje
- diskusiju o zdravoj seksualnosti i seksualnom ponašanju u kontekstu razvoja mladih
- informacije o faktorima rizika koji potiču seksualno nasilje
- informacije s lokalnim službama za žrtve, zlostavljače i osobe izloženiye riziku
- prepoznavanje faktora zaštite.

PREVENCIJA SEKSUALNOG NASILJA U HRVATSKOJ

Iako se brojne nevladine udruge već petnaestak godina bave različitim oblicima nasilja, pružanjem direktne pomoći žrtvama nasilja, razvojem edukacijskih i preventivskih programa, bez povezivanja s nadležnim i relevantnim institucijama, takvi programi ostaju neprepoznati i nažalost nedovoljno iskorišteni. Unutar nekih institucija postoje pozitivni koraci i namjere, a zadnjih nekoliko godina razvijaju se i interdisciplinarni timovi stručnjaka/inja i programi koji nailaze na odličan odjek.

Nažalost, stručna savjetovišta, institucije i educiran kadar iz ovog uskog područja nasilja još uvijek su rijetkost i vrlo često su ograničeni na neke veće gradove, npr. Grad Zagreb. Kada se uzme još uže područje nasilja – seksualno nasilje, situacija je znatno lošija. Iako postoje programi koji promiču nenasilje, a koji se provode po školama, rijetko koji u sebi uključuje problem seksualnog nasilja nad djecom i adolescentnom populacijom.

11

SNEP PROGRAM **(SEKSUALNO NASILJE -** --- **EDUKACIJSKI I** --- **PREVENCIJSKI PROGRAM)**

NAZIV PROGRAMA	SNEP PROGRAM (SEKSUALNO NASILJE - EDUKACIJSKI I PREVENCIJSKI PROGRAM)
VRSTA PROGRAMA	Prevenzijski program
NOSITELJ PROGRAMA	Ženska soba – Centar za seksualna prava
OPĆI CILJ PROGRAMA	Pridonijeti smanjivanju rizika seksualnog nasilja nad i među mladima
CILJANA POPULACIJA	Učenici/e prvih, drugih i trećih razreda srednjih škola
PODTEME	1. razred: Seksualno nasilje i seksualno nasilje u obitelji 2. razred: Seksualno elektroničko nasilje 3. razred: Seksualno nasilje u mladenačkim vezama
STRUKTURA PROGRAMA	1. Seksualno nasilje 2. Seksualno nasilje u obitelji 3. Elektroničko seksualno nasilje 4. Zaštita od elektroničkog seksualnog nasilja 5. Seksualno nasilje u mladenačkim vezama 6. Prepoznavanje i zaštita od seksualnog nasilja u mladenačkim vezama

NAZIV PROGRAMA	SNEP PROGRAM (SEKSUALNO NASILJE - EDUKACIJSKI I PREVENCIJSKI PROGRAM)
ISHODI UČENJA NA RAZINI PROGRAMA	<ul style="list-style-type: none"> • Nabrojiti uzroke, oblike i posljedice seksualnog nasilja. • Opisati mehanizme povećanog rizika od seksualnog nasilja. • Povezati seksualno nasilje s (ne)ravnopravnosti u društvu (predrasude). • Zalagati se za afirmaciju ravnopravnosti spolova u odnosima i javnoj komunikaciji. • Oblikovati pravila sigurnog ponašanja radi zaštite od elektroničkog seksualnog nasilja. • Navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju bilo kojeg oblika seksualnog nasilja. • Pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje
METODE RADA	<ul style="list-style-type: none"> • Suradničko učenje • Kratka predavanja • Vođeno poučavanje • Edukativni filmovi i priče • Rad u paru • Rad u malim grupama • Radni listići • Grupne rasprave
PREDVIĐENI IZVODITELJI PROGRAMA	<ul style="list-style-type: none"> • Stručni suradnici/e (socijalni pedagozi/inje, psiholozi/inje, pedagozi/inje i dr.) • Odgojno – obrazovni djelatnici/e koji su završili specijaliziranu edukaciju Ženske sobe

NAZIV PROGRAMA	SNEP PROGRAM (SEKSUALNO NASILJE - EDUKACIJSKI I PREVENCIJSKI PROGRAM)
PREPORUKE ZA PROVEDBU RADIONICA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Za provođenje ovih radionica preporučuje se izvođenje u su-voditeljskom paru, kao nadstandard kojim se uvelike promiče i podiže kvaliteta rada i ukazuje posebna pažnja u slučaju da se identificira učenik/ca koji treba posebnu pažnju. 2. Poželjno je da učenici/e sjede u krugu (ako je to moguće). 3. Priče korištene za rad u grupama učenicima/ama dati u pisanom (papirnatom) obliku (kako bi lakše pratili čitanje na glas). Ako u razredu, u kojem se provodi radionica, postoje učenici/ce s imenima koja se spominju u pričama, voditelji/ce su obvezni promijeniti imena likova.
AUTORICE PROGRAMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. dr. sc. Maja Mamula, psihologinja 2. Antonija Hojt Ilić, prof. socijalne pedagogije 3. Kristina Mihaljević, mag. paed. soc. 4. Anamaria Drožđan-Kranjčec, dipl.iur <p>Vanjske stručnjakinje:</p> <ol style="list-style-type: none"> 5. prof. dr. sc. Dejana Boulet, socijalna pedagoginja 6. Jelena Bićanić, prof. socijalne pedagogije 7. dr. sc. Aleksandra Huić, psihologinja 8. Tanja Čarpović, prof. engleskog jezika i povijesti 9. Nada Grujić Tomas, pedagoginja 10. Ivana Kelek Sabolić, prof. socijalne pedagogije 11. Sanja Radić Bursać, prof. socijalne pedagogije 12. Tajana Šarić, prof. socijalne pedagogije 13. Helena Štrucelj, psihologinja

1 - SEKSUALNO NASILJE

I. CILJEVI RADIONICE

- Informirati učenike i učenice o osnovnim obilježjima, učestalosti i posljedicama seksualnog nasilja.
- Objasniti učenicima i učenicama najučestalije predrasude o seksualnom nasilju u društvu.
- Upoznati učenike i učenice s mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju seksualnog nasilja.

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- nabrojiti uzroke, oblike i rasprostranjenost seksualnog nasilja
- povezati seksualno nasilje s (ne)ravnopravnosti u društvu (predrasude)
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju bilo kojeg oblika seksualnog nasilja
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

III. KORIŠTENA LITERATURA

- Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 5. Rasprostranjenost seksualnog nasilja i prijava, 6. Predrasude o seksualnom nasilju, 7. Indikatori i posljedice seksualnog nasilja, 9. Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

PREDSTAVLJANJE (5 MIN)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila s naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica najavljuje učenicima/ama temu radionice: **Danas ćemo se baviti problemom seksualnog nasilja. Tijekom radionice govorit ćemo o DEFINICIJI SEKSUALNOG NASILJA, različitim OBLICIMA, UČESTALOSTI javljanja, predrasudama koje okružuju seksualno nasilje, te o načinima na koje se možemo ZAUZETI I ZA SEBE I/ILI DRUGE koji trpe ili su pretrpjeli seksualno nasilje.**

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** da tema seksualnog nasilja može potaknuti **NEKE OSJEĆAJE** (ne koristiti pridjev „teške“) te da imaju nekoliko mogućnosti:

- mogu podijeliti osjećaje pred cijelom grupom
- mogu izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- mogu osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- mogu nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na **ODREĐENOM MJESTU** (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- mogu se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

SREDIŠNJA AKTIVNOST

Trajanje: 30 min

A - VIDEOSPOT (10 min)

Najaviti aktivnost: **Jeste li čuli za Lady Gagu? Ona je snimila spot koji se bavi upravo ovom temom. Pogledat ćemo ga i poslije kratko prokomentirati.**

VIDEO LADY GAGA „TILL IT HAPPENS TO YOU“

<https://www.youtube.com/watch?v=ZmWBrN7QV6Y>

Nakon videospota, pitati učenike/ce kako su (bez sugestivnih pitanja i komentara): Kako se osjećate? Što mislite o ovom spotu? Misлите li da je važno da poznate osobe govore o ovoj temi?

B - KRATKO IZLAGANJE (5 min)

Slijedi najava kratkog izlaganja u nekoliko pitanja: Što je za vas seksualno nasilje? Možete li nabrojiti neke od oblika?

(Zapisati neke od njihovih odgovora na ploču).

KRATKO IZLAGANJE (PPT 1 DEFINICIJA, OBLICI I UČESTALOST SEKSUALNOG NASILJA) (naglasiti ono što su učenici/e već naveli i prepoznali)

C - VJEŽBA „PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU“ (kratki animirani film i diskusija 15 minuta)

Voditelj/ica dijeli post-it papiriće (dvije boje) i daje naputak učenicima/cama čemu će post-it papirić poslužiti uz napomenu da izbjegavaju dizanje oba papirića.

Učenicima/cama se prikazuje **KRATKI ANIMIRANI FILM „PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU“**. Prikazivanje se zaustavlja nakon svake tvrdnje, a učenici/e dižu crveni (ne slažem se) ili zeleni (slažem se) post-it papirić, kojim pokazuju slažu li se s tvrdnjom ili ne. Voditelj/ica potom zamoli jednog od učenika/cu koji je digao crveni post-it da objasni svoj stav, a nakon toga to ponovi i za zeleni post-it. Pušta se nastavak filma s točnim odgovorima i konkretnim činjenicama i podacima. Voditelj/ica pita učenike/ce jesu li nakon dobivenih informacija promijenili uvjerenja ili stavove o seksualnom nasilju.

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

TVRDNJE:

- Seksualno nasilje događa se noću, na mračnim i napuštenim mjestima.
- Počinitelji seksualnog nasilja su uglavnom žrtvi nepoznate osobe.
- Žrtve silovanja izazivaju seksualno nasilje svojom odjećom i ponašanjem.
- Seksualno nasilje se ne može dogoditi meni.
- Uvjeren/a sam da bi mi bliska osoba kad bi preživjela seksualno nasilje, to odmah i rekla.

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

Trajanje: 10 min

MEHANIZMI ZA POMOĆ I PODRŠKU (8 min)

Voditelj/ica postavlja nekoliko pitanja učenicima/ama:

- Što biste učinili da saznate da je prijatelj/ica doživio/vjela seksualno nasilje?
- Kome biste se obratili/e za pomoć i podršku?
- Koga smatrate svojom odraslom osobom od povjerenja?

Odgovarajući na ova pitanja važno je proraditi dio vezan uz to kako reagirati kad se seksualno nasilje dogodi. Treba zapamtiti: **Važno je reći odrasloj osobi od povjerenja o preživljenom nasilju. Postoje nadležne institucije kojima se prijavljuje nasilje. Žrtva nije kriva za preživljeno nasilje. Škola i stručna služba su tu za vas.**

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je **POVJERITI SE** bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da **NISTE KRIVI** za preživljeno nasilje i važno je da **PRIJAVITE** nasilje nadležnim institucijama.

EVALUACIJA (2 min)

Podijeliti učenicima/ama **1 POST-IT PAPIRIĆ** na koji svatko treba napisati što mu je bilo **POUČNO ILI ŠTO ĆE PRENIJETI DRUGIMA?** I potom zalijepiti papirić na ploču.

POPIS PRILOGA

- Spot Lady Gaga „Till it happens to you!“
- PPT 1 Definicija, oblici i učestalost seksualnog nasilja
- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija
- Kratki animirani film „Predrasude o seksualnom nasilju“
- Post-it papirići u 2 boje
- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja?
- Post-it evaluacija

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

Napomena

U slučaju da između prve i druge radionice u jednom razredu prođe kratko vrijeme, ne treba dva puta dijeliti Radnu karticu 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja?

2 - SEKSUALNO NASILJE U OBITELJI

I. CILJEVI RADIONICE

- Informirati učenike i učenice o osnovnim obilježjima, učestalosti i posljedicama seksualnog nasilja u obitelji.
- Objasniti učenicima i učenicama uzroke i posljedice prešućivanja seksualnog nasilja u obitelji.
- Upoznati učenike i učenice s mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju seksualnog nasilja u obitelji.

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- nabrojiti uzroke, oblike i posljedice seksualnog nasilja u obitelji
- opisati mehanizme koje koristi počinitelj u slučaju seksualnog nasilja u obitelji (neravnopravnost, emocionalna povezanost, strah, prešućivanje)
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju bilo kojeg oblika seksualnog nasilja
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje

III. KORIŠTENA LITERATURA

- Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 2. Seksualno nasilje u obitelji nad djecom i mladima, 5. Rasprostranjenost seksualnog nasilja i prijava, 7. Indikatori i posljedice seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

PRESTAVLJANJE (5 MIN)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila

naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** da tema seksualnog nasilja može potaknuti neke osjećaje (ne koristiti pridjev „teške“) te da imaju nekoliko mogućnosti:

- mogu podijeliti osjećaje pred cijelom grupom
- mogu izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- mogu osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- mogu nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na ODREĐENOM MJESTU (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- mogu se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

Voditelj/ica poziva učenike/ce da se prisjete prošlog zajedničkog sata:

Što smo radili na prošloj radionici? S čim ste otišli s prošle radionice. Jeste li nešto na njoj naučili i ponijeli sa sobom? Jeste li s nekim razgovarali o radionici koju ste prošli?

Voditelj/ica najavljuje učenicima/cama temu radionice: **Danas ćemo se baviti PREVENCIJOM SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA U OBITELJI. U ovoj radionici nećemo govoriti o svim divnim roditeljima, rođacima/kinjama, znancima, bliskim ili manje bliskim osobama, koje naš život čine radosnim i lijepim. Govorit ćemo o onima koji nam mogu nanijeti štetu, koji nas mogu povrijediti i naš život učiniti teškim i bolnim. Govorit ćemo i o načinima na koje se možemo zauzeti za sebe i druge.**

SREDIŠNJA AKTIVNOST

Trajanje: 35 min

A - VJEŽBA „PRIČA O MARTI“ (Prilog 1)

Voditelj/ica najavljuje da će pročitati „Priču o Marti“, nakon čega će slijediti rad u grupama i diskusija.

Voditelj/ica čita „Priču o Marti“, a učenicima/ama se podijeli isprintana priča (**PRILOG 1**) (**3 MIN**)

Naputak voditelju/ici: nakon čitanja priče, napraviti pauzu od 1-2 min i pustiti da se malo slegnu osjećaji koje je priča izazvala. Može napomenuti da ova priča može pobuditi različite osjećaje kod učenika/ca, te da će imati priliku u malim grupama podijeliti svoja razmišljanja i osjećaje vezane uz priču.

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

Potom, voditelj/ica podijeli učenike/ce u 4 grupe. Učenici/e odgovaraju na pitanja (**PRILOG 1**) u trajanju od 10 min. Nakon toga predstavnik/ca svake grupe izlaže odgovore svoje grupe. Voditelj/ica postavlja pitanje ima li tko što dodati, te sažima odgovore (**10 MIN RAD U GRUPI + 15 MIN DISKUSIJA**).

PITANJA ZA DISKUSIJU NAKON PROČITANOG ULOMKA:

1. Što mislite zašto je Marta šutjela o svom iskustvu?
2. Kako se Marta osjećala?
3. Kada biste bili u situaciji kao Marta, kome biste se povjerali?
4. Koje osobine bi trebala imati odrasla osoba kojoj biste se vi povjerali da ste na Martinom mjestu?
5. Što mislite koliko se često događa seksualno nasilje u obitelji?

Zašto djeca i mladi koji su preživjeli seksualno nasilje u obitelji šute?

UKRATKO NAVESTI RAZLOGE ODNOSNO DODATI ONE KOJE UČENICI/E NISU NAVELI U SVOJIM ODGOVORIMA ZAŠTO JE MARTA ŠUTJELA?

- ovise o počinitelju (odnos snaga)
- boje se počinitelja (strah od kazne, od osвете, od učestalog ponavljanja nasilja)
- strah da će počinitelj otići u zatvor, a vole ga (ne vole to što im radi)
- ne znaju za drugo, jer s tim odrastaju
- osjećaju krivnju da će se zbog njih raspasti obitelj (kako i gdje će živjeti)
- strahuju da će unesrećiti i rastužiti sve članove/ice obitelji
- sram da itko sazna za to što im se događa
- strah da će ih drugi okriviti za preživljeno nasilje
- strah da im nitko neće vjerovati
- negativno iskustvo kada su nekome rekli a nije bilo pozitivne reakcije i podrške
- strah od ismijavanja
- strah da će biti odbačeni od svih.

U PODLOZI JE MOGUĆE KORISTITI PPT 3 RAZLOZI ZAŠTO DJECA I MLADI ŠUTE.

B - POSLJEDICE SEKSUALNOG NASILJA (5 min)

Voditelj/ica najavljuje da će sada govoriti o posljedicama seksualnog nasilja.

Voditelj/ica pita učenike/ce mogu li nabrojiti neke posljedice seksualnog nasilja? Nakon što iscrpe odgovore voditelj/ica sažima što su učenici/e naveli i ističe da neke posljedice mogu biti kratkotrajne, a neke dugotrajne:

Postoje različite posljedice seksualnog nasilja. Neke su fizičke (npr. tjelesne ozljede, spolno prenosive bolesti, trudnoća), neke se odnose na reakcije okoline (npr. odbacivanje, ismijavanje, osuđivanje), neke su psihološke (npr. strah,

depresija, osjećaj krivnje), a neke su vidljive u ponašanju (npr. nanošenje ozljeda samom sebi, konzumiranje alkohola i droga da se zaboravi iskustvo nasilja). Neke su posljedice kratkotrajne, a neke dugotrajne i mogu trajati godinama.

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

MEHANIZMI ZA POMOĆ I PODRŠKU (3 min)

Voditelj/ica postavlja nekoliko pitanja učenicima/ama:

1. Što biste učinili da saznate da je prijatelj/ica doživio/vjela seksualno nasilje?
2. Kome biste se obratili/e za pomoć i podršku?
3. Koga smatrate svojom odraslom osobom od povjerenja?

Odgovarajući na ova pitanja važno je proraditi dio vezan uz to kako reagirati kad se seksualno nasilje dogodi. Treba zapamtiti: **Važno je reći odrasloj osobi od povjerenja o preživljenom nasilju. Postoje nadležne institucije kojima se prijavljuje nasilje. Žrtva nije kriva za preživljeno nasilje. Škola i stručna služba su tu za vas.**

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je povjeriti se bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da niste krivi za preživljeno nasilje i važno je da prijavite nasilje nadležnim institucijama.

EVALUACIJA (2 min)

Podijeliti učenicima/ama **1 POST-IT PAPIRIĆ** na koji svatko treba napisati što mu je **BILO POUČNO ILI ŠTO ĆE PRENIJETI DRUGIMA?** I potom zalijepiti papirić na ploču.

Ako voditelju/ici ostane vremena:

Prikazuje kratki videospot „It's On Us“ („Na nama je“) (32 sec).

POPIS PRILOGA

- Prilog 1 „Priča o Marti“
- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija
- PPT 3 Razlozi zašto djeca i mladi šute?
- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja? (ako je prošlo dulje vremena od prve radionice)
- Post-it evaluacija
- Video „It's on us“

Napomena

Ako u razredu imate učenike/ce s imenima iz priče treba izmijeniti imena u priči.

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

3 - ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

I. CILJEVI RADIONICE

- Informirati učenike i učenice o osnovnim obilježjima, učestalosti i posljedicama elektroničkog seksualnog nasilja.
- Objasniti učenicima i učenicama uzroke i posljedice elektroničkog seksualnog nasilja.
- Upoznati učenike i učenice o mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju elektroničkog seksualnog nasilja.

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- nabrojiti uzroke, oblike i posljedice elektroničkog seksualnog nasilja
- oblikovati pravila sigurnog ponašanja radi zaštite od elektroničkog seksualnog nasilja
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju bilo kojeg oblika seksualnog nasilja
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

III. KORIŠTENA LITERATURA

- Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 3. Elektroničko seksualno nasilje, 5. Rasprostranjenost seksualnog nasilja i prijava, 6. Predrasude o seksualnom nasilju, 9. Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 10 min

PREDSTAVLJANJE (5 MIN)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila s naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica najavljuje učenicima/ama temu današnje radionice: **ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE**. Podsjeti učenike/ce na ishode učenja prethodnih radionica.

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** učenicima/ama da tema seksualnog nasilja može potaknuti **NEKE OSJEĆAJE** (ne koristiti pridjev „teške“) te imaju nekoliko mogućnosti:

- mogu podijeliti osjećaje pred cijelom grupom
- mogu izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- mogu osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- mogu nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na **ODREĐENOM MJESTU** (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- mogu se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

Voditelj/ica definira **ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE** i navodi osnovne oblike (**PPT 4 ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE**) (5 MIN)

SREDIŠNJA AKTIVNOST

Trajanje: 25 min

A - PROJEKCIJA FILMA I DISKUSIJA (25 min)

Voditeljica najavljuje učenicima/ama da će sada pogledati video na ovu temu nakon čega će uslijediti diskusija.

KRATKI FILM O SEKSUALNOM ELEKTRONIČKOM NASILJU „RECI NE!“ (10,34 SEK) <https://www.youtube.com/watch?v=4iXRuBACuuO>

Nakon što su pogledali film, voditelj/ica pita učenike/ce kako se sada osjećaju i što je na njih ostavilo najjači dojam.

Voditelj/ica nakon prikazivanja filma naglašava: U filmu je prikazan jedan od oblika elektroničkog seksualnog nasilja, koji se veže uz organizirani kriminalitet. Bitno je zapamtiti da na isti način ovakvo nasilje vrše i pojedinci/ke.

Nakon toga, voditelj/ica će povesti razgovor o internetskim prijateljima/cama.

Kada kažem internetski prijatelj/ica, mislim na prijatelje/ice koje ste upoznali i s kojima se družite na internetu, a koje ne poznajete u stvarnom životu. Internet nam omogućuje komunikaciju s ljudima iz cijelog svijeta, s vršnjacima/kinjama. Često na različitim stranicama i društvenim mrežama možemo pronaći osobe s kojima dopisivanje može biti zabavno i poučno. No, kako smo vidjeli u filmu, katkad nam te osobe mogu biti opasne.

Neka se sada svatko od vas prisjeti jedne takve osobe (dati im minutu za to), bilo da ste nekada s njom komunicirali ili još uvijek komunicirate. Može se raditi i o osobi s kojom igrate neke igrice, od koje ste nešto kupili putem Interneta i sl. Ako se ne možete prisjetiti, u redu je, samo pričekajte da svi završe.

Voditelj/ica otvara diskusiju.

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

Pitanja za diskusiju:

1. Jeste li se mogli sjetiti osobe s kojom se dopisujete i družite na internetu, a da je ne poznajete u stvarnom životu? Zna li rade li to vaši prijatelji/ce?
2. Kako održavate i razvijate internetska prijateljstva? O čemu razgovarate?
3. Kako vi sebe predstavljate na Internetu? Dajete li uvijek točne informacije o sebi?
4. Vjerujete li sve što vam internetski prijatelj/ica kaže? Kako provjeravate točnost tih podataka?
5. Jeste li ikada dogovarali susret s internetskim prijateljem/icom? Jeste li se ikada uživo našli s njim/njom i kakva su vaša iskustva s tih susreta? Jeste li ikome rekli da ćete se sastati s tom osobom?
6. Mislite li da je sigurno dopisivati se s internetskim prijateljima/icama? Kako biste se zaštitili ako bi ovi razgovori postali neugodni i opasni za vas?
7. Mislite li da su osobe, ove u videu i druge, same krive ako dožive seksualno nasilje putem interneta? Što mislite tko su sve počinitelji seksualnog nasilja putem interneta?

NAPOMENA: NE TREBA PROANALIZIRATI SVA PITANJA (OVISI O TIJEKU DISKUSIJE).

Naglasiti učenicima/ama kako je svaka komunikacija s nepoznatim osobama putem interneta rizik i može dovesti do seksualnog nasilja.

ubojstvo. Dakle, tzv. prvi šamar ili prvo premlaćivanje događa se samo onda kad druge taktike opisane u kotaču nisu urodile plodom za nasilnika. Poznajući obrazac nasilja, znamo da nasilje nikad ne započinje prvim šamarom, već šamar pokazuje da nasilje traje već dugo, odnosno „da je već puno vode proteklo“. S tim u vezi, nedopustivo je osuđivati ili umanjivati ozbiljnost ako mi osobno znamo samo za jedan incident. Znači da se žrtva tek sad ohrabrila povjeriti i taj trenutak je najdragocjeniji. To je njezin poziv u pomoć. Zato treba požuriti steći njezino povjerenje.

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

MEHANIZMI ZA POMOĆ I PODRŠKU (3 min)

Voditelj/ica postavlja nekoliko pitanja učenicima/ama:

1. Što biste učinili da saznate da je prijatelj/ica doživio/vjela seksualno nasilje?
2. Kome biste se obratili/e za pomoć i podršku?
3. Koga smatrate svojom odraslom osobom od povjerenja?

Odgovarajući na ova pitanja važno je proraditi dio vezan uz to kako reagirati kad se seksualno nasilje dogodi. Treba zapamtiti: **Važno je reći odrasloj osobi od povjerenja o preživljenom nasilju. Postoje nadležne institucije kojima se prijavljuje nasilje. Žrtva nije kriva za preživljeno nasilje. Škola i stručna služba su tu za vas.**

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je **POVJERITI SE** bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da **NISTE KRIVI** za preživljeno nasilje i važno je da **PRIJAVITE** nasilje nadležnim institucijama.

EVALUACIJA (2 min)

Podijeliti učenicima/ama **1 POST-IT PAPIRIĆ** na koji svatko treba napisati što mu je **BILO POUČNO ILI ŠTO ĆE PRENIJETI DRUGIMA?** I potom zalijepiti papirić na ploču.

POPIS PRILOGA

- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija
- PPT 4 Elektroničko seksualno nasilje
- Radna kartica 2 Elektroničko seksualno nasilje
- Kratki film o seksualnom elektroničkom nasilju „Reci ne!“
- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja?
- Post-it evaluacija

4 - ZAŠTITA OD ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA

I. CILJEVI RADIONICE

- Ukazati učenicima i učenicama na povezanost rizičnih ponašanja sa seksualnim nasiljem u internetskoj komunikaciji.
- Usmjeriti učenike i učenice na mogućnost prevencije elektroničkog seksualnog ponašanja ukazujući na sigurna ponašanja u internetskoj komunikaciji.
- Upoznati učenike i učenice s mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju elektroničkog seksualnog nasilja.

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- opisati mehanizme povećanog rizika od sudjelovanja u elektroničkom seksualnom nasilju i navesti rizična ponašanja na internetu
- oblikovati pravila sigurnog ponašanja na internetu i zaštititi od seksualnog nasilja.
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju elektroničkog seksualnog nasilja.
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

III. KORIŠTENA LITERATURA

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

- Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 3. Elektroničko seksualno nasilje, 9. Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

PREDSTAVLJANJE (5 min)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila s naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** učenicima/ama da tema seksualnog nasilja može potaknuti **NEKE OSJEĆAJE** (ne koristiti pridjev „teške“) te imaju nekoliko mogućnosti:

moгу podijeliti osjećaje pred cijelom grupom

- moгу izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- moгу osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- moгу nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na **ODREĐENOM MJESTU** (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- moгу se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

Voditelj/ica poziva učenike/ce da se prisjete prošlog zajedničkog sata:

Što smo radili na prošloj radionici? S kakvim dojmovima ste otišli s prošle radionice? Jeste li nešto na njoj naučili i ponijeli sa sobom? Jeste li s nekim razgovarali o radionici na kojoj ste sudjelovali/e?

Voditelj/ica najavljuje učenicima temu radionice: **Danas ćemo govoriti o PREVENCIJI ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA NAD DJECOM I MLADIMA.** Govorit ćemo o izvorima rizika, kao i mogućim načinima na koje se djeca i mladi **MOGU ZAŠTITITI** od elektroničkog seksualnog nasilja.

SREDIŠNJA AKTIVNOST

Trajanje: 35 min

A - PROCJENA RIZIKA (7 min)

Voditelj/ica prije radionice pripremi 3 kartice s naznakama razina opasnosti nekog ponašanja (**NIJE RIZIČNO, SREDNJE RIZIČNO, VRLO RIZIČNO**) i stavi ih na vidljivo mjesto u razredu.

Voditelj/ica čita moguća opasna ponašanja na internetu, a zadatak učenika/ca je

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

da stanu ispred kartice koja odražava razinu rizičnosti toga ponašanja (nije rizično, srednje rizično, vrlo rizično). Pri tome voditelj/ica može postavljati dodatna pitanja vezana uz odluku da stanu na određeno mjesto, kao npr.: Zašto mislite da ovo ponašanje nije vrlo rizično?

LISTA RIZIČNIH PONAŠANJA NA INTERNETU:

- Čuvanje tajni (npr. netko traži od tebe da slikaš intimni dio tijela i ti si to učinio/la) zbog čega se osjećaš uznemireno i loše, osobito pred odraslim osobama.
- Sudjelovanje u dopisivanju u kojem netko komentira tvoj izgled i tijelo na neprijemljen način, a u kojem se ne osjećaš udobno.
- Davanje informacija o svom identitetu (adresi, nazivu škole, radnom mjestu roditelja i sl.) u chat sobama.
- Dogovaranje prvog susreta s internetskim poznanikom na nekom skrovitom mjestu, bez znanja bar jedne odrasle osobe.
- Objavljivanje vlastitih golišavih fotografija na društvenim mrežama.

Voditelj/ica zaključuje vježbu naglašavajući da je svako od navedenih ponašanja rizično i/ili opasno i da ih je važno izbjegavati. Voditelj/ica ponovno ističe kako jednom objavljeno, napisano ili prosljeđeno na internetu ostaje **TRAJNO** te je zato važno paziti što dijelimo putem interneta. Osim što je bitno da na internetu zaštitimo sebe, također je bitno da ne zlostavljamo druge jer nasilje putem interneta ostavlja posljedice jednako kao i nasilje koje se događa "licem u lice".

B - NAČINI ZAŠTITE OD ELEKTRONIČKOG SEKSUALNOG NASILJA (30 min)

Voditelj/ica podijeli učenike/ce u male grupe (5-6 učenika/ca). Grupe dobiju sljedeći zadatak na papiru (**10 MIN ZA RAD U GRUPI**):

- Navedite u grupi najmanje tri vlastita rizična ponašanja na internetu u kojima ste sudjelovali/sudjelujete ili za koja znate da rade vaši prijatelji/ce.
- Navedite što u takvim ponašanjima može biti opasno za vas.
- Navedite zašto ipak sudjelujete u takvim ponašanjima.

Iz svake grupe jedan učenik/ca iznosi odgovore svoje grupe (**10 MIN**).

Nakon izlaganja, voditelji/ica podijeli učenicima/cama **RADNU KARTICU 2 ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE** i zajedno s njima analizira načine na koji se mogu zaštititi. (**8 MIN**)

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

MEHANIZMI ZA POMOĆ I PODRŠKU (3 min)

Voditelj/ica postavlja nekoliko pitanja učenicima/ama:

- Što biste učinili da saznate da je prijatelj/ica doživio/vjela seksualno nasilje?
- Kome biste se obratili/e za pomoć i podršku?

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

3. Koga smatrate svojom odraslom osobom od povjerenja?

Odgovarajući na ova pitanja važno je proraditi dio vezan uz to kako reagirati kad se seksualno nasilje dogodi. Treba zapamtiti: **Važno je reći odrasloj osobi od povjerenja o preživljenom nasilju. Postoje nadležne institucije kojima se prijavljuje nasilje. Žrtva nije kriva za preživljeno nasilje. Škola i stručna služba su tu za vas.**

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je povjeriti se bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da **NISTE KRIVI** za preživljeno nasilje i važno je da **PRIJAVITE** nasilje nadležnim institucijama.

EVALUACIJA (2 min)

Podijeliti učenicima/ama **1 POST-IT PAPIRIĆ** na koji svatko treba napisati što mu je **BILO POUČNO ILI ŠTO ČE PRENIJETI DRUGIMA?** I potom zalijepiti papirić na ploču.

Ako voditelju/ici ostane vremena:

- **Prilog 2** Upitnik samoprocjene „Semafor“ na kojemu učenici/e kroz zadana pitanja procjenjuju koliko često i da li koriste navedena ponašanja. Na temelju zbroja bodova određuje se kojoj kategoriji pripadaju (**PPT 5 Semafor bodovi**).
- Kratki videospot „Razmisli prije nego objaviš“ (56 sec).

POPIS PRILOGA

- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija
- Lista rizičnih ponašanja na internetu
- 3 papira na kojima je procjena rizika (nije rizično, srednje rizično, vrlo rizično)
- Radna kartica 2 Elektroničko seksualno nasilje
- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja? (ako je prošlo dulje vrijeme od prve radionice)
- Post-it evaluacija
- Prilog 2 Upitnik samoprocjene „Semafor“
- PPT 5 Semafor bodovi
- Videospot „Razmisli prije nego objaviš“ (56 sec)

5 - SEKSUALNO NASILJE U MLADENAČKIM VEZAMA

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

I. CILJEVI RADIONICE

- Informirati učenike i učenice o osnovnim obilježjima, učestalosti i posljedicama seksualnog nasilja u mladenačkim vezama.
- Objasniti učenicima i učenicama najučestalije mitove i predrasude o seksualnom nasilju u mladenačkim vezama.
- Upoznati učenike i učenice s mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju seksualnog nasilja u mladenačkim vezama.

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- nabrojiti uzroke, oblike i posljedice seksualnog nasilja u mladenačkim vezama
- povezati seksualno nasilje u mladenačkim vezama s (ne)ravnopravnosti u društvu (predrasude)
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju seksualnog nasilja u mladenačkim vezama
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

III. KORIŠTENA LITERATURA

- Priručnik „**Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program**“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 4. Seksualno nasilje u mladenačkim vezama, 5. Rasprostranjenost seksualnog nasilja i prijava, 6. Predrasude o seksualnom nasilju, 9. Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 5 min

PREDSTAVLJANJE (5 min)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila s naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica najavljuje učenicima/ama temu radionice: **U današnjoj radionici naglasak će biti na SVIM OBLICIMA NASILJA KOJA POSTOJE U MLADENAČKIM VEZAMA, dok će u sljedećoj radionici naglasak biti isključivo na SEKSUALNOM NASILJU u mladenačkim vezama.**

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE I OPIS AKTIVNOSTI

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** učenicima/ama da tema seksualnog nasilja može potaknuti **NEKE OSJEĆAJE** (ne koristiti pridjev „teške“) te imaju nekoliko mogućnosti:

- mogu podijeliti osjećaje pred cijelom grupom
- mogu izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- mogu osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- mogu nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na **ODREĐENOM MJESTU** (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- mogu se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

SREDIŠNJA AKTIVNOST

TRAJANJE: 35 MIN

A - RODNA PERSPEKTIVA NASILJA (5 min)

Voditelj/ica ukratko objasni učenicima/ama da su nasilje u vezama/obitelji i seksualno nasilje dva dominantna oblika rodno uvjetovanog nasilja. Ukratko objasni što je **ROD I SPOL**, koje su značajke **RODNO UVJETOVANOG NASILJA** te pokaže **INFOGRAFIKU (PPT 6 RODNO UVJETOVANO NASILJE)**.

B - ZNAKOVI NASILJA U VEZI („Kotač nasilja“) (15 min)

Voditelj/ica prikaže slajd iz **PPT-A 6 KOTAČ MOĆI I KONTROLE U VEZAMA (PPT 6 RODNO UVJETOVANO NASILJE)** i podijeli učenicima/ama **RADNU KARTICU 3 KOTAČ MOĆI I KONTROLE U VEZAMA**. Pri tome navede da:

U našem društvu postoje ponašanja koja se smatraju prihvatljivima i koja se tumače kao iskaz ljubavi (npr. ljubomora), a koja su zapravo oblik stjecanja i zadržavanja moći i kontrole nad partnerom/icom. Cilj ovog kotača je pokazati kako se različita ponašanja koriste s ciljem stjecanja kontrole, a u stvarnosti se radi o znacima upozorenja i/ili već nasilničkom ponašanju.

Najčešće žrtve rodno uvjetovanog nasilja su djevojke i žene, te se iz tog razloga u shematskom prikazu kotača moći i kontrole u vezama kao počinitelji navode osobe muškog spola. Pri tome je važno imati na umu da žrtve različitih oblika nasilja koji su navedeni mogu biti i dječaci odnosno muškarci.

Proanalizirati s učenicima/ama Kotač moći i kontrole vodeći se pri tome **RADNOM KARTICOM 3 I PRILOGOM 3 (OVAJ PRILOG SE NE DIJELI UČENICIMA/AMA VEĆ SLUŽI ZA VODITELJE/ICE RADIONICA)**.

C - VJEŽBA „PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU U MLADENAČKIM VEZAMA“ (kratki animirani film i diskusija - 15 minuta)

Voditelj/ica dijeli post-it papiriće (dvije boje) i daje naputak učenicima/cama čemu će post-it papirić poslužiti uz napomenu da izbjegavaju dizanje oba papirića.

Učenicima/cama se prikazuje **KRATKI ANIMIRANI FILM „PREDRASUDE O SEKSUALNOM NASILJU U MLADENAČKIM VEZAMA“**. Prikazivanje se zaustavlja nakon svake tvrdnje, a učenici/e dižu crveni (ne slažem se) ili zeleni (slažem se)

post-it papirić, kojim pokazuju slažu li se s tvrdnjom ili ne. Voditelj/ica potom zamoli jednog od učenika/cu koji je digao crveni post-it da objasni svoj stav, a nakon toga to ponovi i za zeleni post-it. Pušta se nastavak filma s točnim odgovorima i konkretnim činjenicama i podacima. Voditelj/ica pita učenike/ce jesu li nakon dobivenih informacija promijenili uvjerenja ili stavove o seksualnom nasilju u mladenačkim vezama.

Tvrdnje:

- To što je djevojka u vezi već jednom pristala na seksualne odnose, znači da i svaki sljedeći put mora pristati.
- Dečki uvijek žele i uvijek su spremni za seksualne odnose.
- Djevojka može spriječiti silovanje, ako to stvarno želi.
- Kad dečko plati izlazak, normalno je da očekuje seksualni odnos.

Preporuka koja nije obvezna: Nakon ovog dijela svaki učenik/ca za sebe odabere jedan mit koji želi preoblikovati u pozitivnu poruku, za koju ima zadatak da o njoj razgovara sa svojom bliskom osobom i objasni joj što je u tome mit, a što stvarna činjenica. Na sljedećoj radionici će kratko izvijestiti o tome što su napravili s porukom, kome su je prenijeli i sl.

Ako voditelju/ici ostane vremena:

Prikazati kratki videospot „Zbog tebe“ i nakon videa ih svakako pitati kako se osjećaju? (3:52 sec)
<https://www.youtube.com/watch?v=I95FikZ072g>

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

TRAJANJE: 5 MIN

MEHANIZMI ZA POMOĆ I PODRŠKU (3 min)

Voditelj/ica postavlja nekoliko pitanja učenicima/ama:

- Što biste učinili da saznate da je prijatelj/ica doživio/vjela seksualno nasilje?
- Kome biste se obratili/e za pomoć i podršku?
- Koga smatrate svojom odraslom osobom od povjerenja?

Odgovarajući na ova pitanja važno je proraditi dio vezan uz to kako reagirati kad se seksualno nasilje dogodi. Treba zapamtiti: **Važno je reći odrasloj osobi od povjerenja o preživljenom nasilju. Postoje nadležne institucije kojima se prijavljuje nasilje. Žrtva nije kriva za preživljeno nasilje. Škola i stručna služba su tu za vas.**

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je **POVJERITI SE** bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da **NISTE KRIVI** za preživljeno nasilje i važno je da **PRIJAVITE** nasilje nadležnim institucijama.

EVALUACIJA (2 min)

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

Podijeliti učenicima/ama **1 POST-IT PAPIRIĆ** na koji svatko treba napisati što mu je **BILO POUČNO ILI ŠTO ĆE PRENIJETI DRUGIMA?** I potom zalijepiti papirić na ploču.

POPIS PRILOGA

- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija
- PPT 6 Rodno uvjetovano nasilje
- Radna kartica 3 Kotač moći i kontrole u vezama
- Prilog 3 Kotač moći i kontrole u vezama, pojašnjenja za voditelje/ice radionica
- Kratki animirani film „Predrasude o seksualnom nasilju u mladenačkim vezama“
- Kratki videospot „Zbog tebe!“
- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja?
- Post-it evaluacija

6 - PREPOZNAVANJE I ZAŠTITA OD SEKSUALNOG NASILJA U MLADENAČKIM VEZAMA

I. CILJEVI RADIONICE

- Omogućiti učenicima i učenicama sagledavanje seksualnog nasilja u mladenačkim vezama iz različitih perspektiva.
- Upoznati učenike i učenice s mehanizmima i mogućnostima zaštite u slučaju seksualnog nasilja u mladenačkim vezama

II. OČEKIVANI ISHODI UČENJA

Učenici/e će nakon sudjelovanja na radionici moći:

- povezati seksualno nasilje u mladenačkim vezama s rodnom (ne)ravnopravnosti
- zalagati se za afirmaciju ravnopravnosti rodova u mladenačkim vezama
- navesti i koristiti sustave za podršku, pomoć i prijavu u slučaju seksualnog nasilja u mladenačkim vezama
- pokazati suosjećanje prema osobama koje su preživjele seksualno nasilje.

III. KORIŠTENA LITERATURA

- Priručnik „Seksualno nasilje nad i među djecom i mladima - SNEP program“, s naglaskom na poglavlja 1. Seksualno nasilje: definicije i osnovni oblici, 4. Seksualno nasilje u mladenačkim vezama, 5. Rasprostranjenost seksualnog nasilja i prijava, 9. Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja.

IV. SADRŽAJ - OPIS RADIONICE

UVODNA AKTIVNOST

Trajanje: 10 min

PREDSTAVLJANJE (10min)

Kratko pozdravljanje učenika/ca i pozivanje na njihova razredna pravila s naglaskom na komunikacijske vještine slušanja i poštovanja mišljenja svih, kao značajan oblik međusobnog uvažavanja.

Voditelj/ica podsjeća učenike/ce na prethodnu radionicu:

Sjećate li se što smo radili/e prošli put?

Što ste kao važno zapamtili/e?

Kome ste prenijeli pozitivnu poruku s prethodne radionice?

Kakvo vam je bilo iskustvo?

Voditelj/ica najavljuje učenicima/ama temu radionice: **U današnjoj radionici ćemo nastaviti s temom SEKSUALNOG NASILJA U MLADENAČKIM VEZAMA i situacijama koje se često događaju među mladima, kao što je nagovaranje na seksualne aktivnosti na koje netko nije spreman/a ili ih ne želi.**

Voditelj/ica treba **ISTAKNUTI** učenicima/ama da tema seksualnog nasilja može potaknuti **NEKE OSJEĆAJE** (ne koristiti pridjev „teške“) te imaju nekoliko mogućnosti:

- mogu podijeliti osjećaje pred cijelom grupom
- mogu izići predahnuti i vratiti se u nekom trenutku, ako to žele
- mogu osjećaje zadržati za sebe ili ih izreći poslije
- mogu nakon održane radionice potražiti voditelja/icu i/ili stručnog suradnika/cu, koji će biti na ODREĐENOM MJESTU (navesti učenicima/ama gdje točno) i s kojim mogu otvoreno porazgovarati
- mogu se, ako žele, obratiti na neku od adresa/telefona koje ćemo ponuditi na kraju radionice.

SREDIŠNJA AKTIVNOST

Trajanje: 25 min

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

A - RAD NA „PRIČI ANA I SVEN“ (25 MIN) (Prilog 4)

Voditelj/ica čita „Priču Ana i Sven“ (**PRILOG 4**), a učenicima/ama dijeli isprintanu priču.

Nakon pročitane priče učenici/e se dijele u tri grupe. Svaka grupa zauzima jednu perspektivu te iz tih uloga ispunjavaju pripremljeni radni list (**PRILOG 4A, 4B, 4C**). Voditelj/ica objasni da svaka grupa ima neka pitanja koja se odnose na priču koju su čuli, ali da imaju i specifičan dodatni sadržaj koji trebaju pročitati i koji će im pomoći da odgovore na pitanja koja su dobili/e (**RAD U GRUPI 10 MIN**).

Iz svake grupe jedan učenik/ca iznosi odgovore svoje grupe (max 3 min x 3 grupe= **15 MIN**).

Grupe:

1. Pozicija Ane
2. Pozicija Svena
3. Pozicija promatrača/ica

Voditelj/ica moderira grupnu diskusiju nakon izlaganja.

ZAKLJUČNA AKTIVNOST

Trajanje: 10 min

IZRADA OSOBNOG SIGURNOSNOG PLANA (6 min)

Na samome kraju radionice s učenicima/ama se razgovara o provedenim aktivnostima i zaokružuju se zaključci o njihovim mogućim reakcijama u situacijama seksualnog nasilja, načinima zauzimanja za sebe (zadovoljavanja svojih potreba i ostvarivanja svojih prava), kao i važnosti traženja pomoći ako dožive neugodno iskustvo. U zajedničkoj raspravi naglašavaju se brojni izvori dobivanja podrške (iz njihovog obiteljskog, prijateljskog, socijalnog okruženja itd.) te učenici/e ispunjavaju pripremljeni radni list (**PRILOG 5 OSOBNI SIGURNOSNI PLAN**).

Voditelj/ica pokaže slajd **PPT 2 KONTAKTI INSTITUCIJA I ORGANIZACIJA** kojima se mogu obratiti ako im je potrebna pomoć. Svi navedeni podatci nalaze se na **RADNOJ KARTICI 1 ŠTO UČINITI U SLUČAJU SEKSUALNOG NASILJA?** koje se dijele učenicima/ama, ali se ne analizira s njima već se istaknu 3 ključne stvari: važno je **POVJERITI SE** bliskoj osobi u koju imate povjerenja; važno je da u svakom trenutku znate da **NISTE KRIVI** za preživljeno nasilje i važno je da **PRIJAVITE** nasilje nadležnim institucijama (**2 MIN**).

EVALUACIJA (2 min)

Podijeliti učenicima/ama 1 post-it papirić na koji svatko treba napisati što mu je bilo poučno ili što će prenijeti drugima? I potom zalijepiti papirić na ploču.

POPIS PRILOGA

- PPT 2 Kontakti institucija i organizacija

RAZRADA RADIONICA

STRUKTURA RADIONICE
I OPIS AKTIVNOSTI

- Prilog 4 „Priča Ana i Sven“

- Prilog 4a, 4b i 4c Kartice za rad na slučaju „Ana i Sven“

- Prilog 5 Osobni sigurnosni plan

- Radna kartica 1 Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja? (ako je prošlo dulje vremena od prve radionice)

- Post-it evaluacija

POPIS RADNIH KARTICA/ PRILOGA/ VIDEO/ POWER POINT PREZENTACIJA ZA PROVEDBU RADIONICA

Svi prilozi/radne kartice/video prilozi i Power Point prezentacije dostupni su preko ovog QR koda.

RADNE KARTICE		
1.	Radna kartica 1	Što učiniti u slučaju seksualnog nasilja?
2.	Radna kartica 1	Elektroničko seksualno nasilje
3.	Radna kartica 1	Kotač moći i kontrole
PRILOZI		
4.	Prilog 1	„Priča o Marti“
5.	Prilog 2	Upitnik samoprocjene Semafor
6.	Prilog 3	Tumačenje Kotača moći
7.	Prilog 4	„Priča Ana i Sven“
8.	Prilog 4a, 4b,4c	Kartice za rad na slučaju/ Ana i Sven
9.	Prilog 5	Osobni sigurnosni plan
VIDEO PRILOZI		
10.	Kratki animirani film 1	Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju
11.	Kratki animirani film 2	Mitovi i predrasude o seksualnom nasilju u mladenačkim vezama
12.	Kratki animirani film 3	Elektroničko seksualno nasilje „Reci ne!“ (MUP)
13.	Video	Lady Gaga „Till it happens to you“
14.	Video	„Zbog tebe!“
15.	Video	It s on us! (Na nama je!)
16.	Video	Razmisli prije nego objaviš!
POWER POINT PREZENTACIJE		
17.	PPT 1	Definicija, oblici i učestalost seksualnog nasilja
18.	PPT 2	Kontakti institucija i organizacija
19.	PPT 3	Razlozi zašto djeca i mladi šute
20.	PPT 4	Elektroničko seksualno nasilje
21.	PPT 5	Semafor bodovi
22.	PPT 6	Rodno uvjetovano nasilje

PRILOG 1 / „PRIČA O MARTI“

Zovem se Marta i imam 17 godina. Idem u treći razred srednje škole i želim s vama podijeliti svoju priču zato što se to može dogoditi svakome i zato što o tome ne smijemo šutjeti. Sve je počelo prošle godine, u drugom razredu. Moja baka (tatina mama) se razboljela i ona i djed su došli živjeti s nama da možemo brinuti o baki. Djed i ja smo se dobro slagali. Svaki dan bi me pitao „Mala, kako je u školi? Te zezaju dečki? Jel treba netko doći uvesti reda?“, šalio se sa mnom. Voljela sam s djedom razgovarati o novostima iz škole, jer mi se činilo da me stvarno sluša. Majka me često slušala na pol uha jer je ili jurila oko veša ili je kuhala ručak. Kada bi djed i baka dobili penziju, znali su mi kupiti nešto odjeće, te bi zajedno prokomentirali kako mi stoji. Djed je često znao pohvaliti moju liniju, iako baš nisam bila vitka. Baka je bila sve bolesnija i većinu vremena je bila u polusnu od lijekova. Soba u kojoj su baka i djed spavali bila je tik do moje. Djed bi često kada bi navečer išao u kupaonicu na kraju hodnika, znao proviriti u moju sobu da pita kako sam ili bi mi samo zaželio laku noć. Bila sam tako sretna što imam tako super djeda. Jednu večer, na odlasku u kupaonicu, kroz odškrinuta vrata moje sobe, navirio se i pitao kao i obično: „Mala, kak’ je bilo u školi?“ „Dobro, sve pod kontrolom“. Ušao je u sobu i sjeo do mene na krevet. „Da vidim s kim se to dopisuješ?“ rekao je kroz smijeh. „Sada sam i ja tu da pazim na tebe. Posebno ako te dečki gnjave.“ Rekla sam da je sve ok i nasmiješila se. Jednu večer prilikom odlaska u kupaonicu, vidio je da u mojoj sobi gori svjetlo, pokucao je i dobio mi nešto na krevet. „Stigla je penzija, kupio sam ti nešto.“ Dobila sam prekrasni svijetlo ružičast pulover. Sutradan ujutro dok su majka i otac otišli na posao, pokucao je na vrata sobe i pitao me jel’ mi dobra veličina ili treba zamijeniti. Rekla sam da je ok, no on je inzistirao da obučem pulover i pokažem mu da se uvjeri sam. Rekao je da mi stoji kao saliven i nek’ siđem dolje u kuhinju na doručak. Jeli smo i smijali se, popili i kavu pa sam ja otišla u školu. Navečer dok sam legla u krevet čula sam djedove korake kako ide u kupaonicu no nije me došao niti pozdraviti. Ugasila sam svjetlo i pomislila kako je sigurno imao naporan dan i želi se odmoriti pa nije imao vremena za mene. Negdje u noći probudila me škripa vrata, djed je došao u sobu i legao uz mene. Rekao je kako sam ja super cura i kako cijeli dan misli na mene. Pokušala sam nešto reći no stavio mi je ruku na usta i od šoka sam ležala paralizirana bez micanja. Kada je bilo gotovo, rekao je: „Mala, slatko sanjaj“ i izišao iz sobe. Ujutro su majka i otac otišli na posao. Čula sam djeda dolje u kuhinji, no nisam imala snage sići. Zvao me na doručak. Otezala sam silazak koliko god sam mogla, no on je bio uporan. Kad sam napokon sišla samo mi je s vrata rekao: „Mala, pazi što pričaš! Što misliš kome bi vjerovali više.. tebi ili meni?“ Ocjene u školi su mi pale. Na satu sam često bila mislima odsutna. Najbolja prijateljica Sanja primijetila je da se ne zezam s njom kao inače, da sam šutljiva i zamišljena. Čak me i majka pitala što sam tako tiha, no rekla sam da sam se nešto posvađala sa Sanjom pa da o tome razmišljam. Bilo me strah i sram i stalno sam u glavi čula „kome bi više vjerovali tebi ili meni?“ Prije pet dana na satu sam se sjetila svoje obitelji i brzo odjurila na wc. Za mnom je došla Sanja i kad je vidjela da plačem, pitala me što mi je. Nisam joj željela priznati, no kako je bila uporna rekla sam joj da sam se posvađala sa majkom. Sutradan u školi opet me pitala zašto sam počela dobivati jedinice i ako me nešto muči da joj kažem. Dugo sam razmišljala, Sanju znam od osnovne škole, pa valjda joj mogu reći i još je obećala da nikome neće reći. Kada sam joj ispričala što se dogodilo samo me čvrsto zagrlila i šapnula „Ali to moramo nekome reći!“. Skočila sam i zaprijetila joj. „Ni slučajno, tko će mi vjerovati?“. Kasnije sam saznala da je Sanja rekla sve majci i nakon toga sam sve ispričala pedagoginji. I drago mi je da jesam...

Svi prilozi/radne kartice/video prilozi i Power Point prezentacije dostupni su preko ovog QR koda.

POPIS RADNIH KARTICA/ PRILOGA/ VIDEO/ POWER POINT PREZENTACIJA ZA PROVEDBU RADIONICA

POPIS RADNIH KARTICA/ PRILOGA/ VIDEO/ POWER POINT PREZENTACIJA ZA PROVEDBU RADIONICA

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

U GRUPI PROKOMENTIRAJTE I ODGOVORITE NA PITANJA:

1. Što mislite zašto je Marta šutjela o svom iskustvu?
  2. Kako se Marta osjećala?
  3. Kad bi bili u situaciji kao Marta, kome biste se povjerali?
  4. Koje osobine bi trebala imati odrasla osoba kojoj biste se vi povjerali da ste na Martinom mjestu?
  5. Što mislite koliko se često događa seksualno nasilje u obitelji?
- SNEP, Ženska soba, 2019.

PRILOG 2 / UPITNIK „SEMAFOR“

Svatko od vas neka pročitati tvrdnju i iskreno odgovori tako da uz broj tvrdnje upiše broj od 0 do 3 gdje brojevi znače:

0 - nikad, 1 - samo jedanput, 2 - rijetko, 3 - često

Nitko neće tražiti da pročitate svoj rezultat, zato budite iskreni prema sebi!

1. Na chat-u, messengeru ili na mobitelu predstavio/la sam se kao netko drugi (netko tko stvarno postoji i koga poznajem).
2. S tuđe e-mail adrese ili mobitela poslao/la sam uznemirujuće poruke prijateljima.
3. Prijetio/la sam nekomu putem interneta ili mobitela.
4. Putem interneta ili mobitela (namjerno, u ljutnji, u šali ili onako bez razmišljanja) poslao/la sam poruku koja može drugoga posramiti ili povrijediti.
5. Putem interneta ili mobitela poslao/la sam tuđu sliku ili informaciju bez njegova/njezina znanja.
6. Objavio/la sam privatne podatke ili neistine o nekome putem Interneta ili chat-a na mobitelu.
7. Traćao/la sam nekoga putem chat-a, bloga ili foruma.
8. Napravio/la sam stranicu na Internetu ili profil na društvenoj mreži na tuđe ime bez znanja te osobe.
9. Putem Interneta ili mobitela poslao/la sam grube ili zastrašujuće poruke nekomu, makar samo u šali.
10. Koristio/la sam proste riječi i grub rječnik online ili putem mobitela.
11. Putem interneta ili mobitela pisao/la sam ružne stvari ili laži o nekome.
12. Prenio/la sam informaciju dobivenu putem interneta ili mobitela

koja bi mogla drugu osobu povrijediti ili posramiti, makar i u šali.

13. Stavio/la sam oglas izazovnog sadržaja u ime druge osobe, s njezinim brojem mobitela ili adresom.

Na kraju zbroji bodove kako bi dobio/la ukupan zbroj!

PRILOG 3 / MOĆ I KONTROLA U MLADENAČKIM VEZAMA

Kotač moći i kontrole nas upoznaje s obrascem nasilničkog ponašanja u vezama i konkretizira kako se iskazuju različiti oblici nasilja koji se mogu pojaviti.

Centralni krug pokazuje cilj, odnosno uzrok svakog nasilnog ponašanja koje je uvijek uspostavljanje kontrole i moći nad osobom koja trpi nasilje. Centralni krug zapravo odgovara na pitanje ZAŠTO se nasilna osoba odlučuje za nasilje. Korijen nasilja nije vezan uz neku bolest ili poremećaj nasilnika, već se radi o neravnopravnom odnosu moći muškaraca i žena, odnosno o zloupotrebljavanju muške nadmoći. Strategije i taktike uključuju 8 osnovnih oblika nasilja: ljutnja/emocionalno zlostavljanje, korištenje socijalnog statusa, zastrašivanje/prijetnje, umanjivanje/negiranje/okrivljavanje, fizičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, izolacija/ljubomora, vršnjački pritisak. Ovaj dio kruga odgovara na pitanje KAKO nasilna osoba čini nasilje. Njima se nasilna osoba služi da bi postigla za sebe željeni cilj. Radi se o oblicima nasilja koji mogu biti korišteni pojedinačno ili u kombinaciji. Važna napomena mladima – ako primijetite dva ili više od navedenih oblika nasilja u svojoj vezi, tada se ne može govoriti o nepovezanim incidentima, za koje se najčešće okrivljuje žrtva, nego se radi o nasilju za koje je isključivo odgovorna osoba koja ga vrši.

Taktike koje će izabrati nasilna osoba ovise prije svega o njezinoj procjeni, koja je vezana uz dva kriterija. Prvi je poznavanje vlastite partnerice, a drugi cilj (centralni krug – moć i kontrole, da upravlja životom druge osobe). Nasilna osoba će iskoristiti to što dobro poznaje osobu koju zlostavlja i primijeniti će onu taktiku za koju zna da će je najviše povrijediti i zaboljeti. Emocionalno zlostavljanje može se suptilnije odvijati od fizičkog zlostavljanja, ali to ne znači da je manje štetno za žrtvu. Puno žena je reklo da emocionalni ožiljci znatno duže zarastaju nego slomljene kosti.

ULOGA FIZIČKOG NASILJA U CJELINI OBRASCA – Često se misli da nasilje postoji samo onda kada je fizičko, što je pogrešno! Fizičkom nasilju će nasilnik pribjeći samo kada mu prethodno navedene taktike i strategije nisu donijele željeni cilj ili kada želi olakšati/učvrstiti provođenje strategija. Kod oblika nasilja postoji redoslijed kad će se pojaviti fizičko nasilje.

Žene često govore da je nasilnik u stanju danima ne govoriti. „Nekad pomislim neka me i jednom udari, samo da šuti, ne mogu to izdržati.“ Okolina koja ne razumije obrazac nasilja, olako i neodgovorno izjavljuje „da ona voli da je netko tuče“. Riječ je o tome da ovaj nasilnik vrlo dobro poznaje svoju partnericu i zna da je šutnja za nju itekako bolna. Zbog toga, nije neobično da postoji puno partnerskih odnosa u kojima postoji nasilje, a da uopće nema fizičkog nasilja. To znači da nasilniku nije bilo neophodno upotrijebiti silu, jer su mu sve druge taktike već osigurale da potpuno upravlja životom

POPIS RADNIH KARTICA/ PRILOGA/ VIDEO/ POWER POINT PREZENTACIJA ZA PROVEDBU RADIONICA

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

partnerice. Već je postala poslušna u odnosu na njegove zahtjeve. Na primjer, neverbalni znak kao što je prst povučen ispod brade znači prijetnju ubojstvom i snažna je demonstracija moći. Mislite li da je neophodno fizičko nasilje ako muškarac koje susrećete u popularnim kafićima ima oružje kod sebe? Također, rizično je mjeriti jesu li neki nasilni postupci koji pripadaju fizičkom nasilju ozbiljniji od drugih, jer guranjem, šamaranjem, skrivenim ozljedama nastaje zločin i počinje ubojstvo. Dakle, tzv. prvi šamar ili prvo premlaćivanje događa se samo onda kad druge taktike opisane u kotaču nisu urodile plodom za nasilnika. Poznajući obrazac nasilja, znamo da nasilje nikad ne započinje prvim šamarom, već šamar pokazuje da nasilje traje već dugo, odnosno „da je već puno vode proteklo“. S tim u vezi, nedopustivo je osuđivati ili umanjivati ozbiljnost ako mi osobno znamo samo za jedan incident. Znači da se žrtva tek sad ohrabrila povjeriti i taj trenutak je najdragocjeniji. To je njezin poziv u pomoć. Zato treba požuriti steći njezino povjerenje.

SNEP, Ženska soba, 2019.

PRILOG 4/ PRIČA „ANA I SVEN“

Ana i Sven su učenici 3. razreda srednje škole. Sven ide u gimnaziju, a Ana u ekonomsku školu. Upoznali su ih zajednički prijatelji na jednom tulumu i odmah su „kliknuli“. Od tog tulumu su se našli već 3 puta. Tog dana Sven je poslao poruku Ani idu li večeras van i Ana je odgovorila: „Da, naravno. Mogu se vratiti doma kad hoću, jer su starci na putu!“

Našli su se u novootvorenom klubu u gradu. Ana je došla s dvije frendice, a tamo su ih već čekali Sven i njegova tri frenda i već su bili u cugi. Svi su se poznavali od ranije. Čim su došle, Ani su dečki rekli kako izgleda totalno seksi u toj haljinici s izazovnim dekolteom. Ivin friend Zoran šapnuo mu je na uho: „Kaj budeš ti to povalio večeras?“ Sven je donio svima piće i krenuo se odmah grliti s Anom. Ona je bila dobro raspoložena i plesala je te uživala u grljenju i ljubljenju sa Svenom. Sven je Ani neprekidno donosio nove runde žestice i sada su već bili vidno pijani. Pipkali su se pred svima, a Ana bi svako malo izgubila ravnotežu.

Sven je predložio da odu k njoj doma. Cijelim putem joj je govorio kako je prezgodna, zabavna, seksi i pametna. Ana uživa u komplimentima, ali joj se užasno vrti i govori Svenu kako joj nije dobro i da misli da će povraćati. Sven je uvjerava kako će joj biti bolje čim stignu u stan. U stanu je Sven prigušio svjetla, upalio svijeće i muziku te se privinuo uz Anu i počeli su se strasno ljubiti i dirati. Ani su bili ugodni njegovi dodiri i stvarno joj se Sven sviđao no nije bila sigurna želi li seks u ovom stanju i je li uopće spremna na seks sa Svenom?

Sven joj je počeo otkopčavati grudnjak i Ana mu je rekla da prestane, da joj nije dobro i da želi ići spavati. Sven je bio sav uzbuđen i izvan sebe od strasti. Govorio joj je: „Ma daj ajde nije ti tako loše, ovo nam je idealna prilika!“ Njegov je dodir postao grublji. Ana se pokušala izvući, ali je on bio snažniji od nje. On se nije obazirao na njezine proteste. Sviđala mu se i ovo im je već četvrti spoj. Ana se boji i ne razumije što se događa. Samo želi da se Sven makne od nje. Pomislila je da je bolje da se prepusti i da bude gotovo što prije. Sven je napokon „završio“ i prestao uzdisati.

Poljubio je Anu te se okrenuo i zaspao.

PRILOG 4A - „ANA“

U ANINOJ GLAVI...

„Da, sigurna sam, sviđa mi se! Baš se dobro osjećam!“

„Predobar tulum! Konačno sam se opustila nakon svih obveza u školi...“

„Uuuu, zna i dobro plesati... Super je! I curke mi to govore već dulje vrijeme...“

„Nekako se ne osjećam dobro, slabo mi je... Pravo vrijeme da idemo kod mene...“

„Što se sada događa? Odlično smo se zabavljali, ali sada...“

„Ali govorim mu „NE“! Zašto ne prestane? Zašto me ne doživljava?“

„Osjećam se slabo, nemam snage jače...“

„Želim da prestane! Što da napravim“

Radi li se ovdje o seksualnom nasilju?

Koji se sve osjećaji mogu pojaviti kod Ane nakon ovog događaja?

Što Ana može napraviti nakon te večeri?

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda*

PRILOG 4B - „SVEN“

U SVENOVOJ GLAVI...

„Super sam večeras! Baš se dobro osjećam, onako, ko pravi frajer.“

„ I Ana je prezgodna, svi su mi rekli da baš predobro izgleda, da ima dobre noge...“ „Već smo na četvrtom spoju... Danas bi moglo biti nešto više, a još njezinih nema doma...“

„Jako mi se sviđa. Baš je super cura! „Jel ona možda ipak pre-više popila?“

„Koja dobra cura, totalno sam napaljen...“

„Odvest ću je doma... Večeras će svakako biti „akcije!“

„Govori da želi da prestanem, ali zašto me onda pustila u stan?“

„Sigurno uživa kao i ja... Napokon sam ovo dočekao!“

Radi li se ovdje o seksualnom nasilju?

Zašto Sven nije prestao kad mu je Ana rekla da želi spavati?

Je li Sven mogao drugačije postupiti? Što je mogao napraviti drugačije?

PRILOG 4C - „PROMATRAČI/ICE“

U GLAVAMA PROMATRAČA/ICA U KLUBU...

„Pogledaj ih kako su zaljubljeni! Baš slatko!“

„Joj, malo pretjeruju s tim pipkanjem... No, neću ih ja učiti pristojnom ponašanju...“

„Ajme, kako se obukla!“ „Kakav frajer, baš je Ana sretnica! Čini se da se i ona sviđa njemu...“

„O, da, zgodna je mala! Ne bi hse žalio da je meni takva cura...“

„Pa, koja je to njoj čaša? On se ipak bolje drži...“

„Ona izgleda kao da ne zna što želi, ali valjda će se on pobrinuti za nju...“ „Je li njoj dobro? Treba li ju voziti doma?“

Tko su sve promatrači i promatračice

Po vašem mišljenju, zašto promatrači/ice nisu reagirali/e?

Kako su promatrači/ice trebali reagirati?

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

PRILOG 5/ OSOBNI SIGURNOSNI PLAN

ZAPAMTI...

Ako se nalaziš u vezi u kojoj doživljavaš nasilje, postoje načini da to zaustaviš. Svaka osoba ima pravo osjećati se sigurno i ispunjeno u odnosima, zadovoljavati svoje potrebe...

Imaj na umu da si odgovoran/na samo za svoje ponašanje, a nikako ne za postupke svog partnera/partnerice.

Ako doživljavaš bilo koji oblik nasilja u vezi, važno je povjeriti se prijateljici ili prijatelju, članu obitelji ili stručnoj osobi tj. osobi u koju imaš povjerenja.

Skime bi ti razgovarao/razgovarala o svojem iskustvu, kome bi se povjerio/povjerila?

Koje su tvoje bliske osobe (iz obiteljskog, vršnjačkog, školskog itd. okruženja)?

U izgradnji i održavanju kvalitetnih odnosa, značajne su socijalno-emocionalne vještine poput prepoznavanja i iskazivanja emocija, slušanja, zauzimanja za sebe, vještine rješavanja problema, kritičkog promišljanja, nošenja s pritiscima vršnjaka/inja i dr.

Važno je vještine učiti, razvijati i unaprjeđivati, a oni su naši potencijali i jake strane.

Koje vještine prepoznaješ kod sebe?

Važno je informirati se i o mogućnostima dobivanja stručne pomoći i podrške. Raspitaj se koje organizacije civilnog društva i savjetovališta postoje u tvome gradu. Ako osoba kojoj si se obratio/la nije podržavajuća, obrati se drugoj odrasloj od povjerenja.

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

RADNA KARTICA 1

**ŠTO UČINITI AKO DOŽIVIŠ SEKSUALNO NASILJE I
KOME SE OBRATITI ZA POMOĆ I PODRŠKU?**

- **POVJERI SE BLISKOJ OSOBI U KOJU IMAŠ POVJERENJA**
- **UZ PODRŠKU ODRASLE OSOBE U KOJU IMAŠ POVJERENJA POTRAŽI POMOĆ I PRIJAVI NASILJE NADLEŽNIM INSTITUCIJAMA**
- Saznaj kojim se **ORGANIZACIJAMA CIVILNOG DRUŠTVA (SAVJETOVALIŠTA, SKLONIŠTA, CENTRI ZA ŽRTVE SEKSUALNOG NASILJA)** u svom gradu možeš obratiti za pomoć i podršku
- **INFORMIRAJ SE O SEKSUALNOM NASILJU** i njegovim oblicima

ZA VIŠE INFORMACIJA posjeti web stranicu: **WWW.ZENSKASOBA.HR**

ŠTO UČINITI AKO BLISKA OSOBA DOŽIVI SEKSUALNO NASILJE?

1. **PUSTI OSOBU DA SAMA KAŽE ŠTO I KOLIKO ŽELI.** Nemoj biti znatiželjan/na i ispitivati.
2. **"VJERUJEM TI!"** su najbitnije riječi koje osoba koja ti se povjeri treba i želi čuti.
3. Jedino što je bitno je da se **DOGODILO NEŠTO ŠTO OSOBA NIJE HTJELA** a sve ostalo je nevažno (je li bila pod utjecajem alkohola i/ili droge, kako je bila odjevena i sl.)
4. Samo je **JEDAN KRIVAC. NASILNIK.** Reci to jasno!
5. Ako misliš da je tebi bliska osoba **U OPASNOSTI, ODMAH KONTAKTIRAJ ODRASLU OSOBU** kojoj vjeruješ. Možda će se tebi bliska osoba zbog toga naljutiti, možda čak i prekinuti odnos s tobom, ali sačuvati njezin život je bitnije od vašeg odnosa.

ZA POMOĆ I PODRŠKU OBRATI SE SLJEDEĆIM INSTITUCIJAMA I ORGANIZACIJAMA:

Policija 112

Ženska soba/Centar za žrtve seksualnog nasilja

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda*

Adresa: Maksimirska 51 a, 10 000 Zagreb

Tel: 01/6119 444

E-mail: savjetovaliste@zenskasoba.hr

Web: www.zenskasoba.hr

Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba

Adresa: Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb

Tel: 01/3457 518

E-mail: info@poliklinika-djeca.hr

Web: www.poliklinika-djeca.hr

Hrabri telefon - Savjetodavna linija za zlostavljanu i zanemarenu djecu

Adresa: Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb

Tel: 116 111

E-mail: info@hrabritelefon.hr

Web: www.hrabritelefon.hr

Ured pravobraniteljice za djecu

Adresa: Teslina 10, 10 000 Zagreb

Tel: 01/4929 669, 01/4929 278

E-mail: info@dijete.hr

Web: www.dijete.hr

Plavi telefon

Adresa: Ilica 36, 10 000 Zagreb

Tel: 01/483 3888

E-mail: plavi-telefon@zg.t-com.hr

Web: www.plavi-telefon.hr

Ured pravobraniteljice za ravnopravnost spolova

Adresa: Preobraženska 4/1, 10 000 Zagreb

Tel: 01/4848 100

E-mail: ravnopravnost@prs.hr

Web: www.prs.hr

Zagrebačko savjetovalište protiv nasilja djece i mladih "Luka Ritz"

Adresa: Fabkovićeve 1/3, 10 000 Zagreb

Tel: 01/888 5440

E-mail: info@savjetovaliste.hr

Online savjetovalište: pitaj@savjetovaliste.hr

Web: www.savjetovaliste.hr

Centri za socijalnu skrb

Udruga roditelja „Korak po korak“

Adresa: Ilica 73, 10 000 Zagreb

Tel: 01/ 4855 - 578, 01 48 55 578; 01 48 47 598

Web: www.udrugaroditeljajpk.hr

RADNA KARTICA2

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE

ELEKTRONIČKO SEKSUALNO NASILJE uključuje slanje i dijeljenje sadržaja seksualne prirode bez pristanka druge osobe, a čija je svrha seksualno uznemiravanje druge osobe, kontrola, moć i/ili zadovoljenje vlastitih seksualnih potreba (poruke, slike, komentari, video i sl.).

Elektroničko seksualno nasilje obuhvaća i širenje glasina koje se odnose na seksualni život, prosljeđivanje intimnih fotografija te iskorištavanje mladih osoba za pornografske aktivnosti.

CYBERGROOMING je oblik seksualnog elektroničkog nasilja kojim starije osobe seksualno zlostavljaju djecu i mlade putem interneta i društvenih mreža.

Seksualni predatori koriste različita ponašanja kako bi se zbližili s mladim osobama:

- **MANIPULACIJE** (...Ja sam ti jedini prijatelj/ica kojem možeš vjerovati...)
- **LAŽI** (...I ja imam 15 godina i razumijem kako se osjećaš...)
- **ZAHTIJEVANJE TAJNOSTI** (...Ako kažeš nekome za mene, zabranit će nam da razgovaramo, a to sigurno ne želiš...)
- **LJUBAZNOST I LASKANJE** (...Ti si najpametniji/a...Kako drugi ne vide koliko si zgodan/zgodna...)

ZA VIŠE INFORMACIJA POSJETI:

www.zenskasoba.hr

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda.*

**KAKO SE ZAŠTITITI OD SEKSUALNOG ELEKTRONIČK-
OG NASILJA?**

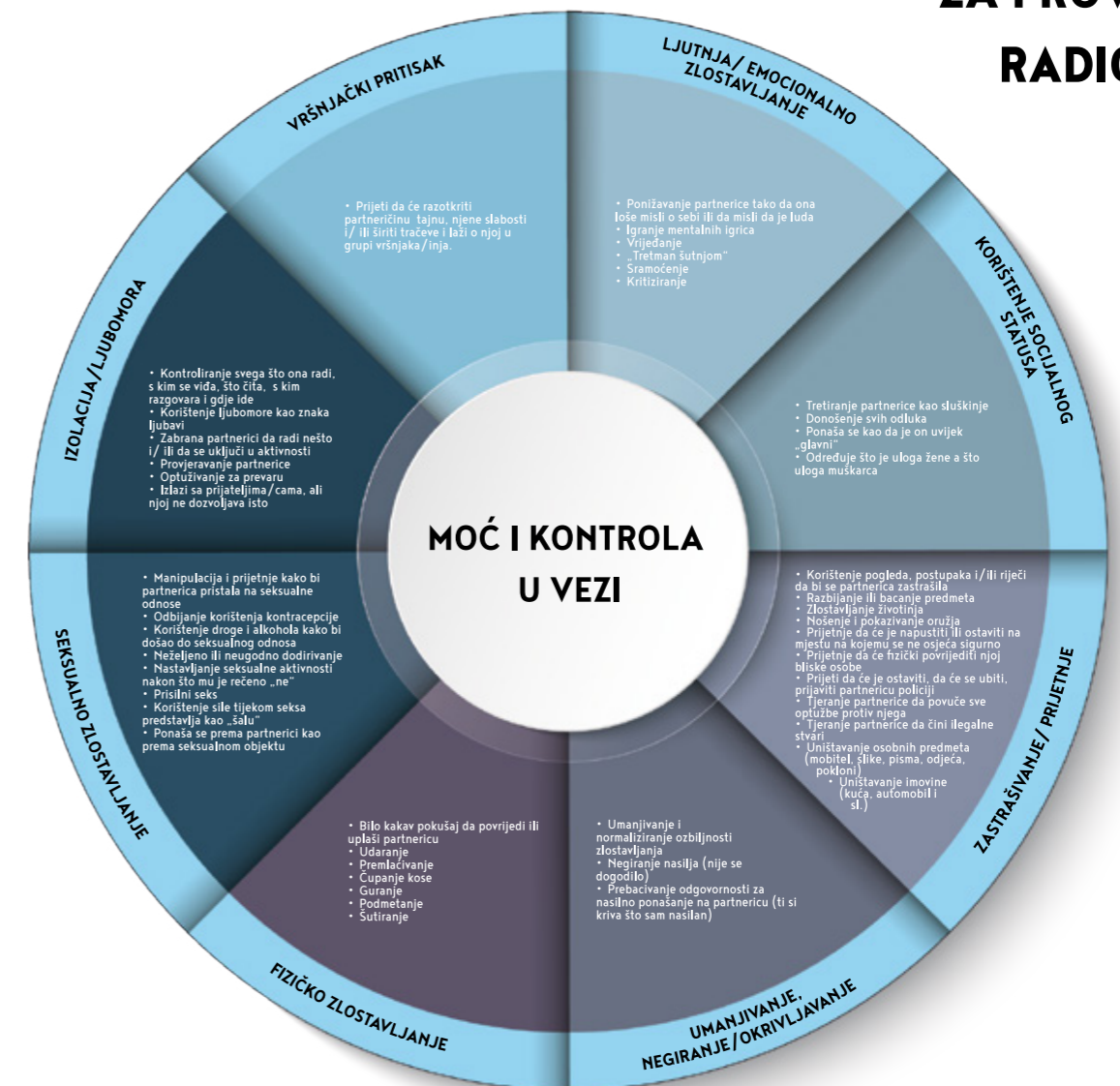
1. Čuvaj osobne informacije!
2. Čuvaj svoje lozinke!
3. Ne susreći se sam/sama s osobama koje si upoznao/la putem interneta osobito ne u privatnim prostorima!
4. Ako primaš neželjene poruke i slike, obrati se odrasloj osobi u koju imaš povjerenja!
5. Ne šalji poruke i slike koje vrijeđaju druge!
6. Ne šalji poruke i svoje slike koje te mogu dovesti u neugodnu situaciju!
7. Ne šalji slike i videouratke u zamjenu za poklone!
8. Ne briši uznemirujuće sadržaje koje si primio/la!

**ZAPAMTI KAKO NIKADA NISI U BEZIZLAZNOJ SITUACIJI TE SE
OBRATI RODITELJIMA ILI DRUGOJ BLISKOJ ODRASLOJ OSOBI ZA
POMOĆ I PODRŠKU!**

Nisi ti kriv/a zbog toga što doživljavaš.

Zatraži pomoć i savjet čak i kad misliš da si učinio/la nešto nedopušteno.

RADNA KARTICA 3 / KOTAČ MOĆI I KONTROLE

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

**POPIS
RADNIH
KARTICA/
PRILOGA/
VIDEO/
POWER
POINT
PREZENTACIJA
ZA PROVEDBU
RADIONICA**

*Svi prilozi/radne
kartice/video prilozi i
Power Point prezentacije
dostupni su preko ovog
QR koda*

ZDRAVI PARTNERSKI ODNOSI

Svaki partnerski odnos je poseban i drugačiji, a njegova kvaliteta rezultat je uloženog uzajamnog truda i svakodnevnog rada na njemu.

Zdrav partnerski odnos podrazumijeva:

- voditi računa o sebi
- imati realna očekivanja od svog odnosa
- poštivati i uvažavati međusobne razlike
- moći biti svoj/a i izraziti svoje osjećaje, mišljenja i stavove bez ikakvog straha
- održavati odnose sa svojom obitelji i prijateljima
- osjećati se sigurno i zaštićeno u odnosu
- zanimati se za međusobne interese i aktivnosti
- provoditi aktivnosti koje ne uključuju partnera/icu
- ne bojati se da će vam se dogoditi neki oblik nasilja
- vjerovati jedno drugome (ne provjeravati mobitele, e-mailove i sl.)
- biti iskren/a jedno prema drugom
- biti iskren/a o svojoj seksualnosti, željama i potrebama
- poštivati međusobne granice
- ne ponižavati jedno drugo
- konstruktivno rješavati probleme i sukobe
- zajednički donositi odluke
- pružati podršku jedno drugome

Ako si u odnosu nesretan/na, razgovaraj sa svojim partnerom/icom i osobama od povjerenja. Ako u odnosu trpiš nasilje, obrati se za pomoć odrasloj osobi u koju imaš povjerenja ili stručnoj osobi.

Svako nasilje ima izlaz. Tvoje je pravo život bez nasilja!

12

KRATKE BILJEŠKE O AUTORICAMA

KRATKE BILJEŠKE O AUTORICAMA

DR. SC. MAJA MAMULA

Završila je studij psihologije na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu 1994., gdje je magistrirala 2000. i doktorirala 2012.

Glavno je područje njezina djelovanja problematika seksualnog nasilja, rodno uvjetovanog nasilja i seksualnosti, na čemu radi predano u okviru Ženske sobe od 2002. godine. U svojem radu prepoznata je kao jedna od vodećih predavačica o problematici seksualnog nasilja, istraživačica i pokretačica javnih politika vezanih uz njegovo suzbijanje.

Od 2001. predaje u Centru za ženske studije (kolegiji Feministička kritika nasilja nad ženama, Tijelo i seksualnost: privatno i političko). Predavala je na Odsjeku za psihologiju Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu (izborni kolegij Psihologija spolnosti, 2001. – 2017.) i na Odsjeku za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Osijeku (izborni kolegij Psihologija spolnosti i Psihologija roda i spola, 2007. – 2011.). Osnivačica je i bivša pročelnica Sekcije za psihologiju seksualnosti i psihologiju roda Hrvatskog psihološkog društva.

Organizirala je i provela brojna pionirska istraživanja o nasilju nad ženama i seksualnom nasilju u Hrvatskoj. Sudjelovala je u provođenju brojnih međunarodnih istraživanja kao neovisna istraživačica za Hrvatsku (npr. istraživanja za European Institute for Gender Equality te Education, Audiovisual and Culture Executive Agency pri Europskoj Komisiji).

Članica je i/ili predsjednica brojnih radnih tijela, grupa i povjerenstava koja se bave rodno uvjetovanim nasiljem, seksualnim nasiljem, nasiljem u obitelji i ravnopravnosti spolova.

Za svoj rad 2010. godine dobila je priznanje Hrvatskog društva za zaštitu i unaprjeđenje mentalnog zdravlja Hrvatskog liječničkog zbora za doprinos zaštiti i unaprjeđenju mentalnog zdravlja, nagradu Grada Zagreba „Zagrepčanka godine“ za afirmaciju žena i zaštitu ženskih ljudskih prava i nagradu Hrvatskog psihološkog društva „Marulić: Fiat Psychologia“ za osobito vrijedan doprinos razvitku i promicanju hrvatske primijenjene psihologije.

Do sada je objavila 8 knjiga, 7 priručnika, poglavlja u više od 20 knjiga iz područja seksualnog nasilja i seksualnosti, 3 znanstvena i 16 stručnih radova. Izlagala je na više od 40 domaćih i međunarodnih konferencija i kongresa.

DUŠICA POPADIĆ

Direktorica Incest Trauma Centra – Beograd, od 1994. godine radi s adolescentima/kinjama i odraslim osobama koje su preživjele seksualno zlostavljanje u djetinjstvu i odrasloj dobi i osobama koje su im od podrške (šest prijavljenih slučajeva tjedno tijekom proteklih 25 godina). Certificirana je supervizorica i certificirana i akreditirana trenerica u području zaštite djece (NSPCC, UK), suautorica i supervizorica prve Nacionalne studije o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji,

suautorica Strategije u obrazovanju za sprečavanje seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji i Obrazovnog paketa za osnovne i srednje škole za učenje o temi seksualnog nasilja nad decom. Aktualna je predsjednica Europske ženske mreže protiv seksualnog nasilja.

KRISTINA MIHALJEVIĆ

Diplomirala je socijalnu pedagogiju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. U Ženskoj sobi od kraja 2016. godine radi kao koordinatorica volontera/ki te asistentica na projektima. Provođi treninge za mlade na području prevencije, prepoznavanja i borbe protiv seksualnog nasilja, elektroničkog nasilja, rodne ravnopravnosti i volontiranja u organizacijama civilnog društva. Aktivno se bavi kampanjama putem društvenih mreža te vodi kampanju #sheraimoodgovorno usmjerenu na prevenciju elektroničkog nasilja. Jedna je od autorica brošure #REAGIRAJ – Elektroničko seksualno nasilje nad i među djecom i mladima. Sudjelovala je u provođenju istraživanja “Korištenje interneta i društvenih mreža” u okviru projekta “Stop nasilju i govoru mržnje na internetu”. Završila je ljetnu feminističku školu Agora 2017. godine, edukaciju za trenerice protiv seksualnog nasilja u okviru Europske ženske mreže protiv seksualnog nasilja te je polaznica 2. godine Centra Gestalt psihoterapije i edukacije-Centar IGW Zagreb.

ANTONIJA HOJT ILIĆ

Diplomirala je socijalnu pedagogiju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Od 2010. godine radi u Ženskoj sobi kao koordinatorica edukacijskih programa te osmišljava i vodi edukacije, treninge, radionice i predavanja usmjerena na prevenciju seksualnog nasilja i postizanje rodne ravnopravnosti za različite ciljane skupine. Radi na osmišljavanju i provedbi različitih projekata iz područja seksualnog nasilja, osmišljavanju brošura i ostalih promotivnih materijala, provedbi javnih kampanja te sudjeluje u istraživanjima Ženske sobe. Kontinuirano se profesionalno usavršava te je završila edukaciju za trenerice protiv seksualnog nasilja u okviru Europske ženske mreže protiv seksualnog nasilja

Dobila je godišnju nagradu za volonterku godine grada Zagreba 2010. te je od 2019. godine članica Tima grada Zagreba za borbu i sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji.

LANA PETŐ KUJUNDŽIĆ

Sutkinja za mladež s više od 35 godina radnog iskustva u sudskoj praksi Općinskog i Županijskog suda u Zagrebu, sutkinja Visokog kaznenog suda RH i predsjednica Udruge sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež u Hrvatskoj. Kao predsjednica udruge organizirala je više od 50 javnih tribina, stručnih skupova za promicanje prava djece i ranjivih skupina te tri konferencije; vodi projekt Stop program od 2012. do 2019. i uvodi restorative justice na područje grada Zagreba za prekršajno postupanje djece. Dobila je Nagradu za sigurnost za Stop program 2014. Sudjelovala je u izradi Zakona o sudovima za mladež, Zakona o izvršavanju kaznenih sankcija maloljetnicima, Zakona o pravobranitelju za djecu te izmjena i dopuna Kaznenog zakona, Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji i Zakona o sudovima za mladež. Povremena je predavačica na Pravnom fakultetu u Zagrebu, Osijeku, Splitu i Rijeci, Studiju za socijalni rad, Pravosudnoj akademiji, Hrvatskoj odvjetničkoj akademiji i Policijskoj akademiji. Sudjeluje i predstavlja svoje radove na međunarodnim konferencijama i kongresima kriminologa/ginja, viktimologa/ginja, kaznenog, maloljetničkog prava te protiv zlostavljanja i zanemarivanja djece. Stručna je konzultantica Vijeća Europe, Taiex-a, Europske komisije, Unicefa Crne Gore, Slovenije, BiH i Hrvatske, Ministarstva pravde Crne Gore, Ministarstva pravosuđa Hrvatske, Slovenije i BiH za maloljetničko pravo. Autorica je desetaka stručnih članaka i knjiga

KRATKE BILJEŠKE O AUTORICAMA

o pravima djece. Članica je etičkih povjerenstava Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba i Psihijatrijske bolnice za djecu Zagreb. Predsjednica je Županijskog tima za borbu i sprječavanje nasilja nad ženama i nasilja u obitelji grada Zagreba. Dobitnica je godišnje nagrade za promicanje prava djece u 2014. godine Ministarstva socijalne politike i mladih. Doktorica je znanosti s područja prava djece.

ANAMARIA DROŽĐAN-KRANJČEC

Diplomirana je pravica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Voditeljica je pravnog tima u Ženskoj sobi – Centru za seksualna prava te pravica savjetodavka u Centru za žrtve seksualnog nasilja od 2012. godine. Glavna su joj područja profesionalnog djelovanja problematika rodno uvjetovanog nasilja, rad sa žrtvama seksualnog nasilja i nasilja u obitelji, praćenje i unaprjeđenje zakonodavne regulative vezane uz područje nasilja nad ženama s naglaskom na unaprjeđenje položaja žrtava kaznenih djela sukladno međunarodnim i nacionalnim propisima. Voditeljica je programa „Mreža podrške i suradnje za žrtve i svjedoke kaznenih djela“. Predavačica je i trenerica na temu zaštite prava žrtava seksualnog nasilja te nasilja u obitelji. Kontinuirano se profesionalno usavršava od čega se ističe završen postupak edukacije za regionalnu trenericu protiv seksualnog nasilja u okviru Europske ženske mreže protiv seksualnog nasilja. Članica je radne skupine za izradu Nacionalnog programa za zaštitu i promicanje ljudskih prava za razdoblje od 2019. do 2024. godine.

JELENA BIĆANIĆ

Diplomirala je socijalnu pedagogiju na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Kao socijalna pedagoginja čitav se svoj profesionalni život bavila prije svega prevencijom rizika, ali i tretmanom problema u ponašanju djece i mladih. Autorica je većeg broja stručnih članaka i radova, autorica priručnika za razrednike Vježbanje životnih vještina, te suautorica u dva priručnika. Članica je Europske asocijacije za Realitetnu psihoterapiju, učiteljica-trenerica, supervizorica kliničke prakse i terapeutkinja. Trenutno radi kao savjetateljica i psihoterapeutkinja u jednom privatnom psihološkom centru te kao učiteljica u Hrvatskoj udruzi za realitetnu psihoterapiju.

MAJA KOLEGA

Diplomirala je psihologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te završila specijalistički poslijediplomski studij Supervizija u psihosocijalnom radu u okviru kojeg pruža superviziju stručnjacima/kinjama iz područja psihosocijalnog rada. Nakon studija kontinuirano se obrazuje u različitim područjima rada s pojedincima/kama i grupama. Do sada je sprovodila brojne edukacije iz područja vođenja, komunikacije, profesionalnog stresa i timskog rada te ima iskustva u individualnom i grupnom savjetovanju i terapiji. Radila je na razvoju i provedbi različitih projekata iz područja obrazovanja. Autorica je, koautorica i recenzentica više stručnih publikacija.

13

PRILOZI

PRILOG BR. 1. - KAZNENI ZAKON

KAZNENI ZAKON (Narodne Novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19)

GLAVA ŠESNAESTA (XVI.) KAZNENA DJELA PROTIV SPOLNE SLOBODE**Članak 153. Silovanje**

(1) Tko s drugom osobom bez njezina pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju ili da bez svog pristanka nad samom sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(2) Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe, kaznit će se kaznom zatvora od tri do deset godina.

(3) Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi glede postojanja pristanka iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi glede postojanja pristanka iz stavka 2. ovoga članka kaznit će se kaznom zatvora od jedne do pet godina.

(5) Pristanak iz stavka 1. ovoga članka postoji ako je osoba svojom voljom odlučila stupiti u spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju i bila je sposobna donijeti i izraziti takvu odluku. Smatra se da takvog pristanka nema osobito ako je spolni odnošaj ili s njime izjednačena spolna radnja izvršena uz uporabu prijetnje, prijevare, zlouporabom položaja prema osobi koja se prema počinitelju nalazi u odnosu zavisnosti, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje ili nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda

Članak 154. Teška kaznena djela protiv spolne slobode

(1) Kaznom zatvora od tri do deset godina kaznit će se tko djelo iz članka 153. stavka 1. ovoga Zakona počini:

1. prema bliskoj osobi,
2. prema žrtvi posebno ranjivoj zbog njezine dobi, bolesti, ovisnosti, trudnoće, invaliditeta, teške tjelesne ili duševne smetnje,
3. na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način,
4. iz mržnje,
5. zajedno s jednim ili više počinitelja, pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji,
6. uz uporabu oružja ili opasnog oruđa,
7. na način da je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je ostala trudna.

(2) Tko djelo iz članka 153. stavka 2. ovoga Zakona počini pod okolnostima iz stavka 1. ovoga članka,

kaznit će se kaznom zatvora od pet do petnaest godina.

(3) Ako je kaznenim djelom iz članka 153. stavka 1. i 2. ovoga Zakona prouzročena smrt silovane osobe, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od najmanje pet godina

Članak 155. Bludne radnje

(1) Tko pod uvjetima iz članka 153. stavka 1., 3. i 5. ovoga Zakona kad nije počinjen ni pokušaj tog kaznenog djela počini bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Tko pod uvjetima iz članka 153. stavka 2. i 4. ovoga Zakona kad nije počinjen ni pokušaj tih kaznenih djela počini bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(3) Tko pod uvjetima iz članka 154. ovoga Zakona kad nije počinjen ni pokušaj tog kaznenog djela počini bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Članak 156. Spolno uznemiravanje

(1) Tko spolno uznemirava drugu osobu kojoj je nadređen ili koja se prema njemu nalazi u odnosu zavisnosti ili koja je posebno ranjiva zbog dobi, bolesti, invaliditeta, ovisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje, kaznit će se kaznom zatvora do dvije godine.

(2) Spolno uznemiravanje je svako verbalno, neverbalno ili fizičko neželjeno ponašanje spolne naravi koje ima za cilj ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobi, koje uzrokuje strah, neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

(3) Kazneno djelo iz stavka 1. ovoga članka progoni se po prijedlogu, osim ako je počinjeno prema osobi posebno ranjivoj zbog dobi.

Članak 157. Prostitucija

(1) Tko radi zarade ili druge koristi drugu osobu namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga ili organizira ili omogućuje drugoj osobi pružanje spolnih usluga, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko drugu osobu radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijeverom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge takve osobe uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(3) Tko putem sredstava javnog informiranja i drugih sličnih sredstava oglašava prostituciju druge osobe, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

(4) Bez utjecaja je na postojanje kaznenog djela iz ovoga članka okolnost je li osoba koju se namamljuje, vrbuje, potiče ili iskorištava za prostituciju na to pristala i je li se već time bavila.

GLAVA SEDAMNAESTA (XVII.) KAZNENA DJELA SPOLNOG ZLOSTAVLJANJA I ISKORIŠTAVANJA DJETETA**Članak 158. Spolna zlouporaba djeteta mlađeg od petnaest godina**

PRILOZI

(1) Tko izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju s djetetom mlađim od petnaest godina, ili ga navede da izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju s trećom osobom ili da nad samim sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

(2) Tko nad djetetom mlađim od petnaest godina izvrši bludnu radnju, ili ga navede da izvrši bludnu radnju s drugom osobom ili da nad samim sobom izvrši bludnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Nema kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka ako razlika u dobi između osoba koje vrše spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju ili bludnu radnju nije veća od tri godine.

(4) Počinitelj koji je bio u otklonjivoj zabludi da dijete iz stavka 1. ovoga članka ima najmanje petnaest godina kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam, a ako je bio u otklonjivoj zabludi da dijete iz stavka 2. ovoga članka ima najmanje petnaest godina kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(5) Tko djelo iz stavka 1. ovoga članka počini uz primjenu sile ili prijetnje, obmane, prijevare ili zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti djeteta o njemu, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(6) Tko djelo iz stavka 2. ovoga članka počini uz primjenu sile ili prijetnje, obmane, prijevare ili zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti djeteta o njemu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

Članak 159. Spolna zlouporaba djeteta starijeg od petnaest godina

(1) Tko s djetetom koje je navršilo petnaest godina koje mu je povjereno radi odgoja, učenja, čuvanja, dušebrižništva ili njege izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili ga navede da s drugom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili da samo nad sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se srodnik po krvi ili po posvojenju u ravnoj lozi, očuh, maćeha ili izvanbračni drug ili životni partner ili neformalni životni partner roditelja djeteta koji s djetetom koje je navršilo petnaest godina izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili ga navede da s drugom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili da samo nad sobom izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju.

Članak 160. Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina

(1) Tko pred djetetom mlađim od petnaest godina čini spolne radnje namijenjene zadovoljavanju vlastite ili tuđe pohote, kaznit će se kaznom

zatvora do tri godine.

(2) Tko pred djetetom mlađim od petnaest godina počini kazneno djelo iz članka 152. do članka 155., članka 158. ili članka 159. ovoga Zakona, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(3) Za pokušaj kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka počinitelj će se kazniti.

Članak 161. Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba

(1) Punoljetna osoba koja osobi mlađoj od petnaest godina, u namjeri da ona ili druga osoba nad njom počini kazneno djelo iz članka 158. ili članka 163. stavka 1. i 2. ili članka 164. stavka 1. ovoga Zakona, putem informacijsko komunikacijskih tehnologija ili na drugi način predloži susret s njom ili drugom osobom i koja poduzme mjere da do tog susreta dođe, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Tko prikuplja, daje ili prenosi podatke o osobi mlađoj od petnaest godina radi počinjenja kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka, kaznit će se kaznom zatvora do tri godine.

Članak 162. Podvođenje djeteta

(1) Tko radi zarade ili druge koristi dijete namamljuje, vrbuje ili potiče na pružanje spolnih usluga, ili organizira ili omogućiti pružanje spolnih usluga s djetetom, a znao je ili je morao i mogao znati da se radi o djetetu, kaznit će se kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

(2) Tko koristi spolne usluge djeteta koje je navršilo petnaest godina uz davanje bilo kakve naknade ili protučinidbe, a znao je ili je morao i mogao znati da se radi o djetetu, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

(3) Tko osobu za koju je znao ili je morao i mogao znati da je dijete radi zarade silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na pružanje spolnih usluga, ili tko koristi spolne usluge tog djeteta uz naplatu, a znao je ili je morao i mogao znati za navedene okolnosti, kaznit će se kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(4) Tko oglašava iskorištavanje spolnih usluga djeteta, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do osam godina.

Članak 163. Iskorištavanje djece za pornografiju

(1) Tko dijete namamljuje, vrbuje ili potiče na sudjelovanje u snimanju dječje pornografije ili tko organizira ili omogućiti njezino snimanje, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Kaznom iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko neovlašteno snima, proizvodi, nudi, čini dostupnim, distribuira, širi, uvozi, izvozi, pribavlja za sebe ili drugoga, prodaje, daje, prikazuje ili posjeduje dječju pornografiju ili joj svjesno pristupa putem informacijsko komunikacijskih tehnologija.

(3) Tko dijete silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede na snimanje dječje pornografije, kaznit će se kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

(4) Posebne naprave, sredstva, računalni programi ili podaci namijenjeni, prilagođeni ili upora-

bljeni za počinjenje ili olakšavanje počinjenja kaznenog djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka će se oduzeti, a pornografski materijal koji je nastao počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka će se i uništiti.

(5) Dijete se neće kazniti za proizvodnju i posjedovanje pornografskog materijala koji prikazuje njega samog ili njega i drugo dijete ako su oni sami taj materijal proizveli i posjeduju ga uz pristanak svakog od njih i isključivo za njihovu osobnu upotrebu.

(6) Dječja pornografija je materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje pravo dijete ili realno prikazano nepostojeće dijete ili osobu koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe pravog djeteta ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u spolne svrhe. Materijali koji prikazuju spolne organe pravog djeteta ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete, a koji imaju umjetnički, medicinski ili znanstveni značaj ne smatraju se pornografijom u smislu ovoga članka.

Članak 164. Iskorištavanje djece za pornografske predstave

(1) Tko dijete namamljuje, vrbuje ili potiče na sudjelovanje u pornografskim predstavama, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do deset godina.

(2) Tko zarađuje od pornografskih predstava u kojima sudjeluje dijete ili na drugi način iskorištava dijete za pornografske predstave, kaznit će se kaznom zatvora od jedne do dvanaest godina.

(3) Tko silom ili prijetnjom, obmanom, prijevarom, zlouporabom ovlasti ili teškog položaja ili odnosa zavisnosti, prisili ili navede dijete na sudjelovanje u pornografskoj predstavi, kaznit će se kaznom zatvora od tri do dvanaest godina.

(4) Kaznom zatvora iz stavka 1. ovoga članka kaznit će se tko gleda pornografsku predstavu uživo ili putem komunikacijskih sredstava ako je znao ili je morao i mogao znati da u njoj sudjeluje dijete.

(5) Posebne naprave, sredstva, računalni programi ili podaci namijenjeni, prilagođeni ili uporabljeni za počinjenje ili olakšavanje počinjenja kaznenog djela iz stavka 1., 2. i 3. ovoga članka će se oduzeti, a pornografski materijal koji je nastao počinjenjem kaznenog djela iz stavka 1. i 2. ovoga članka će se i uništiti.

(6) Pornografska predstava je prikazivanje uživo ili putem komunikacijskih sredstava pravog djeteta ili realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili spolnih organa pravog djeteta, realno prikazanog nepostojećeg djeteta ili osobe koja izgleda kao dijete u spolne svrhe.

Članak 165. Upoznavanje djece s pornografijom

(1) Tko djetetu mlađem od petnaest godina proda, pokloni, prikaže ili javnim izlaganjem, posredstvom računalnog sustava, mreže ili medija za pohranu računalnih podataka ili na drugi način učini pristupačnim pise,

slike, audiovizualne sadržaje ili druge predmete pornografskog sadržaja ili mu prikaže pornografsku predstavu, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.

(2) Predmeti, posebne naprave, sredstva, računalni programi ili podaci namijenjeni, prilagođeni ili uporabljeni za počinjenje ili olakšavanje počinjenja kaznenog djela iz stavka 1. ovoga članka će se oduzeti, a pornografski materijal će se i uništiti.

(3) Pornografijom se u smislu ovoga članka smatra materijal koji vizualno ili na drugi način prikazuje osobu u pravom ili simuliranom spolno eksplicitnom ponašanju ili koji prikazuje spolne organe ljudi u spolne svrhe. Materijali koji imaju umjetnički, medicinski ili znanstveni značaj ne smatraju se pornografijom u smislu ovoga članka.

Članak 166. Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta

(1) Ako je kaznenim djelom iz članka 158. stavak 1., članka 162. stavka 1. i 2., članka 163. stavka 1. i 2. te članka 164. stavka 1. i 2. ovoga Zakona djetetu nanosena teška tjelesna ozljeda ili je narušen njegov tjelesni ili emocionalni razvoj ili je dijete ostalo trudno, ako je u djelu sudjelovalo više počinitelja, ili je djelo počinjeno nad posebno ranjivim djetetom ili je počinjeno od bliske osobe ili osobe s kojom dijete živi u zajedničkom kućanstvu, ili je počinjeno na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

(2) Ako je kaznenim djelom iz članka 158. stavka 5., članka 162. stavka 3., članka 163. stavka 3. i članka 164. stavka 3. ovoga Zakona djetetu nanosena teška tjelesna ozljeda ili je narušen njegov tjelesni ili emocionalni razvoj ili je dijete ostalo trudno, ako je u djelu sudjelovalo više počinitelja, ili je djelo počinjeno nad posebno ranjivim djetetom ili je počinjeno od bliske osobe ili osobe s kojom dijete živi u zajedničkom kućanstvu, ili je počinjeno na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje pet godina.

(3) Ako je kaznenim djelom iz članka 158., članka 162., članka 163. ili članka 164. ovoga Zakona prouzročena smrt djeteta, počinitelj će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina ili dugotrajnim zatvorom.

PRILOG BR. 2. - PRAVA ŽRTAVA KAZNENIH DJELA

ZAKON O KAZNENOM POSTUPKU (Narodne Novine 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19)

Glava V. ŽRTVA, OŠTEĆENIK I PRIVATNI TUŽITELJ

1. Žrtva

Članak 43.

(1) Žrtva kaznenog djela ima sukladno ovom Zakonu:

1) pravo na pristup službama za potporu žrtvama kaznenih djela,

2) pravo na djelotvornu psihološku i drugu stručnu pomoć i potporu tijela, organizacije ili ustanove za pomoć žrtvama kaznenih djela u skladu sa zakonom,

PRILOZI

- 3) pravo na zaštitu od zastrašivanja i odmazde,
- 4) pravo na zaštitu dostojanstva tijekom ispitivanja žrtve kao svjedoka,
- 5) pravo da bude saslušana bez neopravdane odgode nakon podnošenja kaznene prijave te da se daljnja saslušanja provode samo u mjeri u kojoj je to nužno za potrebe kaznenog postupka,
- 6) pravo na pratnju osobe od povjerenja pri poduzimanju radnji u kojima sudjeluje,
- 7) pravo da se medicinski zahvati prema žrtvi poduzimaju u najmanjoj mjeri i samo ako su krajnje nužni za potrebe kaznenog postupka,
- 8) pravo podnijeti prijedlog za progon i privatnu tužbu sukladno odredbama Kaznenog zakona, pravo sudjelovati u kaznenom postupku kao oštećenik, pravo biti obaviještena o odbacivanju kaznene prijave (članak 206. stavak 3. ovoga Zakona) i odustajanju državnog odvjetnika od kaznenog progona te pravo preuzeti kazneni progon umjesto državnog odvjetnika,
- 9) pravo na obavijest od državnog odvjetnika o poduzetim radnjama povodom njezine prijave (članak 206. a ovoga Zakona) i podnošenje pritužbe višem državnog odvjetniku (članak 206. b ovoga Zakona),
- 10) pravo da na njezin zahtjev bez nepotrebne odgode bude obaviještena o ukidanju pritvora ili istražnog zatvora, bijegu okrivljenika i otpuštanju osuđenika s izdržavanja kazne zatvora te mjerama koje su poduzete radi njezine zaštite,
- 11) pravo da na njezin zahtjev bude obaviještena o svakoj odluci kojom se pravomoćno okončava kazneni postupak,
- 12) druga prava propisana zakonom.

Članak 44.

(1) Dijete kao žrtva kaznenog djela ima, uz prava koja žrtvi pripadaju sukladno ovom članku i drugim odredbama ovoga Zakona, i pravo na:

- 1) opunomoćenika na teret proračunskih sredstava,
  - 2) tajnost osobnih podataka,
  - 3) isključenje javnosti.
- (2) Sud, državno odvjetništvo, istražitelj i policija dužni su prema djetetu kao žrtvi kaznenog djela postupati posebno obzirno, imajući na umu dob, ličnost i druge okolnosti kako bi se izbjegle štetne posljedice za odgoj i razvoj djeteta. Pri postupanju prema djetetu žrtvi nadležna tijela prvenstveno će se rukovoditi najboljim interesom djeteta.
- (3) Ako nije poznata dob žrtve, pretpostavit će se da se radi o djetetu ako postoji vjerojatnost da žrtva nije navršila osamnaest godina života.

(4) Žrtva kaznenog djela protiv spolne slobode i žrtva kaznenog djela trgovanja ljudima ima, uz prava koja žrtvi pripadaju sukladno članku 43. ovoga Zakona, i pravo:

- 1) prije ispitivanja razgovarati sa savjetnikom, na teret proračunskih sredstava,
- 2) na opunomoćenika na teret proračunskih sredstava,
- 3) da ju u policiji i državnom odvjetništvu ispituje osoba istog spola te da ju, ako je to moguće, u slučaju ponovnog ispitivanja ispituje ta ista osoba,
- 4) uskratiti odgovor na pitanja koja nisu u vezi s kaznenim djelom, a odnose se na strogo osobni život žrtve,
- 5) zahtijevati da bude ispitana putem audio-video uređaja (članak 292. stavak 4. ovoga Zakona),
- 6) na tajnost osobnih podataka,
- 7) zahtijevati isključenje javnosti s rasprave.

14

PREVENCIJSKI PROGRAMI PROTIV SEKSUALNOG NASILJA U ŠKOLAMA

1. Agencija za odgoj i obrazovanje Republike Hrvatske (2013). Kurikulum zdravstvenog odgoja. Preuzeto s https://www.azoo.hr/images/zdravstveni/Kurikulum_ZO.pdf (04.11.2019.)
2. Ajduković, M. (1995). Psiholgijski aspekti donošenja odluka u kaznenom postupku. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, 2(2), 292-307.
3. Al Odhayani, A., Watson, W. J., Watson, L. (2013). Behavioural consequences of child abuse. Canadian family physician Medecin de famille canadien, 59(8), 831-836.
4. Američka psihijatrijska udruga (2014). DSM - 5 Dijagnostički i statistički priručnik za duševne poremećaje (5. izd.). Zagreb: Naklada Slap.
5. Arata, C. M. (2002). Child sexual abuse and sexual revictimization. Clinical Psychology: Science and Practice, 9, 135-164.
6. Bass, E. i Davis, L. (2013). Courage to Heal: A Guide for Women Survivors of Child Sexual Abuse. New York: Harper Collins Publishers.
7. Bašić, J. i Ferić, M. (2004). Djeca i mladi u riziku - rizična ponašanja. U J. Bašić, N. Koller - Trbović i S. Uzelac (ur.), Poremećaji u ponašanju: pristupi i pojmovna određenja (str. 57-72). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
8. Beech, A.R., Hamilton-Giachristis, C.E., Whittle, H.C. (2014). „Under His Spell“: Victims Perspectives of Being Groomed Online. Social Science Computer Review, 3, 404-426.
9. Berliner, L. i Elliott, D. M. (2002). Sexual abuse of children. U J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, C. Jenny i T. A. Reid (ur.), The APSAC handbook on child maltreatment (str. 55-78). Kalifornija: Sage Publications, Inc.
10. Black, M. C., Basile, K. C., Breiding, M. J., Smith, S. G., Walters, M. L., Merrick, M. T., Stevens, M. R. (2011). The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 summary report. Atlanta, Georgia: National Center for Injury Prevention and Control.
11. Bogavac, Lj. (2006). Moja tajna kao strah, kao sramota, kao bol... Studije slučajeva Incest Trauma Centra - Beograd. Beograd: Incest Trauma Centar.
12. Bogavec, Lj. i Popadić, D. (2014). Kako da sprečite nasilje u adolescentnoj ljubavnoj vezi? Vodič za tinejdžerke i tinejdžere i odrasle koji o njima brinu. Yes, I am, 4. Preuzeto s <http://www.incesttraumacentar.org.rs/files/2014/Yes%20I%20am,%20mart%202014-.pdf> (03.12.2019.)
13. Breiding, M. J., Smith, S. G., Basile, K. C., Walters, M. L., Chen, J. i Merrick, M. T. (2014). Prevalence and characteristics of sexual violence, stalking, and intimate partner violence victimization--national intimate partner and sexual violence survey, United States, 2011. Morbidity and mortality weekly report. Surveillance summaries (Washington, D.C. : 2002), 63(8), 1-18.
14. Buljan Flander, G. (2007). Izloženost djece nasilju - Jesmo li nešto naučili? U V. Kolesarić (ur.), Psihologija i nasilje u suvremenom društvu - Zbornik radova znanstveno-stručnog skupa Psihologija nasilja i zlostavljanja (str. 45-52). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku - Filozofski fakultet.

15. Burgess, A.W. i Holmstrom, L. L. (1974). Rape Trauma Syndrome. *American Journal of Psychiatry*, 131, 981-986.
16. Cakić, L., Hodak Kodžoman, I. i Velki, T. (2013). Izloženost djece starije školske dobi elektroničkom nasilju. *Život i škola*, 30(2), 110-128.
17. Chapleau, K. M. i Oswald, D. L. (2014). A System Justification View of Sexual Violence: Legitimizing Gender Inequality and Reduced Moral Outrage Are Connected to Greater Rape Myth Acceptance. *Journal of Trauma & Dissociation*, 15(2), 204-218.
18. Classen, C. C., Palesh, O. G., Aggarwal, R. (2005). Sexual revictimization: A review of the empirical literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 6, 103-129.
19. Coid, J., Petrukevitch, A., Chung, W-S., Richardson, J., Moorey, S., Feder, G. (2003). Abusive experiences and psychiatric morbidity in women primary care attenders. *British Journal of Psychiatry*, 183, 332-339.
20. Coulter, R.W.S. i Rankin, S.R. (2017). College Sexual Assault and Campus Climate for Sexual and Gender-Minority Undergraduate Students. *Journal of Interpersonal Violence*, 1-16. doi: 10.1177/0886260517696870.
21. Craven, S., Brown S. J., Gilchrist, E. (2006). Sexual grooming of children: review of literature and theoretical considerations. *Journal of Sexual Aggression*, 12(3), 287-299.
22. Cvjetko B. i Singer, M. (2013). Kaznenopravna zaštita djece. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
23. Delale, E. A. (2001). Emocionalna inteligencija kao činitelj zaštite i rizika kod djece i mladih. U J. Bašić, J. Janković (ur.), *Rizični i zaštitni čimbenici u razvoju poremećaja u ponašanju djece i mladeži* (str. 63-76). Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za prevenciju poremećaja u ponašanju djece i mladeži i zaštita djece s poremećajima u ponašanju.
24. Doležal, D. (2006). Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 42(1), 87-102.
25. EU Kids Online (2017). Preliminarni rezultati nacionalnog istraživanja sigurnosti djece i mladih na internetu. Preuzeto s <http://hrkids.online/post/second-press/> (04.12.2019.)
26. Fargo, J. D. (2009). Pathways to adult sexual revictimization: Direct and indirect behavioral risk factors across the lifespan. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 1771-1791.
27. Finkelhor, D. (2009). The Prevention of Childhood Sexual Abuse. *The Future of Children*, 19(2), 169-194.
28. Finkelhor, D. (2010). *Sexually Victimized Children*. New York: Free Press.
29. Finkelhor, D. (2014). *Childhood Victimization: Violence, Crime, And Abuse In The Lives of Young People (Interpersonal Violence)*. Oxford, Ujedinjeno Kraljevstvo: Oxford University Press.
30. Finkelhor, D. i Browne, A. (1988). Assessing the Long-term Impact of Child Sexual Abuse: A Review and Conceptualization. U L. Walker, (ur.), *Handbook on sexual abuse of children: Assessment and treatment issues* (str. 55-71). New York: Springer.
31. Finkelhor, D., Hotaling, G., Lewis, I. A., Smith, C. (1990). Sexual abuse in a national survey of adult men and women: Prevalence, characteristics and risk factors. *Child Abuse & Neglect*, 14, 19-28.
32. Fisher, B. S., Cullen, F.T., Turner, M. G. (2000). *The Sexual Victimization of College Women*. U.S. : National Institute of Justice. Preuzeto s <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/182369.pdf>
33. Galaif, E. R., Stein, J. A., Newcomb, M. D., Bernstein, D. P. (2001). Gender differences in the prediction of problem alcohol use in adulthood: Exploring the influence of family factors and childhood maltreatment. *Journal of Studies on Alcohol*, 62, 486-493.
34. Garcia-Moreno, C., Jansen, H. A., Ellsberg, M., Heise, L., Watts, C.H. (2006). WHO Multi-country Study on Women's Health and Domestic Violence against Women Study Team. *The Lancet Psychiatry*, 368(9543), 1260-1269.
35. Gvozdić, K., Krulić Kuzman, K., Lukić, S., Štelcer L., Zalović, T. (2018). *Nasilje u mladenačkim vezama: Priručnik za stručnjake*. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Preuzeto s: http://cnzd.org/uploads/document/attachment/97/Prirucnik5_nasilje_u_mladenackim_vezama.pdf (03.12.2019.)
36. Hailes, H.P., Yu, R., Danese, A., Fazel, S. (2019). Long-term outcomes of childhood sexual abuse: an umbrella review. *The Lancet Psychiatry*, 6(10), 830-839.
37. Hébert, M., Tourigny M, Cyr M, McDuff P, Joly J. (2009). Prevalence of childhood sexual abuse and timing of disclosure in a representative sample of adults from Quebec. *Canadian Journal of Psychiatry*, 54(9), 631-639.
38. Heenan, Mi Murray, S. (2006). *Study od Reported Rapes in Victoria 2000-2003: Summary Research Report*. Victoria: Department of Human Services. Preuzeto s: <https://www.secasa.com.au/assets/Statistics/study-of-reported-rapes-in-victoria-2000-2003.pdf> (12.06.2019.)
39. Herman J. (2015). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror*. New York: Basic Books.
40. Herman, J. (2000). *Father-Daughter Incest: With a New Afterword*. Cambridge, Massachusetts, SAD: Harvard University Press.
41. Hodžić, A. (2007). *Nasilje ne prolazi samo od sebe: izvještaj o istraživanju rodno uvjetovanog nasilja u adolescentskim vezama u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: CESI.
42. Incest Trauma Centar (2015). *Prva Nacionalna studija o društvenom problemu seksualnog zlostavljanja dece u Republici Srbiji*. Beograd: Incest Trauma Centar.
43. Incest Trauma Centar (2017). *Zapisnik sa Javnog časa Incest Trauma Centra: Case management Nacionalne mreže škola i vrtića protiv seksualnog nasilja u Republici Srbiji*. Beograd: Incest Trauma Centar.
44. Incest Trauma Centar (2019). *Sažetak statističkih podataka Incest Trauma Centra – Beograd koji se tiču prijavljenih slučajeva seksualnog nasilja preživljenog u detinjstvu sa teritorije Srbije u periodu septembar 2014 – septembar 2019*.

- godine. Beograd: Incest Trauma Centar.
45. Kelly, L. (2001). Routes to (in)justice: a research review on the reporting, investigation and prosecution of rape cases. Child and Woman Abuse Studies Unit, University of North London. Preuzeto s <https://www.justiceinspectorates.gov.uk/cjji/wpcontent/uploads/sites/2/2014/04/Rapelitrev.pdf>
  46. Koss, M. P., Figueredo, A. J. (2004). Change in cognitive mediators of rape's impact on psychosocial health across 2 years of recovery. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 1063-1072.
  47. Kranželić, V. (2002). Rizični i zaštitni čimbenici u školskom okruženju kao temelji uspješnije prevencije poremećaja u ponašanju djece i mladih. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 38(1), 1-12.
  48. Lalor, K. i McElvaney, R. (2010). Overview of the nature and extent of child sexual abuse in Europe. U *Protecting children from sexual violence—A comprehensive approach* (str. 13-43). Strasbourg: Council of Europe.
  49. Lamers-Winkelmann, F. (1995). Seksueel misbruik van jonge kinderen (Sexual abuse of young children). Amsterdam: VU Uitgeverij.
  50. London, K., Bruck, M., Ceci, S. J., Shuman, D. W. (2005). Disclosure of Child Sexual Abuse: What Does the Research Tell Us About the Ways That Children Tell?. *Psychology, Public Policy, and Law*, 11(1), 194-226.
  51. London, K., Bruck, M., Wright, D. B., Ceci, S. J. (2008). Review of the contemporary literature on how children report sexual abuse to others: Findings, methodological issues, and implications for forensic interviewers. *Memory*, 16(1), 29-47.
  52. Mamula, M. (2005a). Definicije i oblici seksualnog nasilja. U M. Mamula i N. Komarić. (ur.), *Seksualno nasilje – teorija i praksa* (str. 9-24). Zagreb: Ženska soba.
  53. Mamula, M. (2005b). Posljedice seksualnog nasilja. U M. Mamula i N. Komarić. (ur.), *Seksualno nasilje – teorija i praksa* (str. 90-97). Zagreb: Ženska soba.
  54. Mamula, M. (2018). Seksualno nasilje – definicije, oblici, rasprostranjenost i posljedice. Tekst razvijen za web stranicu organizacije NVO Prima. Ženska soba.
  55. Mamula, M. (ur.) (2006). Stanje seksualnih prava žena u Hrvatskoj – rezultati istraživanja. Zagreb: Ženska soba.
  56. Mamula, M. (ur.) (2007). *Seksualno nasilje u školama* (2. prošireno izd.). Zagreb: Ženska soba.
  57. Mamula, M. i Popadić, D. (2018). Radni materijal za specijaliziranu edukaciju o seksualnom nasilju. (razvijen u sklopu projekta „Osvijetlimo mrak seksualnog nasilja“ za ženske organizacije iz Crne Gore). Ženska soba.
  58. Mamula, M., Vukmanić, M., Hojt, A. i Zore, P. (2011). *Seksualno nasilje u Hrvatskoj 2000.-2010.* Zagreb: Ženska soba.
  59. Mihaljević, K. (2019). #Surfambezstraha. Zagreb: Ženska soba.
  60. Mihaljević, K. i Tukara Komljenović, J. (2018). #REAGIRAJ – elektroničko i elektroničko seksualno nasilje nad i među djecom i mladima. Zagreb: Ženska soba.

61. Mihić, J. i Bašić J. (2008). Preventivne strategije – eksternalizirani poremećaji u ponašanju i rizična ponašanja djece i mladih. *Ljetopis socijalnog rada*, 15(3), 445-471.
62. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
63. Ministarstvo unutarnji poslova (2019). *Statistički pregled temeljnih sigurnosnih pokazatelja i rezultata rada u 2018. godini*. Preuzeto s <https://mup.gov.hr/UserDocImages/statistika/2018/Statisticki%20pregled%20temeljnih%20sigurnosnih%20pokazatelja%20i%20rezultata%20rada%20u%202018.%20godini.pdf>
64. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2019). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Zagreb: Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku.
65. Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku (2019). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja u obitelji*. Preuzeto s <https://mdomsp.gov.hr/UserDocImages/Vijesti2019/PROTOKOL%20O%20POSTUPANJU%20U%20SLUCAJU%20NASILJA%20U%20OBITELJI.pdf> (04.11.2019.)
66. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta (2013). *Pravilnik o načinu postupanja odgojno-obrazovnih radnika školskih ustanova u poduzimanju mjera zaštite prava učenika te prijave svakog kršenja tih prava nadležnim tijelima*. Preuzeto s https://www.azoo.hr/images/AZOO/Ravnatelj/Pravilnik_o_nacinu_postupanja_odgojno-obrazovnih_radnika_skolskih_ustanova_u_poduzimanju_mjera_zastite_prava_ucenika_te_prijave_svakog_krsenja_tih_prava_nadleznim_tijelima_Narodne_novine.pdf (04.11.2019.)
67. Morgan, R. E. i Oudekerk, B. A. (2019). *National Crime Victimization Survey, 2018*. Department of Justice, Office of Justice Programs, Bureau of Justice Statistics. Preuzeto s <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/cv18.pdf>
68. Muehlenhard, C.L. i Linton, M.A. (1987). Date rape and sexual aggression in dating situations: Incidence and risk factors. *Journal of Counseling Psychology*, 34(2), 186-196.
69. MUP (2017). *Zlostavljanje suvremenim tehnologijama - mobitel i Internet*. Preuzeto s <http://stari.mup.hr/13047.aspx>
70. Myers, J.E.B. (1998). *Legal Issues in Child Abuse and Neglect Practice*. Thousand Oaks, CA: Sage.
71. Narodne novine (2008). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi* (NN 87/08, 86/09, 92/10, 105/10, 90/11, 5/12, 16/12, 86/12, 126/12, 94/13, 152/14, 07/17, 68/18, 98/19). Preuzeto s <https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli> (04.11.2019.)
72. Narodne novine (2011). *Kazneni zakon* (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19). Preuzeto s <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon> (04.11.2019.)
73. National Sexual Violence Resource Center (2011, 2013, 2015). *Statistics about*

- sexual violence. Preuzeto s https://www.nsvrc.org/sites/default/files/publications_nsvrc_factsheet_media_packet_statistics-about-sexual-violence_0.pdf (02.12.2019.)
74. National Society for the Prevention of Cruelty to Children, UK (NSPCC). Preuzeto s <http://www.nspcc.org.uk/> (02.12.2019.)
  75. Nosek, M.A., Clubb Foley, C., Hughes, R. B. (2001). Vulnerabilities for Abuse Among Women with Disabilities. *Sexuality and Disability*, 19(3), 177-189.
  76. Odeljan, R. (2018). Seksualno zlostavljanje i iskorištavanje djece. Priručnik za stručnjake. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
  77. Ogilvie, B. (2004). *Mother-Daughter Incest: A Guide for Helping Professionals*. Ujedinjeno Kraljevstvo: Routledge.
  78. Oram, S. (2019). Sexual violence and mental health. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 28(6), 592-593.
  79. Pederson, W. i Skrondal, A. (1996). Alcohol and sexual victimization: a longitudinal study of Norwegian girls. *Addiction*, 91, 565-581.
  80. Poliklinika za zaštitu djece i mladih Grada Zagreba (2019). Rezultati nacionalnog istraživačkog projekta "Društvena online iskustva i mentalno zdravlje mladih". Preuzeto s <https://www.poliklinika-djeca.hr/istrazivanja/rezultati-nacionalnog-istrazivackog-projekta-drustvena-online-iskustva-i-mentalno-zdravlje-mladih> (18.12.2019.)
  81. Popadić, D. (1995). Radna sveska za edukativni program za različite profile odgovorne za zaštitu dece i žena u oblasti seksualnog nasilja. Beograd: Incest Trauma Centar.
  82. Popadić, D., Bogavac, Lj. i Mrše, S. (2016). Obrazovni paket za učenje o temi seksualnog nasilja za osnovne i srednje škole u Republici Srbiji. Beograd: Incest Trauma Centar. Preuzeto s <http://www.missingkids.com/theissues/sexualabuseimagery>
  83. Radford, L., Corral, S., Bradley, C., Fisher, H., Howat, N., Bassett, C., Collishaw, S. (2010). The prevalence of child maltreatment and victimisation in the UK. London: NSPCC.
  84. RAINN (2019). Perpetrators of Sexual Violence: Statistics. Preuzeto s <https://www.rainn.org/statistics/perpetrators-sexual-violence> (09.12.2019.)
  85. RAINN (2019). What Consent Looks Like. Preuzeto s <https://www.rainn.org/articles/what-is-consent> (09.12.2019.)
  86. Rennison, C. M. (2002). Rape and sexual assault: Reporting to police and medical attention, 1992-2000. Preuzeto s <https://www.bjs.gov/content/pub/pdf/rsarp00.pdf>
  87. Rickert, V. I., Wiemann C. M. (1998). Date Rape Among Adolescents and Young Adults. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 11 (4), 167-175. Preuzeto s <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1083318898701378> (10.12.2019.)
  88. Smallbone, S. W., Marshall, W. L., Wortley, R. K. (2008). Preventing Child Sexual Abuse: Evidence, Policy, and Practice. Portland, Ore: Willan Publishing.
  89. Special Report of the Ombudsman: Status of Children's Rights in the Republic of Serbia (2018). Preuzeto s <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/6085/Special%20Report%20on%20the%20Status%20of%20Children's%20Rights%20in%20the%20Republic%20of%20Serbia.pdf>
  90. Stoltenborgh, M., van Ijzendoorn, M. H., Euser, E. M., Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on Child Sexual Abuse: Meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79-101.
  91. Summit, R. C. (1983). The child sexual abuse accommodation syndrome. *Child Abuse & Neglect*, 7(2), 177-193.
  92. Summit, R. C. (1993) Abuse of the Child Sexual Abuse Accommodation Syndrome. *Journal of Child Sexual Abuse*, 1(4), 153-164.
  93. Škrtić, D. (2013). Mamljenje djeteta za zadovoljenje spolnih potreba uporabom informacijsko-komunikacijske tehnologije. *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci*, 34(2), 1139-1170.
  94. The National Center for Missing and Exploited Children (2018). Sexual Abuse Imagery. Who are the Victims? Preuzeto s <http://www.missingkids.com/theissues/sexualabuseimagery> (03.12.2019.)
  95. Trbojević, J. (2016). Partnersko nasilje u adolescentskim vezama. U J. Petrović (ur.), *Slika tela, seksualnost i partnerske veze u adolescenciji* (str. 77-96). Novi Sad, Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu.
  96. U.S. Department of Health & Human Services, Office on Women Health. Preuzeto s <https://www.womenshealth.gov/relationships-and-safety/other-types/sexual-coercion>
  97. Ujedinjeni narodi (1989). Konvencija o pravima djeteta. Preuzeto s https://www.unicef.hr/wpcontent/uploads/2017/05/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf (04.11.2019.)
  98. UNICEF (2017). A familiar face: Violence in the lives of children and adolescents. Preuzeto s https://www.unicef.org/publications/files/Violence_in_the_lives_of_children_and_adolescents.pdf
  99. United States Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Administration on Children, Youth and Families, Children's Bureau (2018). Child Maltreatment Survey, 2016. Preuzeto s <https://www.acf.hhs.gov/sites/default/files/cb/cm2016.pdf>
  100. Ured za ravnopravnost spolova Vlade Republike Hrvatske (2018). Protokol o postupanju u slučaju seksualnog nasilja. Zagreb: Biblioteka ONA
  101. Vijeće Europe (2003). From "ONE in FIVE" to "NONE of FIVE": Why do we need to focus on data? Preuzeto s https://www.coe.int/t/dg3/children/1in5/statistics_en.asp
  102. Vijeće Europe (2007). Konvencija Vijeća Europe o zaštiti djece od seksualnog iskorištavanja i zlostavljanja. Preuzeto s <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046e1d1> (09.12.2019.)

103. Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012). Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj od 2012. do 2017. godine. Preuzeto s http://www.emcdda.europa.eu/system/files/HR_Nacionalna_strategija_suzbijanja_zlouporabe_droga_2012.-2017._final.pdf (04.11.2019.)
104. Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2017). Minimalni standardi prevencije ovisnosti za djecu i mlade u odgojno-obrazovnom sustavu. Preuzeto s <https://drogeiovisnosti.gov.hr/o-uredu/djelokrug/ovisnosti-i-vezane-teme/droge-i-ovisnost/publikacije/za-strucnjake/smjernice-i-standardi/minimalni-standardi-prevencije-ovisnosti-za-djecu-i-mlade-u-odgojno-obrazovnom-sustavu-2017/1251> (04.11.2019.)
105. Vlada Republike Hrvatske, Ured za suzbijanje zlouporabe droga (2012). Nacionalna strategija suzbijanja zlouporabe droga u Republici Hrvatskoj od 2012. do 2017. godine. Preuzeto s http://www.emcdda.europa.eu/system/files/HR_Nacionalna_strategija_suzbijanja_zlouporabe_droga_2012.-2017._final.pdf (04.11.2019.)
106. 106.Weir, E. (2001). Drug-facilitated date rape. Canadian Medical Association Journal, 165(1), 80. Preuzeto s <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC81265/>
107. 107.World Health Organisation (2002). World report on violence and health. Geneva: World Health Organisation.
108. World Health Organisation (2003). Guidelines for medicolegal care for victims of sexual violence. Preuzeto s <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42788/924154628X.pdf;jsessionid=26CC7B-CA459A6898C58D72DDC6AE14DC?sequence=1>
109. World Health Organisation (2005). WHO multi-country study on women's health and domestic violence against women. Preuzeto s <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/24159358X/en/>
110. Yodanis, C. L. (2014). Gender Inequality, Violence Against Women, and Fear: A Cross-National Test of the Feminist Theory of Violence Against Women. Journal of Interpersonal Violence, 19(6), 655-675.
111. Yuan, N. P., Koss, M. P., Stone, M. (2006). The Psychological Consequences of Sexual Trauma. The National Online Resource Centre on Violence against Women. Preuzeto s <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.445.6463&rep=rep1&type=pdf>
112. -. Zorić J. (2008). Forenzični intervju s djetetom. Zagreb: Hrvatsko psihološko društvo.

POLICIJA 112

Ženska soba - Centar za žrtve seksualnog nasilja

Adresa: Maksimirska 51 a, 10 000 Zagreb

Tel: 01/6119 444

E-mail: savjetovaliste@zenskasoba.hr

Web: www.zenskasoba.hr

POLIKLINIKA ZA ZAŠTITU DJECE GRADA

ZAGREBA

Adresa: Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb

Tel: 01/3457 518

E-mail: info@poliklinika-djeca.hr

Web: www.poliklinika-djeca.hr

Hrabri telefon - Savjetodavna linija za zlostavljanu i zanemarenu djecu

Adresa: Đorđićeva 26, 10 000 Zagreb

Tel: 116 111

E-mail: info@hrabritelefon.hr

Web: www.hrabritelefon.hr

URED PRAVOBRANITELJICE ZA DJECU

Adresa: Teslina 10, 10 000 Zagreb

Tel: 01/4929 669, 01/4929 278

E-mail: info@dijete.hr

Web: www.dijete.hr

PLAVI TELEFON

Adresa: Ilica 36, 10 000 Zagreb

Tel: 01/483 3888

E-mail: plavi-telefon@zg.t-com.hr

Web: www.plavi-telefon.hr

VAŽNI TELEFONSKI BROJEVI I KONTAKTI

URED PRAVOBRANITELJICE ZA RAVNOPRAVNOST SPOLOVA

Adresa: Preobraženska 4/1, 10 000 Zagreb

Tel: 01/4848 100

E-mail: ravnopravnost@prs.hr

Web: www.prs.hr

ZAGREBAČKO SAVJETOVALIŠTE PROTIV NASILJA DJECE I MLADIH "LUKA RITZ"

Adresa: Fabkovićeve 1/3, 10 000 Zagreb

Tel: 01/888 5440

E-mail: info@savjetovaliste.hr

Online savjetovalište: pitaj@savjetovaliste.hr

Web: www.savjetovaliste.hr

CENTRI ZA SOCIJALNU SKRB

Udruga roditelja „Korak po korak“

Adresa: Ilica 73, 10 000 Zagreb

Tel: 01/ 4855 – 578, 01 48 55 578; 01 48 47 598

Web: www.udrugaroditeljapkp.hr

KRATKE INFORMACIJE O ŽENSKOJ SOBI

ŽENSKA SOBA - CENTAR ZA SEKSUALNA PRAVA ORGANIZACIJA je civilnog društva osnovana s ciljem osnaživanja žena i osvještavanja institucija i javnosti o seksualnom nasilju i seksualnim pravima, kroz edukaciju, istraživanja, javni rad i zagovaranje. Bavimo se zaštitom ljudskih prava s ciljem suzbijanja svih oblika spolne, rodne i seksualne diskriminacije.

Ženska soba od 2004. godine sustavno provodi preventivne projekte i programe na temu seksualnog nasilja i rodno uvjetovanog nasilja nad i među djecom i mladima. Edukacijski rad s djecom i mladima jedna je od naših osnovnih djelatnosti, a sve projekte i programe kreiramo na temelju njihovih prepoznatih potreba. Djecu i mlade redovito uključujemo u kreiranje i provedbu svojih aktivnosti te ih potičemo da se uključe u rad naše organizacije, prvenstveno kroz volontiranje. Godišnje više od 3 000 djece i mladih, učenica i učenika, pohađa naše radionice o rodnoj ravnopravnosti te prevenciji seksualnog nasilja. Osim edukacija za djecu i mlade, provodimo i brojne edukacije namijenjene profesorima i profesoricama, roditeljima, stručnjakinjama i stručnjacima koji rade u različitim institucijama i organizacijama civilnog društva, volonterkama i volonterima te različitim skupinama ljudi iz šire društvene zajednice.

U okviru Ženske sobe djeluje i Centar za žrtve seksualnog nasilja, u kojemu pružamo podršku u postupku prijave seksualnog nasilja (pratnja na policiju, u bolnicu, u državno odvjetništvo, na sud, u centre za socijalnu skrb), pripremu za sudski postupak, savjetovanje i terapiju, krizno savjetovanje (pravno i psihološko, informiranje o dostupnim uslugama u sustavu zdravstva), terapijski rad u praksi traumatskog iskustva te informiranje i savjetovanje za bliske osobe žrtve. Naš rad je namijenjen prvenstveno punoljetnim žrtvama seksualnog nasilja, ali radimo i s maloljetnim osobama (pratnja u postupku prijave nasilja, savjetovanje, rad s bliskim osobama). Pomoć pružamo telefonom, osobno u našem prostoru, kao i elektronskom poštom.

Osim provedbe edukacija, Ženska soba također provodi istraživanja, bavi se izdavanjem različitih brošura, letaka, knjiga i drugih publikacija namijenjenih djeci i mladima, kao i provedbom javnih kampanja usmjerenih na senzibiliziranje šire javnosti o problematici seksualnog nasilja.

Više informacija o našem radu možete saznati na našoj

Facebook stranici

<https://www.facebook.com/zenska.soba/>

i našim web stranicama

<http://zenskasoba.hr/>

<http://www.sigurnomjesto.hr/>

